

Strategické rozmístění vybraných panských sídel na Turnovsku a Jičínsku ve středověku a raném novověku

Diplomová práce

Studijní program:

Studijní obory:

Autor práce:

Vedoucí práce:

N7504 Učitelství pro střední školy

Učitelství českého jazyka a literatury

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Bc. Jan Havelka

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Katedra historie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan Havelka**
Osobní číslo: **P17000703**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: **Strategické rozmístění vybraných panských sídel na**
Turnovsku a Jičínsku ve středověku a raném novověku
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je vytvořit na základě pramenů archivních i vydaných a regionální i celozemské literatury přehled vlastnických vztahů v rámci šlechtických sídel na Jičínsku a Turnovsku od středověku do raného novověku, a to s ohledem na jejich správní funkci v regionu i na jejich geografické zasazení při obchodní cestě z východních Čech do Horní Lužice.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2018**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2019**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2018

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

Prameny archivní:

Archiv Národního muzea v Praze, sbírky G, H
Historický ústav AV ČR, v.v.i., pozůstalost A. Sedláčka
Národní archiv, fond Stará manipulace, Nová manipulace
Státní okresní archiv Jičín, fond Archiv města Jičín

Staré tisky, edice pramenů:

BALBÍN, Bohuslav. *Miscellanea historica regni Bohemiae. Decadis III.* Praha 1681/1793.

EMLER, Joseph. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II-IV.* Praha: Typis Gregerianis, 1882-1892.

EMLER, Joseph. *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae. Anno 1541 igne consumptarum.* Pragae: Typis Jaroslai Pospíšil, 1870.

MENČÍK, Ferdinand. *Liber Iudicii civitatis Jičínensis. Ab anno 1362 usque ad annum 1407.* Jičín: Vlastním vydáním, 1898.

STRÁNÍKOVÁ, Jana a Vladislava ŘÍHOVÁ. edd. *Kronika a drobné památky velišské farnosti: Sborník studentských prací.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-284-6.

Literatura:

ANDĚL, Rudolf a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3.* Praha: Svoboda, 1984.

BALATKA, Břetislav - KALVODA, Jan. *Geomorfologické členění reliéfu Čech.* Praha: Kartografie Praha, 2006. ISBN 80-7011-913-6.

BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618, 2.* Praha: F. Řivnáč, 1883.

DURDÍK, Tomáš - BOLINA, Pavel. *Středověké hrady v Čechách a na Moravě.* Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-349-2.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. 3. vyd.* Praha: Libri, 2009. ISBN 80-7277-114-0.

FRANCEK, Jindřich - MATĚJKOVÁ, Kristýna. *Dějiny Jičína.* Praha: Rybka Publishers, 2010. ISBN 978-80-87067-81-9.

KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku. 2. vyd.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-140-8.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1-8.* Praha: Libri, 1999-2011. ISBN 80-85983-12-5.

MENCLOVÁ, Dobroslava. České hrady 2. Praha: Odeon, 1972.

SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze království Českého. 1-15, Praha 1882-1927.

ULRYCHOVÁ, Eva. Hrady jičínské kotliny: Brada, Bradlec, Kumburk, Veliš, Železný. Archeologické nálezy uložené v jičínském muzeu. Jičín: Regionální muzeum a galerie, 2006. ISBN 80-254-9758-5.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS/STAG se shodují.

16. prosince 2019

Bc. Jan Havelka

Poděkování

Chtěl bych především poděkovat svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Milanu Svobodovi, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce a za jeho celkový přístup, bez kterého by tato práce nevznikla. V neposlední řadě děkuji slečně Kristýně Hrunkové, která mi pomohla s formální úpravou a byla mi oporou.

Anotace

Ve středověku a na počátku novověku byly hrady symboly moci a středisky panství. Diplomová práce se zabývá dominii v okolí Jičína a Turnova z hospodářského hlediska a geograficky strategického umístění. K majitelům těchto panství patřily přední šlechtické rody: Vartenberkové, Lichtenburkové, Valdštejnové, Trčkové z Lípy, páni z Kunštátu ad. Hrady byly správními sídly, dominantami a obrannými objekty. V pozorovaném regionu tvořily linii střežící obchodní stezky, které spojovaly České království s Horní Lužicí. Historie hradů sahá k přelomu 13. a 14. století. V první polovině 17. století bylo císařským nařízením rozhodnuto o zbourání některých z nich. Definitivní zničení zbytků hradů nastalo během těžby čediče na přelomu 19. a 20. století. Ostatní hrady byly přestavěny na zámky. Dnes jsou z nich historické památky a turistické cíle.

Klíčová slova: středověk, Jičín, Turnov, Veliš, Kumburk, Brada, Bradlec, Železný, Trosky, Hrubá Skála, Hrubý Rohozec, Valdštejn, Rotštejn, hrad, zámek, velišské panství, kumburské panství, hruboskalské panství, rohozecké panství, Vartenberkové, Valdštejnové, Trčkové z Lípy, Lichtenburkové, obchodní stezka

Annotation

Castles, as the centre of power in medieval history, served as the symbols of authority and the centre of the manors. This thesis focuses on those dominations around regions Jicin and Turnov in the economic, geographic and strategic aspects. The owners of those manors were leading noble families like: Vartenberks, Lichtenberks, Valdstein, Trczka, lords of Kunstat ad. The castles had administrative functions of the manors, they were the dominant of the region and center of defence. In observed regions they formed the line of castles that guarded the trade route, which connected The Czech kingdom with The Upper Lusatian. History of the castles dates back to the turn of the 13th and 14th centuries. In the first half of the 17th century it was decided by the imperial decree that the some of castles would be demolished. The ruins of the castle were definitively destroyed during the mining of basalt at the turn of the 19th and 20th centuries.

Key words: The Middle Age, Medieval, Jicin, Turnov, Velis, Kumburk, Brada, Bradlec, Zelezny, Trosky, Hrubá Skála, Hruby Rohozec, Waldstein, Rotstein, castle, fortress, The Velis manor, The Kumburk manor, The Hrubá Skála manor, The Rohozec manor, Wartenberk, Waldstein, Trczka, Lichtenburk, trade route

Obsah

Úvod.....	12
1 Kritika a komparace pramenů a literatury	14
2 Poznámka k onomastice	17
3 Strategické umístění panských sídel.....	22
3.1 Geografická hlediska Jičínska a Turnovska.....	22
3.2 Osidlování v rámci Jičínska a Turnovska a lokace hradů	24
3.3 Vymezení hranic panství.....	31
4 Stavební podoba a vývoj hradů/panských sídel mezi Jičínem a Turnovem.....	36
4.1 Valdštejn	36
4.2 Rotštejn	37
4.3 Hrubý Rohozec.....	38
4.4 Hrubá Skála.....	39
4.5 Trosky	40
4.6 Brada	41
4.7 Bradlec	41
4.8 Kumburk	42
4.9 Veliš	43
5 Panská sídla v historii – 13.–15. stol.	45
5.1 Doba velkého budování – od počátků k husitské revoluci.....	45
5.1.1 Jičínsko	45
5.1.1.1 Brada	48
5.1.1.2 Železný/Isenberg a městečko Železnice.....	48
5.1.1.3 Bradlec	49
5.1.1.4 Kumburk a Nová Paka	51
5.1.1.5 Veliš a Jičín	54
5.1.2 Turnovsko	57
5.1.2.1 Valdštejn	59
5.1.2.2 Rotštejn	61
5.1.2.3 Hrubý Rohozec.....	62
5.1.2.4 Hrubá Skála	63
5.1.2.5 Trosky	64
5.2 Od husitské revoluce k zániku původní funkce hradů – 15.–17. stol.	66
5.2.1 Jičínsko	66
5.2.1.1 Brada	68

5.2.1.2	Bradlec	70
5.2.1.3	Kumburk a Nová Paka	72
5.2.1.4	Veliš a Jičín	75
5.2.2	Turnovsko	77
5.2.2.1	Valdštejn	80
5.2.2.2	Rotštejn	82
5.2.2.3	Hrubý Rohozec.....	83
5.2.2.4	Hrubá Skála	88
5.2.2.5	Trosky	92
	Závěr	96
	Seznam pramenů a literatury	98
	Seznam příloh	105

Seznam obrázků

Obrázek 1: Spojnice měst Jičín a Turnov	I
Obrázek 2: Vyznačení Jičínské kotliny za pomoci pomyslného písmene „C“	I
Obrázek 3: Mapa Čech od Sebastiana Münstera z 16. století.....	II
Obrázek 4: Vnitřní kolonizace přemyslovského státu na přelomu 12. a 13. století	II
Obrázek 5: Pozorované hrady na Jičínsku a Turnovsku	III
Obrázek 6: Obchodní stezka spojující severovýchodní Čechy s Horní Lužicí.....	IV
Obrázek 7: Nejstarší osady mezi Jičínem a Turnovem dle prvních písemných zmínek .	V
Obrázek 8: Trojúhelníková síť obchodních cest do Žitavy: Praha – Mladá Boleslav – Turnov; Hradec Králové – Jičín – Turnov.....	VI
Obrázek 9: Velišské panství ke konci 15. století za vlády Trčků	VII
Obrázek 10: Velišské panství ve 30. letech 16. století za vlády Trčků	VIII
Obrázek 11: Kumburské panství v 15. století za Jana Krušiny z Lichtenburku.....	IX
Obrázek 12: Kumburské panství na počátku 17. století za vlády Smiřických	X
Obrázek 13: Hruboskalské panství na počátku 16. století	XI
Obrázek 14: Rohozecké panství v první polovině 16. století za vlády Vartenberků.....	XI
Obrázek 15: Rohozecké panství na počátku 17. století v držení Vartenberků	XII
Obrázek 16: Půdorys hradu Valdštejn	XIII
Obrázek 17: Hrad Valdštejn	XIV
Obrázek 18: Letecký snímek hradu Valdštejn	XIV
Obrázek 19: Půdorys hradu Rotštejn	XV
Obrázek 20: Rotštejn na kresbě od F. A. Hebera z roku 1845	XV
Obrázek 21: Zřícenina hradu Rotštejn	XVI
Obrázek 22: Půdorys hradu Hrubý Rohozec	XVI
Obrázek 23: Rekonstrukce hradu Hrubý Rohozec	XVII
Obrázek 24: Letecký snímek Hrubého Rohozce	XVII
Obrázek 25: Půdorys Hrubé Skály.....	XVIII
Obrázek 26: Hrubá Skála dle kresby F. A. Hebera.....	XVIII
Obrázek 27: Letecký snímek Hrubé Skály	XIX
Obrázek 28: Půdorys hradu Trosky	XIX
Obrázek 29: Hrad Trosky	XX
Obrázek 30: Letecký snímek hradu Trosky	XX
Obrázek 31: Půdorys hradu Brada	XXI
Obrázek 32: Rekonstrukce hradu Brada	XXI

Obrázek 33: Půdorys hradu Bradlec	XXII
Obrázek 34: Bradlec dle kresby F. A. Hebera	XXII
Obrázek 35: Rekonstrukce hradu Bradlec	XXIII
Obrázek 36: Půdorys hradu Kumburk	XXIII
Obrázek 37: Rekonstrukce hradu Kumburk	XXIV
Obrázek 38: Letecký snímek hradu Kumburk	XXIV
Obrázek 39: Hrad Kumburk dle kresby F. A. Hebera	XXV
Obrázek 40: Půdorys hradu Veliš	XXV
Obrázek 41: Hrad z pohledu od Jičina od B. Kutin	XXVI
Obrázek 42: Nejstarší kresba hradu Veliše od zemského měřiče Andrea Bernarda Klausera z roku 1698	XXVI
Obrázek 43: Letecký snímek zříceniny hradu Veliš	XXVII

Úvod

V diplomové práci se budu zabývat vybranými panskými sídly na Jičínsku a Turnovsku. V tomto regionu se od středověku až po novověk nacházelo několik šlechtických panství. Z toho důvodu v názvu práce uvádím *vybraných*. Některá panství existovala jen velmi krátkou dobu a jiná se pouze oddělila od těch větších. Vybral jsem si proto především ta, jejichž sídla se stala dominantními stavbami v celém jejich okolí. Jedná se o panství velišské, kumburské, hruboskalské a hruborohozecké. Dodal bych mohl ještě panství bradlecké, trosecké a valdštejnské, avšak správa těchto „zboží“ později spadala pod rozsáhlejší sousedská dominia.

Pro každá panství bylo typické, že jejich správa náležela jejich sídlům či rezidencím. Ve středověku se jednalo o hrady zbudované především na vyvýšených místech a příchodem novověku šlo o zámky. Ve většině případů byly hrady přestavovány na zámky, jak se ostatně stalo i u mnou pozorovaných objektů – Hrubé Skály a Hrubého Rohozce. Tato sídla se nacházejí v blízkosti města Turnov, jehož vývoj i poloha jsou obdobné jako u města Jičín. I ten se nalézal mezi hranicemi dvou dominií – velišského a kumburského – s tím rozdílem, že z hradů Veliš a Kumburk se nestaly zámky jako u jejich západních sousedů, ale zříceniny, které dnes už mohou pouze připomínat dřívější slávu.¹ Důvod byl však prostý: Veliš a Kumburk spíše nežli zámky připomínaly pevnosti. Proto také byly tyto opěrné body připsány v polovině 17. století na seznam hradů, které mají být zničeny.²

Časové vymezení vyplývá z názvu práce. Převážná část se bude orientovat na středověk a raný novověk – od osídlení, budování hradů a panství až po třicetiletou válku a zánik některých panských sídel. Jelikož budu postupně popisovat dějiny vybraných dominií, bylo by nevhodné neinformovat alespoň ve stručnosti i o jejich zániku, který může přesahovat období vymezené z názvu samotné magisterské práce.

Abychom lépe pochopili propojenost a strategické umístění těchto panství a jejich sídel, potřebujeme v první řadě vnímat jejich přírodní vymezení i s ohledem na geografické zasazení při obchodní stezce, která spojovala východní Čechy s Horní Lužicí. Vynasnažím se prezentovat sledovaná panství, která se nacházela v Jičínské pahorkatině. Následně nám bude nápomocno pozorování vývoje měst v dané lokaci – Turnov, Jičín

---

¹ V případě Veliše jsme odkázáni pouze na prameny a literaturu, jelikož i ze samotné zříceniny mnoho nezbylo. Hrad nejvíce poškodila lomová těžba čediče, která zde probíhala v 19. století.

² Hrubá Skála také patřila mezi hrady vybrané ke zničení, avšak podařilo se ji před likvidací uchránit.

a Nová Paka, které spojuje jejich vývoj v průběhu dějin, kdy spadala pod správu předních šlechticů Českého království, kteří byli spojenci a v některých případech i rivaly. Z toho vyplývá, že si mj. přiblížíme vztahy jednotlivých šlechtických rodin, které spravovaly východní Čechy.

Součástí díla je pohled z hlediska historické geografie a analýza regionální literatury, kterou jsem vyhodnocoval, a následně společně s prameny komparoval. O velišském panství, respektive o hradu Veliš, jsem již dříve psal ve své bakalářské práci, a proto zde budu spíše rozšiřovat své poznatky. Především bych však rád uvedl jeho provázanost s kumburským panstvím a městem Jičínem. Velišské panství nám také usnadní pohled na podobnost i odlišnost měst Jičín a Turnov, které jsou si nedalekými sousedy. Z těchto důvodů ho nevyloučím, přestože jsem se jím zabýval již dříve.

1 Kritika a komparace pramenů a literatury

Při sepisování diplomové práce jsem vycházel kromě pramenů i z regionální, kastelologické a historicko-geografické literatury. Hlavními vydanými prameny zůstávají listiny z edic *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, *Reliquiae tabularum terrae*, *Codex iuris Bohemici*, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* ad.³ Toto systematické zpřístupnění historických textů pochází z práce historiků od druhé poloviny 19. století. Věnuje se především středověku a ranému novověku. V neposlední řadě nesmíme opomenout i středověké kroniky: Kosmovu, Dalimilovu, Neplachovu, Vavřince z Březové ad. Pro pozdější dobu jsme odkázáni především na dopisy šlechticů a Desky zemské, které informují o majetkových poměrech jednotlivých rodů. Orientaci v rodokmenech umožňuje Paprockého Diadochus, z kterého vycházeli například August Sedláček či František Palacký. V některých případech se historici rozcházejí, jak později rozvedu. V případě Jičína jsou dalším cenným zdrojem *Miscellanea historica regni Bohemiae* od Bohuslava Balbína, který zde působil v jezuitské koleji. K hmotným pramenům řadíme i archeologické nálezy, které jsou uchovány v Regionálním muzeu a galerii Jičín a v Muzeu Českého ráje v Turnově. O nejstarších písemných zmínkách vztahujících se k městu Jičín zpravují dochované soudní knihy. O vydání pod názvem *Soudní kniha města Jičína* se postaral Ferdinand Menčík r. 1898. Dozvídáme se tak o jednáních vedených městským soudem, o zápisech domů, polností, dědin, zástav atd. V případě Turnova jsme odkázáni na výsledky podrobného studia písemných pramenů od regionálních autorů. Zmínil bych především práci Josefa Vítězslava Šimáka, který působil v turnovském muzeu od jeho založení. Rovněž byl členem České akademie věd a umění a mimořádným členem Královské české společnosti nauk. Mnoho záznamů ze středověku se bohužel nedochovalo. Byly zničeny, ztratily se, nebo je někdo drží v soukromém vlastnictví. Zabraňuje to podrobnějšímu bádání.

Informace z kastelologického hlediska umožňující rekonstrukci hradů poskytují díla Dobroslavy Menclové a Tomáše Durdíka. Ze starší literatury je rovněž potřeba pracovat s příspěvkem A. Sedláčka, z jehož díla *Hrady, zámky a tvrze Království českého* se stal základ pro českou kastelologii. Z některých zkoumaných sídel se nedochovalo prakticky nic, což zabraňuje archeologickým průzkumům. Hlavní podíl na tom má především

---

³ Všechny tyto edice jsou dnes již běžně dostupné v digitalizované podobě.

čedičová těžba z 19. století. V takových případech jsme odkázáni na kresby především od Františka Alexandra Hebera a Augusta Sedláčka. Je potřeba k tomu však přistupovat kriticky. Nevíme, zda skutečně pozůstatky všech popisovaných hradů osobně navštívili, nebo jestli nevycházeli z „představ“ jiných autorů. V případě Veliše se však ukazuje, že kresby A. Sedláčka mohou být věrohodné. Vycházejí totiž z nejstaršího vyobrazení od zemského měřiče Andrea Bernarda Klausera z roku 1698, což bylo necelých padesát let po zboření hradeb Veliše. Z historicko-geografického hlediska jsem komparoval starší literaturu s novějšími příspěvky českých historiků. Největším úskalím pro zkoumání nejstarší doby je představa o správním vymezení hranic panství. Zabýval se tím již František Palacký, Josef Jireček, Josef Pekař, A. Sedláček ad. Ze současných autorů, jejichž díla jsem použil ke kritickému porovnání, uvedu Josefa Žemličku či Evu Semotanovou.

K tvorbě diplomové práce jsem využil i regionální literaturu. Je nutné si uvědomit, kdo z autorů byl profesní historik, a naopak kdo amatér. Turnovskem se kromě již zmínovaného J. V. Šimáka zabýval i středoškolský profesor a historik Justin Prášek. Po kritické analýze jeho díla *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště* si povšimneme, že uvádí nepřesnosti, o kterých se ještě v práci zmíním. Historici v celé Evropě v 19. století byli ovlivněni nacionalismem. Nejen Prášek ale i další badatelé v duchu této „módní“ záležitosti tvořili svá historická pojednání. Výsledkem bylo černobílé vnímání a hodnocení historie, které bránilo v objektivitě. V případě českých dějin se jednalo o „Českou otázku“ a rovněž výklad nejstarších českých dějin v souvislosti s Královédvorským a Zelenohorským rukopisem. V Sedláčkově díle si povšimneme, že stojí na straně Jiřího z Poděbrad proti odbojné šlechtě či cizím vojskům. Nejen František Palacký, z kterého Prášek vychází, bránil jejich pravost. Prášek se dostal do sporu s Jaroslavem Gollem a jeho žáky. K nepravosti rukopisů přispěl Josef Pekař. Zabýval se názvem Hrubá Skála. Více k tomu uvedu v následujících kapitolách.

Značně diskutabilní jsou hypotézy autorů o možném vzniku hradů. Především se jedná o představy autorů zaměřující se na důležitost a dřívější stavbu hradů. Cílem bylo nejspíše patrioticky vyzdvihnout regionální památky. To se ostatně týká i regionálních učitelů Františka Poura a Františka Pískače, kteří psali o hradu Veliš. V pracích některých autorů chybí poznámkový aparát, a proto nevíme, z čeho čerpali. Jsme však schopni je porovnat s tvorbou ostatních badatelů a vytvořit si svůj závěr kritickým zhodnocením. Analýzou prací výše zmíněných autorů můžeme pojmenovat, v čem se shodují, nebo odlišují. Neopomenutelné jsou rovněž starší tendence „oživování“ textu, což vede k roman-

tickým představám o zazdívání zaživa, trouchnivění koster vězňů, dramatickému ztvárnění bojů a vražd. Takovéto ojedinělosti v průběhu práce budou stručně okomentovány v poznámkovém aparátu.

2 Poznámka k onomastice

V literatuře i v samotných pramenech se setkáváme s různými grafickými variantami vlastních jmen. Proto považuji za důležité je zde zmínit a po celou práci pracovat s jednou. Uvedu některé z možností, které nám jazykovědci a historikové zanechali. Je nutno říci, že v některých případech se může jednat o nepozornost a nedbalý zápis autorů kronik a městských knih. U kterých případů, to se můžeme pouze domnívat. Následně uvedu na pravou míru, s jakou podobou názvů měst, hradů a vlastních jmen budu v průběhu celého dokumentu pracovat. Nejčastěji před nás budou postaveny názvy pocházející z německého jazyka, které se na území dnešní České republiky dostaly především vlivem německé kolonizace, zvláště pak v severovýchodních Čechách. Nemůžeme ani odmyslet vliv latiny, která ve středověku byla univerzálním jazykem. Prameny pro nejstarší období jsou v latině, později si povšimneme staré češtiny a němčiny. Vzájemné ovlivňování jazyků se otisklo do pramenů a literatury, z které vycházíme, a tak jsme postaveni před velmi zajímavý vývoj některých vlastních jmen, který by sám o sobě mohl být tématem nějaké jazykovědné publikace. V případě německého jazyka se jedná nejvíce o převod německého spřežkového názvu na český (Treczka → Trčka, -cz- → -č-), zdvojeného -w- na jednoduché -v- úpravou pravopisu z poloviny 19. století (Wartenberg → Vartenberk, Waldstein → Valdštejn, w- → v-), asimilaci znělosti (Waldstein → Valdštejn, -i- → -j-; Wartenberg → Varterberk, Lichtenburg → Lichtemburk → n-, -m; -g → -k). Příkladů je mnoho. Namísto toho raději věnuji pozornost bližšímu vysvětlení uvedených příkladů. V literatuře, na výstavách, informačních tabulích pro turisty, zde všude se můžeme setkat s několika možnostmi psaní názvu rodů pánů z Vartenberka, Lichtenburku a mnoha dalších. Asimilací znělosti došlo ke změně, která se postupem času rozšířila, například i v Ottově slovníku naučném⁴ je psáno heslo Varterberk a Lichtemburk. V celé své práci se budu držet jednotných názvů, vyjma citací z pramenů a literatury, a ponechám původní názvy, avšak počeštěné – Vartenberk, Lichtenburk, Valdštejn atd. Kapitola by mohla být tématem samostatné diplomové práce. Neslučuje se s hlavním cílem práce. Z výše zmíněných důvodů ji však považuji za nezbytnou, a proto ji alespoň ve stručnosti do práce zařazuji. V některých případech se jedná o velmi obtížně vysvětlitelné proměny, které by detailněji objasnili historici germanistiky či latiny.

---

⁴ *Ottův slovník naučný*. 26. díl. Praha, J. Otto, 1907.

Město Turnov mělo v pramenech několik možných variant zápisu: *Turnow* (1272), *Turnowa* (1323), *Turnow oppidum* (1405).⁵ Setkáme se i s názvem ovlivněným nářečím – *Trnov*.⁶ Šimák však tento název vnímá jako ne zcela spolehlivý. Píše, že v Bavorsku nedaleko Bayreuthu (6 km severozápadním směrem) leží město Thurnau. Dodává, že by nebylo nic neobvyklého, kdyby němečtí kolonisté stěhující se do se Saska a poté do severních Čech pojmenovali tímto názvem dnes známé město Turnov. V pramenech se však vždy setkáváme s podobou *Turnow*, nikoliv *Turnaw*.⁷ Profous se k problému vyjadřuje následovně – původní tvar *Trnov* měl neurčité zakončení. Slabičné *-r-* se postupem času mohlo změnit v souhlásku *-r-* s “přívodnou” samohláskou *-u-*. A podobným argumentem jako Šimák podává, že Turnov se odjakživa píše s *-ow*, nikoliv *-aw*. Z toho důvodu je Turnov původním jménem pomístním.⁸ Bohužel ani dnes jazykovědci nemají jasno a původ slova Turnov pro nás zůstává záhadou.

Jičín nebyl výjimkou a grafická podoba jeho názvu byla rozličná: *Giczin* (1293), *Gyczin* (1304), *Gytschin* (1327), *Giczyn* (1360), *Gyczyn* (1386), *Gittczjn* (1608), *Gitczin* (1654), *Gitschin* (1790, 1835). První zmínka o městu Jičín v podobě, která je nám známa v současnosti, se dle Profouse připomíná v roce 1656.⁹ Chybným tvrzením se shledává předpoklad, že město Jičín svůj název odvozuje od jména královny Jitky¹⁰ – manželky krále Václava II. „*Jičín měl tedy podle generace starších historiků pocházet z označení Jitčín újezd, které ovšem nikde není doloženo. Navíc ani v úředních písemnostech nebyla Guta nikdy zvana Jitkou. Možnost, že by název vznikl přechýlením ze jména Guta na tvar Gizcin, zase vyvracejí filologové. Podle jejich závěrů dovoluje vývoj českého jazyka přehlásku z -u- na -i- až ve 14. století, zatímco zmiňovaný Giczin se objevuje už roku 1293.*“¹¹ Profous jako příklad namísto újezdu uvádí *Jitčín hrad*. Dodává, že výklad je však nesprávný, jelikož by se poté musel hrad ve 13. století nazývat *Jučín*.¹²

---

⁵ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4. S–Z. Praha, Academia 1957, s. 400.

⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny. Středověké kolonisace v zemích českých*, díl I. část 5. Praha, Jan Laichter 1938, s. 783.

⁷ Tamtéž.

⁸ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4., s. 400–401.

⁹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 2. Ch–L. Praha, Academia 1949, s. 144.

¹⁰ Jméno Jitka vzniklo údajně počestěním Guty Habsburské.

¹¹ FRANCEK, Jindřich – MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Dějiny Jičína*. Praha, Rybka Publishers 2010, ISBN 978-80-87067-81-9, s. 30.

¹² PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 2., s. 145.

Dnešní obec Nová Paka se označovala pouze jako Paka, atribut “nová” se připojil až kvůli odlišení od Staré Paky, z které ta Nová vznikla rozšířením z původní osady. Bližší vývoj: *Paca* (1357), *Antiqua Paka* (1358), *Juuenispaka* (1370), *Paka nova* (1369–1399), *civis de Pake* (1391), *Paka filia* (1405), *in oppido Stará Paká* (1460), *Pakau* (1542), *Nawau Paku* (1608), *Nowa Paka* (1654). Na základě příbuzných slov Profous dochází k tomu, že *Paká* znamenala ves ležící na opačné straně, na zadní straně, na straně odvrácené od slunce – na severní straně.¹³

Po městech uvedu i odlišné zápisy názvů panských sídel, kterým budu věnovat pozornost v průběhu práce. Veliš se v pramenech vyskytuje pod názvy: *Velus* (1143), *Welus*, *Weluss* (1316), *Weliss* (1323, 1401), *Welusch* (1327), *Wolyus* (1369), *Welyss* (1384–1399), *Wellyus* (1405), *Welisz* (1606).¹⁴ Značně používaným názvem je i *Veliš*. Vesnice i kopec nesou oficiální název s krátkou samohláskou – *Veliš*¹⁵, budu se proto držet tohoto označení.

Kumburk můžeme nalézt pod označením: *Goldenburk* (1325), *Goldenburch* (1355), *Goldenbur* (1358), *Goldenberg* (1370), *Colemburg* (1386), *Koldenburg* (1391), *Koldenburg* (1394), *Kumburg* (1394), *Comburg* (1395), ...*na Kumburce* (1405), *Cumburk* (1410), *Kolmburg* (1410), *Jan z Kumburka* (1410), *Jan z Vartenberka sed. na Kolmbucze* (1410), *Jan Krušina z Lichtenburka a z Kolmburka* (1480), *hrad Kolmburgk* (1542), *zámek Kumburgk* (1608). Označení *Goldenburg*, z němčiny přeloženo “Zlatý hrad”, se postupem času transformovalo do počestěného Kumburk. Profous dodává, že příčinou situování hradu na vysoké hoře lidé zaměňovali původní označení *Goldenburg* za *Goldenberg* – „Zlatá hora”.¹⁶ Jednalo by se však o ojedinělý případ této zkomoleniny. Ke kumburskému panství se postupně připojilo i samostatné bradlecké dominium, jehož sídlem byl stejnojmenný hrad Bradlec. Ten se v pramenech uvádí: *Havel de Bradelczie* (1322), *Bradlcz* (1407), *Bradlc* (1519), *Bradlec* (1541), *Bradlec* (1618). Hrad byl pojmenován podle polohy, kde byl vystavěn. Staročeské slovo *bradlce* znamenalo menší bradlo,¹⁷ tj. označení pro terénní útvar – úzký strmý skalnatý hřeben.

---

¹³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 3. M–Ř. Praha, Academia 1951, s. 318.

¹⁴ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4., s. 496.

¹⁵ HAVELKA, Jan: *Historie a strategické umístění hradu Veliš u Jičina*. Liberec 2017, Bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie, s. 15.

¹⁶ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 2., s. 440.

¹⁷ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 1. A–H. Praha, Academia 1947, s. 157.

Trosky byly označovány: *Trosk* (1397, 1399, 1439) a *Trosky* (1435), toto jméno vychází ze substantiva *troska*, -y, označující něco rozbitého.¹⁸ V Jungmannově slovníku označení *troska* je popsána obdobně jako u Profouse, navíc i jako nečistota země.¹⁹ Z německého překladu *einer Burgruine* však vyplývá, že se jedná o význam označující rozbitost.²⁰ Název by se mohl vztahovat k velké rozsedlině mezi dvěma vrchy, která namísto jednotného masivního celku utváří dojem poškozené skály.

Panství Hrubá Skála společně se stejnojmenným označením pro své sídlo se ve středověkých pramenech nazývalo v překladu pouze jako Skály. Rozšiřující označení Hrubá Skála pochází až ze 17. a 18. století. Ostatně touto problematikou se zabýval Josef Pekař²¹, který skrze svůj výzkum o Hrubé Skále vyvrátil pravdivost rukopisu Královédvorského, v kterém se doslova píše: „*Shlučechu se kmetští lidé v lesě pod Hrubú Skalú, vsiak za oružie jme cep protivu vrahóm.*“²² V pramenech nalezneme pro Hrubou Skálu označení: *Skala* (1360, 1362), *castrum Skaly* (1407), *dobyti Skal* (1456, 1496), *postoupení Skal zámku* (1543), *Grosz Skall* (1790).²³ Podobný vývoj zaznamenala i Malá Skála (severně od Turnova), která působí značné problémy v orientaci a badatel může obě skály velice snadno zaměnit mezi sebou. Označení „*hrubá*“ pochází z německého překladu, který znamená „*veliký*“. Proto se v literatuře setkáme i s německou variantou znamenající „*velká skála*“.

Literatura nám předkládá různá označení pro hrad Valdštejn – Waldstein, z kterého vychází dnešní název, a jeho podoba v zahraniční literatuře – Wallenstein. Podle Profouse Valdštejn vychází z původního slova Waldenstein, které bychom mohli v doslovném překladu chápat jako „*Valdův hrad*“.²⁴ Žádný Valda v nejstarších pramenech nefiguruje a jedná se o Profousův omyl. S další variantou přišel Rudolf Anděl, který si původ slova Waldstein vysvětluje od hradu, který využíval své pozice na těžko prostupných obrovských pískovcových balvanech.²⁵ Původní význam pochází z „*Gewaltstein*“ –

---

¹⁸ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4., s. 384.

¹⁹ Čedičové vrchy by opravdu mohly být vnímány jako něco v krajině odlišného až nečistého.

²⁰ JUNGMANN, Josef: *Slownjk. Česko-německý*. díl IV. S–U. W Praze, 1838, s. 651.

²¹ Článek byl uveřejněn roku 1890 v časopise Athenaeu pod názvem – Hrubá skála. Příspěvek k historické topografii a ke sporu o rukopis Královédvorský.

²² *Rukopis královédvorský* [online], Praha, Městská knihovna v Praze 2011 [vid. 5. 4. 2019], dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/62/09/39/rukopis_kralovedvorsky.pdf.

²³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4., s. 65.

²⁴ Tamtéž, s. 469.

²⁵ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy III*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1984, s. 489.

pevná skála či výraz dříve označovaný pro silný, mocný a mohutný.²⁶ Do zahraniční literatury se podoba Wallenstein dostala přes spisy Fridricha Schillera z konce 18. století. Prameny uvádějí: *Waldnstein* (1354), *Walsteyn* (1357), *Waldensteyn* (1362), *Valdsteyn* (1362), *Walsten* (1388), *Walsstein* (1440), *Walssteyn* (1492), *Walssteyn* (1543).²⁷ Během analýzy pramenů se dostaneme do svízelné situace, jakmile se snažíme rozlišit u šlechtice, zda je Valdštejn pouze součástí jeho jména, či jestli je myšleno jeho sídlo. Nápomocné je užití předložky *na*, oproti předložce *z* – př. Zdeněk z Valdštejna x Zdeněk na Valdštejně.

Hrubý Rohozec se vyskytuje pod názvy: *Rohozcze* (1322), *Rohozec* (1388), *castrum Rohozecz* (1393), *Jan ml. z Michalovic sed. na Rohozci* (1422), *Rohožec* (1588), *Grosz Rohosecz* (1790), *Welký oder Hrubý Rohosec* (1834). Rohozec vznikl připojením přípony *-ec*, k původnímu slovu *rohoz*, které bychom dnes označili jako rákos. Profous dodává, že prapůvod vychází ze staroslověnštiny *rogozь* v překladu – papír, provaz; podobně jako srbské *rogoz*, též rákos.²⁸ Poblíž Hrubého Rohozce a Hrubé Skály se nachází hrad Rotštejn, který byl sídlem pro samostatné stejnojmenné panství soupeřící o vliv v turnovské krajině. Konkurenční panství ho však pohltila. Rotštejn vychází z německého označení *Rotenstein*, které přeložíme jako červený kámen. V pramenech: *castrum Rotsteyn* (1318), *Rotensteyn* (1360), *Rocztyl* (1403), *Rothsstain* (1404), *Rotsstain* (1543).²⁹

Za zmínku stojí i uvést, že z názvů některých obcí vyplývá, co bylo pro ves typické –druhovité zastoupení stromů v okolí vesnice, žďáření a uhlířství, brody přes řeky, chov zvířat, těžba surovin. Setkáme se s desítkami Lhot, Žďárů atd.

---

²⁶ Srov. KLUGE, Friedrich – SEEBOL, Elmar (bearb.): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin – New York, de Gruyter 2002, 24. erw. Auflage, ISBN 3-11-017473-1, s. 354–355, 879, 969–970.

²⁷ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4., s. 469.

²⁸ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 3., s. 574–575.

²⁹ Tamtéž, s. 590.

3 Strategické umístění panských sídel

V této kapitole přiblížím geografické hledisko, které ve vytipování míst pro stavbu hradů a následně panských a královských sídel (hradů) hrálo patřičnou roli. Od města Jičín až po Turnov příroda formovala pozoruhodnou krajinu. Toho si všimli naši předkové a snažili se přírodní podmínky využívat co nejlépe ku svému prospěchu.

Po vymezení geomorfologického reliéfu celé lokality se budu věnovat konkrétním místům, která posloužila jako lokace pro vybudování opevněných bodů. Samotnému výběru a stavbě hradů však předcházelo osidlování severovýchodních Čech, které bylo nezbytné pro stavbu sídel vůbec. Jakmile na daném území v prosperitě žilo obyvatelstvo, mohlo dojít k stavbě centrálního střediska – sídla. Pod správou se nacházelo sídlu příslušející území – panství. Součástí této kapitoly bude i snaha vymezit vznik a správu oblastí jednotlivých dominií.

3.1 Geografická hlediska Jičínska a Turnovska

Města Turnov³⁰ a Jičín³¹ se nacházejí v tzv. Jičínské pahorkatině, kterou ještě rozlišujeme na Turnovskou a Bělohradskou. Mým zájmem bude Turnovská, z jejíchž podcelků jsou pro nás podstatné: Jičínská kotlina (*Zebín, 399 m*), Vyskeřská vrchovina (*Trosky, 514 m*), Turnovská stupňovina (*Sokol, 562 m*), Mnichovohradištská kotlina (*Káčov, 351 m*) a Českokodubská pahorkatina (*Zabolky, 530 m*).³² Pokud si povšimneme, jak jsou obě města ohraničena přírodními výstupky, může vzniknout představa činky³³. Spojnicí obou měst je další geomorfologický celek – Ještědsko-kozákovský hřbet, který se táhne až k Lužickým horám a k Žitavské pánvi, a pásmo, které značí hranici Českého ráje. Součástí práce bude i Nová Paka³⁴, která leží mimo Jičínskou pahorkatinu. Město spadá pod geomorfologický celek Krkonošské podhůří, jehož podcelkem v případě Nové Paky je Novopacká vrchovina.³⁵

U Jičínské kotliny jsem již ve své dřívější práci přirovnal její podobu k písmenu C³⁶ uvnitř kterého se nachází město Jičín, kterým protéká řeka Cidlina. Nejvyšším bodem

---

³⁰ 260 m. n. m.; zeměpisná šířka 50°35'14" s. š., zeměpisná délka 15°9'25" v. d.

³¹ 287 m. n. m.; zeměpisná šířka 50°26'13" s. š., zeměpisná délka 15°21'06" v. d.

³² BÍNA, Jan – DEMEK, Jaromír: *Z nížin do hor: geomorfologické jednotky České republiky*. Praha, Academia 2012, ISBN 978-80-200-2026-0, s. 225–233.

³³ Viz příloha 1.

³⁴ 427 m. n. m.; zeměpisná šířka 50°29'40" s. š., zeměpisná délka 15°30'54" v. d.

³⁵ BÍNA, Jan – DEMEK, Jaromír: *Z nížin do hor: geomorfologické jednotky České republiky*, s. 156.

³⁶ Tuto myšlenku jsem již prezentoval v bakalářské práci – *Historie a strategický význam hradu Veliš u Jičína*. Viz příloha 2.

ohraničujícím kotlinu je hora Tábor (678 m. n. m.). Jičín je z jižní strany (zhruba 5,5 km od města) svíráán Velišským hřbetem, který ve své délce cca 15 km dosahuje od Starého Místa až po Sobotku a odděluje kotlinu od jižního Kopidlanska. Pokračujeme-li po domnělém písmenu C, přecházíme z Velišského hřbetu na úrovni vesnic Ostružno a Dolní Lochov plynule k Prachovským skalám, na jejichž hranici se nad Jičínem tyčí vrch Brada. Ze severní strany je Jičín ohraničen Ještědsko-kozákovským hřbetem s kopcem Tábor a Novopackou vrchovinou s vrchy Bradlec a Kumburk. Východní strana města zůstává nekryta přírodními útvary a přechází z Jičínské pahorkatiny na Bělehradskou a Jičíněvskou pahorkatinu. Otevřenost písmena C udává jihovýchodní směr k Hradci Králové.

Město Turnov se z hlediska umístění v přírodou vytvořeném celku značně podobá Jičínu. Protéká jím řeka Jizera, která, na rozdíl od té části Cidliny putující Jičínem, byla a je využívána pro splavné účely. V tomto porovnání byl Turnov ve středověku i v novověku podstatně zajímavějším městem, jelikož do něho a z něho mohla vést trasa i po vodě skrze města Mnichovo Hradiště a Mladou Boleslav až do řeky Labe. Z geomorfologického hlediska leží Turnov z větší části v Mnichovohradištské kotlině, která je v nejvýchodnější části svíráána Vyskeřskou vrchovinou, Turnovskou stupňovinou a Českodubskou pahorkatinou. Konkrétněji je město z poloviny ohraničeno Hruboskalskem a Klokočskými skalami, které navazují na Ještědsko-kozákovský hřbet. Ze severozápadní strany je obec vymezena již zmiňovanou Českodubskou pahorkatinou.

Hrady vystavěné v Jičínské pahorkatině leží na specifických místech. Většina z nich byla umístěna na skalách různého typu – čedičový vrch, pískovcové skály atd. Z velkých hradů je snad jedinou výjimkou hrad Kost, který sice stojí na pískovcových blocích, ale oproti ostatním se nachází uvnitř údolí a nevyvyšuje se nad celou krajinou. Námi zkoumané hrady, panská sídla, se hrdě tyčí nad celým jičínsko-turnovským okolím. Hrubá Skála (363 m), Rotštejn (430 m), Valdštejn (389 m) i mnoho dalších hradů bylo postaveno na pískovcovém základě. Oproti tomu Kumburk (642 m), Bradlec (542 m), Veliš (429,2 m) a Trosky (488,1 m) jsou hrady vystavěné na kuželovitých vrších sopečného původu.³⁷

---

³⁷ Veliš: „výrazný nesouměrný kuželovitý neovulkanický suk složený z pňových čedičových žil v subvulkanické brekcii; vzniklý vypreparováním odolnějších vulkanitů z coniačkových vápnitých jílovců a pískovců“; BALATKA, Břetislav: *Zeměpisný lexikon ČR*, 2. vyd. Brno, AOPK ČR 2006, ISBN 80-86064-99-9, s. 478. Kumburk: „výrazný kuželovitý neovulkanický suk tvořený nefelinickým bazanitem (vypreparovaná výplň sopouchu); na příkrých svazích místy skalky (z části uměle upravené) sloupovitě odlučné horniny a úpatní balvanové haldy, jejichž materiál byl zčásti soliflukcí rozvlečen do značných vzdáleností; sopečné těleso s výrazným úpatním podstavcem vrchu zpevňuje rozvodní hřbet na karbonských pískovcích, arkózách a slepencích“; BALATKA, Břetislav: *Zeměpisný lexikon ČR*, s. 258.

3.2 Osídlování v rámci Jičínska a Turnovska a lokace hradů

Z obranného hlediska je území Čech ideálním prostředím.³⁸ V horských pásmech jako jsou Orlické hory, Krkonoše, Jizerské hory, Lužické hory, Krušné hory, Český les a Šumava, vidíme přirozené hradby: „*Dávní obyvatelé Čech kdysi velmi spoléhali na záštitu a ochranu těch hor a věřili, že je jejich země opevněna nedobytným valem a palisádou, a tak měli za to, že lze dobýt takřka jedině zradou místních anebo úmyslným přivoláním nepřítele.*“³⁹ To platí i pro jednotlivá území. Prostředí mezi Turnovskem a Jičínskem leží na velmi výhodné strategické pozici. Jednoduše řečeno, jedná se o jakousi druhou přírodní ochrannou hradbu před vpádem do srdce Čech ze severní strany. První hradbou jsou Krkonoše⁴⁰, které lze přejít pouze těžko prostupnými údolími, což bylo v době raného středověku téměř nemyslitelné. Z hor a lesů měli lidé přirozený strach a pomýšlet na přesun armády skrze hory bylo velmi riskantní. Nic však není nemožné. Víme o dějinné události, kdy se podařilo Polákům během vlády Vladislava I., roku 1110, vpadnout do Čech přes Krkonoše. Kudy přesně, to však zůstává záhadou.⁴¹ Druhou ochrannou hradbu tvoří Ještědsko-kozákovský hřbet, táhnoucí se od Jičínské kotliny až po Chrastavu, který z protilehlé strany kopírují Prachovské skály, Vyskeřská vrchovina a Hruboskalsko. Tento vymezený pruh s vnější ochranou, úrodnou půdou v okolí řek Jizery a Cidliny byl pro osídlení ideálním prostředím. Na Jičínsku a Mladoboleslavsku se ve větší míře setkáváme s hnědozemí, která přechází ve vyšších a vlhčích polohách (Turnovsku, Českolipsku a Frýdlantsku) na úrodnou půdu.⁴²

Aby mohlo území spadat pod nějakou správu, muselo být nejdříve osídleno. Severovýchodní Čechy byly původně nehostinnou oblastí, kterou sužovaly hluboké hvozdy, nepropustné křoviny, lesy, skaliska, močály a bažiny. Vnitrozemí bylo v době raného českého státu osídleno a postupem času došlo k expanzi do dalších oblastí. „*Na březích*

Trosky: „*dvě skalní věže vzniklé na vypreparovaných výplních sopouchů z olivinického nefelinitu a modelované vedle antropogenní činnosti periglaciálním mrazovým zvětráváním: mrazové sruby, trhliny v sloupovitě odlučné hornině; na úpatních slínovcových svazích vznikl soliflukční suťový plášť; v okolí rozsáhlý pískovcový podstavec se skalními tvary na příkrých svazích*“; BALATKA, Břetislav: *Zeměpisný lexikon ČR*, s. 458.

³⁸ Viz příloha 3.

³⁹ BALBÍN, Bohuslav: *Rozmanitosti z historie Království českého*. Praha, Academia 2017, ISBN 978-80-200-2637-8. s. 44.

⁴⁰ V pramenech se setkáváme s názvy – Montes Gigantei, Cerconossii, Ripské hory (Riphaeus).

⁴¹ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1997, ISBN 80-7106-196-4, s. 16.

⁴² ANDEĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 7.

řek a potoků se nacházela drobná sídla nebo menší shluky usedlostí se zemědělským zázemím, která se v dalším procesu změn sídlištní struktury rozrostla a udržela nebo zanikla. Tvořila rozptýlenou sídelní strukturu a jednotlivé osady se přemísťovaly po vyčerpání zemědělské půdy za novými zdroji obživy.⁴³ Tímto způsobem se osadníci rozšiřovali všemi směry, až dorazili na hranice vytyčené horami a byli donuceni se usadit. V případě Jičínska představuje období raného středověku pomalý nárůst vzniku sídlišť nově přichozího obyvatelstva, který je patrný především od poloviny 9. století, kdy zde vznikla sídelní komora.⁴⁴ Původní sídelní typy můžeme rozlišit na dva – sídliště a hradiště. Lišila se vzhledem, účelem a počtem obyvatel. Při hradech, obchodních cestách a brodech vznikala trhovía místa a centra výroby.⁴⁵ Na Turnovsku a Jičínsku se původně nejspíše jednalo o sídlištní typ, který se však postupem času dostal pod správu hradů, které zde vznikaly. Hradská knížecí soustava charakteru kastelánského centra vznikala koncem 10. století, ale v rovinatých krajinách ve vnitrozemí.⁴⁶ V mnou pozorované lokalitě stavba soustavy hradů jakožto správních území náleží pozdější době. Velkodružina ve službách knížete se postupně rozbila na jednotlivé „šlechtice“, sledující vlastní zájmy, kteří mezi sebou soupeřili o politickou moc (úřady, benefícia, pocty). Pro nás podstatným, jedním z nejstarších rodů, jsou Markvartici. Jejich pojmenování pochází od Františka Palackého⁴⁷, který ho odvodil od prvního doloženého předka – komořího Markvarta (1159). Ten panoval na uzavřeném území severních Čech u řeky Jizery. Vnitřní kolonizace⁴⁸ vrcholila od nástupu Vladislava II. (1140) až do konce 12. století a na rozdíl od německé ve 13. a 14. století ji přesahovala rozsahem i plochou. Směr kolonizace se přesunul i do řídké osídlených oblastí v pahorkatinách, které se staly součástí populační exploze.⁴⁹ Nejdříve bylo však potřeba území zpřístupnit. Na Turnovsku se o kultivaci prostředí velmi zasloužili mniši z nově vzniklého kláštera v Mnichově Hradišti. Věnovali se mýcení pralesů,

---

⁴³ LAŠTOVKOVÁ, Věra: *Postup osídlení v oblasti labského pravobřeží od 11. do konce 14. století*. In: Historická geografie, Příspěvky k dějinám osídlení předhusitských Čech, svazek 17, Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV 1978, s. 146.

⁴⁴ PEROUTKOVÁ MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Středověký a novověký Jičín ve světle archeologických nálezů a aspekt dobového hrnčičství*. Brno, Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2008, s. 11.

⁴⁵ LAŠTOVKOVÁ, Věra: *Postup osídlení v oblasti labského pravobřeží od 11. do konce 14. století*, s. 147.

⁴⁶ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 45.

⁴⁷ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenůw*. Od roku 1125 do 1253. Díl I. Částka 2., W Praze, 1854, s. 473.

⁴⁸ Viz příloha 4.

⁴⁹ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 273.

vysušování bažin a vytváření rybníků.⁵⁰ Josef Žemlička dodává, že mýcení a kultivace krajiny se předpokládaly určitý stupeň kolektivní spolupráce. Nejspíše tak už ve 12. století vznikaly osady a plužiny s náběhy pravidelného uspořádání. Dostávají se tak před nás „...nepřímé doklady o zakládání vesnice na domácím českém právu, za jehož formu bývá považována rovněž instituce lhot. Ještě před stykem s německými osadníky a německým právem se tak šířily v domácím slovanském prostředí organizační formy, které obvykle bývají spojovány až s vlivy německého „Ostsiedlung“.⁵¹ V okolí Jičínska a Turnovska se skutečně setkáme s mnohými vesnicemi, které nesou název Lhota. Bližší informace předává Zdeněk Boháč, který usuzuje, že pohraniční a výše položená místa prošla domácí kolonizací ve 12. století. Typická je pro tento terén členitost malých úžlabin. Ty se výtečně hodily pro budování nevelkých, zato však hustě nakupených vesniček.⁵² Jak je již výše zmíněno, Markvartici nejspíše přišli do Čech z německých zemí. Jakým způsobem se dostali na nejvyšší posty, nevíme. Nemůžeme však vyloučit, že tento a další šlechtické rody zpoza hranic Českého království s sebou přinesly na jimi spravovaná území organizační metody založené na německém právu. Na kolonizační expanzi nejvíce získala nobilita, která disponovala vlivem, jímž se ujala vůdčí organizační role na daném území. Na rozdíl od sedláků byla osvobozena od daní. Skrze dávky a daně se svobodní sedláci dostávali do stále větší závislosti, která vyvrcholila poddanstvím. V případě oblastí podléhajících kolonizaci se jednalo o jednodušší postup. Půdu osadníci užívali, ale nevlastnili.⁵³ O rozsáhlosti nevyužité hospodářské půdy v severních Čechách svědčí fakt, že vyšší šlechta ve 13. a 14. století hojně vítala na svých statcích zemědělce a řemeslníky přicházející ze sousední oblasti dnešního Německa, a tak se postupně v průběhu staletí usazovalo dvojjazyčné etnikum.⁵⁴

Ke znakům šlechty patřila i jejich sídla (hrady, tvrze, dvory) zpočátku dřevěná, později kamenná. Počátky těchto sídel jsou dodnes málo prozkoumané a jsme odkázáni na středověkou archeologii a její nálezy.⁵⁵ Nejstaršími významnými hrady v rozmezí Tur-

---

⁵⁰ WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: *Markvartici: z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*. Praha, Klub pro českou heraldiku a genealogii 2000, ISBN:80-902448-6-6, s. 38.

⁵¹ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 277.

⁵² BOHÁČ, Zdeněk: *Geneze sídla a plužiny jako pramen k dějinám osídlení*. In: Historická geografie, Sborník příspěvků k problematice sídel a zaniklých středověkých osad a plužin. Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV, sv. 25, s. 18.

⁵³ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 280–281.

⁵⁴ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 9.

⁵⁵ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 286–287.

nov a Jičín jsou s největší pravděpodobností Rotštejn, Valdštejn (Skála?) a Brada, Bradlec. Pozoruhodný je fakt, že tyto hrady předaly svou správní funkci nad městy blízkým sousedním, později postaveným sídlům Hrubé Skále a Veliši. Hrady⁵⁶ v této lokaci nabyly různého charakteru. Mohlo se jednat o sídelní místa i obranné hrady. Ty sloužily jednak k ochraně obchodníků na zemských stezkách, ale i k obraně země jako celku. První „moderní“ hrad německého typu v lokaci pod označením „*De Novo castrum*“ byl vystavěn Markvartem. O jaký hrad se konkrétně jedná, nevíme. Jedinou indicií by mohl být onen německý typ – hrad vystavěný na skále.⁵⁷ Nabízí se mnoho tvrzení, že se jedná o hrad na místě budoucí Skály (Hrubé). Na tento nový typ opevnění se po porážce v bitvě u Bojiště roku 1179 stáhl Soběslav II. se zbytkem vojska. Koncem roku se ho podařilo dobýt.⁵⁸ Výše píší o nejstarších hradech v lokalitě a u Valdštejna uvádím v závorce Skálu s otazníkem. Jedná se pouze o hypotézu, ale nemůžeme vyloučit, že onou Skálou byl hrad Valdštejn, o kterém máme doklady z druhé poloviny 13. století. O Hrubé Skále se dozvídáme až ve 14. století, musíme však počítat i s možností, že hrad Hrubá Skála byl vystavěn na původním starším místě pod názvem Skála. Tento názor sdílel Jaroslav Podobský: „*Hrad byl asi po dobytí (1179) zničen a spálen a teprve ve 14. století byl na jeho místě vybudován hrad nový, nazývaný rovněž Skála.*“⁵⁹ Oba objekty, Valdštejn i Hrubá Skála, stojí na písčivcových skalách a vzdáleny jsou od sebe zhruba 6 km. V práci s prameny a s literaturou musíme tedy počítat s možnou záměnou těchto hradů, pokud nejsou blíže specifikovány. Nicméně nejstarší doklady o založení hradů Hrubá Skála a Valdštejn spíše vylučují možnost, že se jedná o tentýž hrad zmiňovaný v souvislosti s boji vedenými Soběslavem II. Zdeněk Boháč společně se Šimákem za tento nově zbudovaný hrad považuje hradiště na Hrádku u Skalska.⁶⁰ Nicméně stavbu hradů uspisily i události v první polovině 13. století. Roku 1240 se do Čech dostaly zvěsti o krajinách zničených Zlatou hordou.⁶¹ Čechy byly ohroženy ze severovýchodní strany, která však byla chráněna Krkonošemi. Mongolové se tak na území českého království mohli dostat pouze skrze horská údolí. Zde pro tento

---

⁵⁶ Viz příloha 5.

⁵⁷ WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: *Markvartici: z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*, s. 34.

⁵⁸ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 315.

⁵⁹ PODOBSKÝ, Jaroslav: *Dějiny Rovenska pod Troskami a okolí. Od pravěku do konce feudalismu roku 1848*. Díl I. Rovensko pod Troskami, Místní národní výbor v Rovensku pod Troskami 1971, s. 16.

⁶⁰ BOHÁČ, Zdeněk: *Geneze sídla a plužiny jako pramen k dějinám osídlení*, s. 30.

⁶¹ DALIMIL – BLÁHOVÁ, Marie (edd.): *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda 1977, s. 145-146.

případ byla nejspíše roku 1240 zahájena výstavba mohutného kamenného hradu německého typu, Lemberk.⁶² Postupem času se po celém území od Lužických hor až po Jičínskou kotlinu vypínaly desítky hradů, tvořících strukturovanou linii chránící zeměpanské statky a obchodní stezky. Víme, že od pravěku tímto územím vedla obchodní stezka⁶³, později známá pod názvem žitavská/hradecká, spojující Horní Lužici s východními Čechami. V polovině 13. století se Žitava stala součástí Českého království a nabyla tak na důležitosti jakožto významná křižovatka a spojnice Čech s Horní Lužicí. Na toto místo směřovala cesta z Prahy skrze Mělník, okolo hradu Bezděz k Mimoni, přes Jablonné a Petrovice. Nazývala se „záhvozdská“. Paralelně ji kopírovala trasa z Prahy přes Starou a Mladou Boleslav k Mnichovu Hradišti, dále ke Strážnici a Stráži pod Ralskem, kde navazovala na Jablonné. Mnichovo Hradiště se stalo dalším rozcestníkem, jelikož z něho se dalo do Žitavy dostat dvěma směry – severním k Českému Dubu přes Ještědské pohoří do údolí Nisy vedoucí až k Žitavě, nebo podél řeky Jizery k Turnovu a dále přes Hodkovic a Ještědský hřeben do Poníší. Tato cesta ostatně umožnila pozdější vznik města Liberce. Neměli bychom zapomenout i na spojení Žitavy a Frýdlantu, které bylo velmi živé. Navíc umožňovalo spojení dále s Budyšínem a Zhořelcem. Od 14. století došlo ke komunikačnímu spojení Frýdlantu s Libercem,⁶⁴ a to cestou vedoucí až k Turnovu, což odpovídá i zakládání hradů v oblasti Českého ráje. Jsme svědky toho, jak s propojením pozemní komunikace souvisí budování obranných a panských sídel. Data založení hradů nám přibližují dobu, kdy se významnou částí Českého království ve šlechtických državách staly východní Čechy. Přesné datum založení hradů je vždy velmi diskutabilní a konkrétně se jím budu zabývat v následujících kapitolách. Vůbec nejstarší hrad byl nejspíše postaven na vrchu Železný u Železnice. Název nalézáme v predikátu šlechtice Čěče ze Železnice z druhé poloviny 12. století. Hrad však již ve 14. století zanikl.⁶⁵ Uvedeme si nejbližší možnou dobu, kdy byly založeny ostatní hrady: Veliš (1316), Kumburk (1325), Brada (polovina 13. století), Bradlec (konec 13. století), Trosky (konec 14. století), Hrubá Skála (1350), Valdštejn (1260), Rotštejn (1250), Hrubý Rohozec (konec

---

⁶² WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: *Markvartici: z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*, s. 48.

⁶³ Viz příloha 6.

⁶⁴ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 8–9.

⁶⁵ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, In: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. dubna 2009 v Turnově*. Semily, Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově 2009, ISBN:978-80-86254-19-7, s. 79.

13. století). Dle těchto údajů můžeme usoudit, že zájem připojit Turnov a Jičín odpovídá 14. století, kdy došlo i k propojení Frýdlantu a Turnova. Dokazuje to ostatně budování hradů, pozdějších panských sídel v Hrubé Skály a Trosek. V případě měst Jičín a Turnov se nedochovaly zakládací listiny, pokud vůbec nějaké byly sepsány. V některých případech totiž ústní úmluva dostačovala a později byla ověřena potvrzením práv nebo jiných právních úkonů.⁶⁶ Nejstarší písemný doklad Turnova se vztahuje k roku 1272, kdy se v královské listině objevuje „*Jaroslav z Turnova*“. V případě Jičína je to poněkud složitější, jelikož existuje hypotéza, že město vzniklo přesunutím z původní lokace (Starý Jičín, tj. dnešní Staré místo) na výhodnější, dnešní pozici. Nevíme, zda se nejstarší písemné doklady vztahují k dnešnímu Starému Místu, či Jičínu. Nicméně první držitelkou Jičínska byla žena, a sice manželka krále Václava II. Guta Habsburská. Z církevního zápisu o desátku ze statků z roku 1293 se dozvídáme o Jičíně (Giczin).⁶⁷ Z listiny navíc vyplývá, že město spadalo pod královské zboží a dle uvedeného ročního výnosu (šedesát hřiven stříbra) se jednalo o rozsáhlý statek.⁶⁸

Jičín a Turnov spojovala již několikrát zmiňovaná obchodní stezka, jejíž důležitost vyústila ve 14. století, jak jsme si již výše na základě budování hradů doložili. Setkáme se s názvem „žitavská“, my se však budeme držet označení „hradecká“, později si vysvětlíme, proč. Pro vytyčení přesné pozice této komunikace jsme bohužel odkázáni pouze na archeologické nálezy, kterých je vskutku málo, a pokud nějaké byly, tak se nejspíš staly obětí budování železnice v 19. století. Představu si však můžeme dotvořit na základě přírodních podmínek, které zde ve středověku panovaly, a následně na vzniku osad a vesnic, které vždy tvoří nezbytnou součást propojené sítě cest. Pokusme se tedy podívat se na hradeckou stezku z bližší perspektivy. Jak vypovídá její název, jednalo se o propojení Hradce Králové a Horní Lužice. S největší pravděpodobností vznikala v době osidlování severovýchodních Čech, tedy již od 12. století. Nepředstavujme si však v této době souvislou, dobře prostupnou a upravenou cestu. Narušení spatřujeme v mokřadech, bažinách a lesích. Postupným osídlením se však i tyto překážky podařilo překonat. Co dodává stezce na kvalitě, jsou opěrné body – města, osady, hostince atd., které sloužily k odpočinku, doplnění zásob či obchodování. Například nezbytnou součástí stezek pro

---

⁶⁶ HOFFMANN, František: *České město ve středověku*, Praha, Panorama 1992, ISBN 80-7038-182-5, s. 36.

⁶⁷ EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars II. Annorum 1253–1310. Praha, Typis Gregorianis 1882, s. 697–698.

⁶⁸ FRANCEK, Jindřich – MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Dějiny Jičína*, s. 27.

jezdce na koni byly kovárny kvůli výměně opotřebovaných podkov. Z archeologických podkladů je doloženo, že původní obchodní stezka nesměřovala k městu Jičín, ale severním směrem přes Úlibice k městečku Železnice. Hypoteticky se mohlo jednat o jakousi předzvěst celého okolí Jičínské kotliny v menším měřítku, které se postupem času značně rozšířilo. Město Železnice, v jehož okolí na kopci Železný stálo hradiště, později severovýchodním směrem Bradlec, se dostalo do pozadí během šířícího se osidlování krajiny k městu Jičín se sídelním hradem Veliš. Logicky se tedy v budoucnu musela změnit trasa obchodní cesty. Kudy přesně, nevíme, zmiňme si však první písemné doklady nejstarších osad vzniklých mezi Jičínem a Turnovem:⁶⁹ Kbelnice (1322), Brada (1258), Jinolice (1377), Kněžnice (1227), Libuň (1369), Újezd pod Troskami (1320), Ktová (1320), Rovensko pod Troskami (1374), Troskovice (1388), Rokytnice (1323), Štěpánovice (1300), Roudný (1398), Hrubá Skála (1360), Sedmihorky (1413), Loktuše (1320), Dubecko (1323), Bukovina (1323), Bělá (1322), Klokočí (1318).⁷⁰ V Podkrkonoší vedla stezka, kterou J. K. Hraše nazval semilskou, spojující Turnov se Semily, Jilemnicí a Vrchlábím, pokračující až dále do Polska.⁷¹ Na mapě si můžeme povšimnout, že tato cesta plynule navazovala na osady založené počátkem 14. století v oblasti Mírové pod Kozákovem a pokračovala na Turnov. Zde se setkáváme s problémem, jelikož dle mé hypotézy se pod vrchem Kozákov spojovaly dvě obchodní stezky, každá jiného charakteru. „*Území v oblasti labského pravobřeží bylo osídleno především s ohledem na obchodní cesty. Toto území spojovalo centrální Čechy s pohraničními kraji země a sousedními státy.*“⁷² V literatuře se můžeme setkat s jakoukoliv stezkou vedoucí z Turnova směrem k Horní Lužici pod názvem žitavská. V sledované lokaci je proto potřeba odlišit stezky *žitavsko-semilskou* spojující Horní Lužici – Turnov – Semily – Polsko, a *žitavsko-hradeckou*, která propojuje Horní Lužici – Turnov – Jičín – Hradec Králové. Srovnáme-li data zakládání osad mezi Jičínem a Turnovem, dospějeme k výsledku, že geneze hradecké stezky byla odlišná. Od Jičina či Železnice přes Kněžnice, Ktovou a Štěpánovice se následně cesta mohla lomit severním směrem k oblasti Mírová pod Kozákovem, kterou střežil hrad Rotštejn, či přímo pod hradem Valdštejn směrem k městu Turnov. Avšak

---

⁶⁹ Viz příloha č.7.

⁷⁰ RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRÁBAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. I. díl. Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001 podle správního rozdělení České republiky k 1.1.2005. Praha, Český statistický úřad 2006, s. 446–477.

⁷¹ HRAŠE, Jan Karel: *Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách*, 2. vyd. Nové Město nad Metují, nakladem vlastním 1885, s. 78.

⁷² LAŠTOVKOVÁ, Věra: *Postup osídlení v oblasti labského pravobřeží od 11. do konce 14. století*, s. 273.

první písemné zmínky o vsích mezi Štěpánovicemi a Turnovem pocházejí až z 15. století (viz Sedmihorky). Mohla zde vést cesta, mohl zde být ale i močál či nepropustný prales, to však nevíme. Uvedu zde však něco, co budu dále popisovat v následujících kapitolách, a sice rivalitu šlechticů sídlících na hradech v okolí Turnova. Markvartici držící tyto hrady, především Rotštejn a Valdštejn, byli v ostrém sporu. Nevíme proč, ale můžeme usuzovat, že šlo o střet zájmu, kdo bude kontrolovat obchodní stezku. Je znám fakt, že společně se stavbou hradů Trosky a Hrubá Skála vznikaly i nové osady. Ty se staly základem pro bezpečnou pozemní komunikaci významnějšího charakteru. Z Turnova cesta vedla nejspíše přes Jenišovice dále na Liberec či na Český Dub a Jablonné, a následně z obou směrů dále do Žitavy. Ve své dřívější práci jsem již poukazoval na trojúhelníkovou síť obchodních cest⁷³ Praha – Turnov – Hradec Králové, přičemž Mladá Boleslav, Jičín a Nymburk vyplňovaly strany trojúhelníku. Nespornou výhodou a důvodem, proč spojnice Praha – Hradec Králové a Praha – Turnov nabývala na důležitosti, je skutečnost, že komunikace kopíruje trasu řek Labe a Jizera. To postrádá spojnice Hradec Králové – Turnov. Tento odstupný pohled je velmi podstatný pro pochopení a využití krajiny k vytvoření budoucích komunikací.

Po úspěšném osídlení severovýchodních Čech, rozvoji osad a budování hradů bylo potřeba tato území spravovat. Jak již bylo řečeno, celé území spadalo převážně do moci rodu Markvarticů, který se dále větvil, a jeho potomstvo se ujalo pozemkového vlastnictví. Víme, že na Jičínsku působil rod Načeraticů. Setkáme se s několika možnými výklady původu tohoto rodu. Například, že jejich geneze pochází z rodu Markvarticů. Argumentem bývá rodový erb, který se podobá zlato-modré lvici. Heraldik Milan Mysliveček považuje Načeratice přímo za větev rodu pánů z Michalovic, rozrodu Markvarticů. František Palacký Načeratice považoval za příbuzné Ronovců. Pro tuto práci není však podstatný původ tohoto rodu, ale jeho působnost v daném regionu. Rozsah působnosti se mezi jednotlivými šlechtici musel nějakým způsobem vymezit.

3.3 Vymezení hranic panství

V úvodu této kapitoly jsem napsal, že se pokusím vymezit jednotlivá panství. „Pokusím“ je správné slovo, jelikož ve středověku neexistovalo trvale vymezené správní území, jako je tomu dnes. „*Vypsati do podrobně, které kraje byly a kam sahaly od starodávna, je velmi nesnadná věc, poněvadž zřídka k tomu se táhnoucích je v staré době poskrovnu a*

---

⁷³ Viz příloha 8.

*málo, a v té době, kde prameny již plynou, krajské zřízení bylo ustálené.*⁷⁴ Mnou zkoumaná lokace se nachází na pomezí dnešních tří krajů – královehradeckého, libereckého a středočeského. Současnému rozdělení české republiky do krajů však předcházela složitější vývoj. Vycházet budu především ze zápisů v zemských a dvorských deskách, kde jsou zaznamenány prodeje panství se vším, co k němu náleželo. Předkládají se před nás konkrétní názvy měst, vesnic, osad atd. Musíme připustit i podstatnou roli přírodních podmínek, které figurovaly ve vymezení panského území. Řeky, hory, skaliska, lesy či další přírodní úkazy mohly ohraničovat, kam až daná moc jednotlivého majitele panství dosahovala. Průzkum pro středověk nám značně usnadní vymezení hranic z novověku, které ze staršího období vycházelo. V tomto případě již pomohou i kartografická vyobrazení, která od počátku 17. století poskytují územněsprávní členění Českých zemí, pro starší dobu však materiály neexistují. Dalším cenným zdrojem informací pro nás budou práce historiků, kteří se danou problematikou již zabývali. Zde bych především jmenoval Františka Palackého, Josefa Pekaře a Augusta Sedláčka. Na základě výše zmíněných poznatků se v určitých dobách vynasnažím přibližně mapovat hranice vybraných jednotlivých panství na Turnovsku a Jičínsku.

Správní vývoj ve smyslu rozdělení země na menší územní celky v počátcích fungoval za účelem dosažení určité úrovně organizace a prosazování světské a duchovní moci. Formování regionů a jejich hranic ovlivňovaly geografické podmínky a mocenské zájmy šlechty v jednotlivých oblastech českého státu. Samotné názvy regionů od počátku raného státu vznikaly podle sídel územně správních celků.⁷⁵ Představa počátečních správních celků v raném státě byla obtížně vysvětlitelná pro mnohé historiky. Víme však, že tyto první celky vedly k utvoření hradeckých okruhů, krajů, panství a politických okrsků. Prvotní správní celky na území Českého knížectví a Českého království byly Palackým nazvány *župy*. Tyto správní okrsky uměle vytvořil na základě teorie církevních *děkanátů*.⁷⁶ Jejich počet určil na pětadesát. Do správní části započítal i archidiakonáty a arcijáhensství pod názvem *úkrají*. Problémem však je, že politické a církevní rozdělení Palacký pokládal za totožné, komentuje A. Sedláček.⁷⁷ Josef Pekař rozdělení středověkých Čech do žup vylučuje: „*Jediný přímý doklad o župě jako teritoriu správním („in suppa*

---

⁷⁴ SEDLÁČEK, August: *O starém rozdělení Čech na kraje*. Praha, Nakladatelství Česká akademie věd a umění 1921, s. 3.

⁷⁵ SEMOTANOVÁ, Eva. *Historická geografie českých zemí*. 2. aktual. vyd. Praha, Historický ústav Akademie věd ČR 2002, ISBN 80-7286-042-9, s. 134.

⁷⁶ (lat.) církevní úřad děkanský; *Ottův slovník naučný*, 1. díl, Praha, J. Otto 1889, s. 176.

⁷⁷ SEDLÁČEK, August: *O starém rozdělení Čech na kraje*, s. 7.

Olomutici“ listu Šebířova) je padělek Bočkův⁷⁸; „suppa“, jak se s ní setkáváme v nemnohých ostatek listinách z konce 13. a 14. st., znamená někdy úřad finanční v kraji nebo důchod jeho a statkové příslušenství jeho, jindy úřad vůbec, jenž s důchody svými byl propůjčen v užívání, snad ve vši formě podle lenního práva – v tom právě je hlavní znak vývoje, že úřady zeměpanské stávají se beneficii, „župami“, že veřejnoprávní povaha jejich ustupuje do pozadí, že nejsou již tak prostředkem veřejné správy, jako objektem důchodů soukromníků.“⁷⁹ Pokud bychom pracovali s teorií děkanátů, vyvodíme pro naši lokaci jasné závěry, že až nejdříve do 13. století tyto správní okrsky neexistovaly. Rozdělení děkanátů se ve větší míře opírala o městská střediska, která vznikala teprve až ve druhé polovině 13. století. Děkanát turnovský uváděný v první polovině 13. století nemohl existovat, protože město ani vesnice s farním kostelem tou dobou nestála. Totéž platí i o děkanátu jičínském, bydžovském a klatovském aj.⁸⁰ Teorie děkanátů mohla vzniknout za předpokladu, že nemůžeme vyloučit existenci měst před jejich prvními zmínkami. U Turnova a Jičína nemáme dochovány zakládací listiny. Palacký tedy nejspíše počítal s možností, že města byla založena již mnohem dříve, nežli v letech, která se přisuzují k prvním písemným záznamům o nich. Po vyloučení děkanátní teorie se redukoval počet správních území dle pramenných údajů do roku 1250 na 36, které Pekař ještě snížil na jedenatřicet.⁸¹ Zároveň dodává, že tento výčet nemůžeme vnímat jako striktně dané správní rozdělení. Jedná se pouze o seznam krajů, o kterých se zmiňují prameny z 11.–13. století.⁸² Pracujeme-li s Pekařovými údaji a chceme-li někam zařadit zkoumané lokace v rozmezí 11.–13. století, budou to nejspíše kraje Hradecko a Boleslav Mladá. Pro 14. století nám poskytuje údaje August Sedláček, který vychází ze seznamu desk dvorských (1410); seznamu komorníků, co a od kterého kraje za předvolání mají dostat (1407)⁸³; majestátu krále Václava IV., kterým stanovuje popravce v Čechách (1405); seznamu krajů v talberském rukopise, který nevznikl před rokem 1410; seznam

---

⁷⁸ Antonín Boček – moravský archivář a historik první poloviny 19. století. Mezi jeho nejvýznamnější počiny řadíme vydání tzv. Moravského diplomatáře – *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*.

⁷⁹ PEKAŘ, Josef: *O správním rozdělení země české do pol. 13. století*. In: Sborník prací historických [online], Praha, Historický klub 1906, [vid. 5.6.2019], dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/PekaJoOSprRozdZC13-r0.pdf>, s. 97.

⁸⁰ Tamtéž, s. 100.

⁸¹ Pražsko, Vyšehradsko, Tetínsko, Rokytensko, Dřevíčsko (Slánsko), Bechyňsko, Božensko, Vltavsko, Prácheňsko, Netolicko, Doudlebsko, Chýnovsko, Kouřimsko, Čáslavsko, Hradecko, Chrudimsko, Vratislavsko, Opocensko, Kladsko, Boleslavsko Staré, Boleslavsko Mladé, Havraňsko, Kamenecko, Mělnicko, Litoměřicko, Děčínsko, Bílinsko, Žatecko, Sedlecko, Plzeňsko a Vrátenko.

⁸² PEKAŘ, Josef: *O správním rozdělení země české do pol. 13. století*, s. 109.

⁸³ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých*, díl I. Praha, Typis Joannis Otto 1870, s. 92.

krajů dle berně.⁸⁴ Podívejme se na tuto problematiku očima současných badatelů. Právní historik Karel Schelle či E. Semotanová, historička zabývající se historickou geografí a vycházející patrně od Rostislava Nového, pracují pro raný středověk s tzv. *úděly*, které svou funkci plnily až do poloviny 12. století. „*Prosazování světské moci spolu se zajištěním hmotného a společenského postavení panovníka a jeho družiny vedlo již v 10. století k rozdělení země na menší územní celky, úděly, spravované členy panovnického rodu.*“⁸⁵ Následně se základem správy stala hradská soustava, ke které se těsně přimkla církevní správa, což dokazují dekreta Břetislava I. (1039). Jejím obsahem je spolupráce hradskeho správce s arciknězem v oblasti práva. Tuto veřejnou funkci potvrzuje dělení Čech na arcijáhensství a děkanáty, které v hlavních rysech respektovaly skladbu hradske správy. Hradský správce zodpovídal za obecný mír, organizoval vybírání daní, ukládal zemské roboty a řídil hradske soudnictví.⁸⁶ Církev se tedy také částečně podílela na správě. A bylo otázkou času, kdy dojde ke konfliktu, kdo bude mít větší právní a politický vliv. Do této doby musíme vnímat děkanátní rozdělení, na které měli historikové tak odlišné názory, pouze jako možnou pomůcku, nikoliv spoléhat na jasně vymezený prostor, který podléhal i panské správě. Po vnitřní kolonizaci začaly světské a církevní subjekty bojovat o přímé vlastnictví panovníkem svěřené půdy a lidí. Samotnému vzniku a vyčlenění panství předcházela ještě dlouhá doba. „*Prolínáním a srůstáním dědičných alodů, knížecích výsluh, kolonizačních zisků a zcizováním zeměpanské půdy vznikly od poloviny 12. století pozemkové komplexy, v nichž se uplatňoval vliv určitého rodu.*“⁸⁷ Všeobecná role státu působila velmi slabě. Na jeho úkor posilovaly u církve a šlechty představy o svém vlastním nezávislém teritoriu. Šlechta viděla v pozemkových majetcích svou budoucnost, které se budou dědit z osoby na osobu.⁸⁸ Tak vznikly pozemkové komplexy, které se dostaly do správy šlechty. U Markvarticů je pozoruhodná skutečnost, že jejich územní državy byly od počátku jednotné a souvislé. Už ve 13. století panovali v Turnově, Mladé Boleslavi a v Podkrkonoší. Ulehčilo jim, že zde zeměpán ani církve neměli žádné pozemky.⁸⁹ Výjimku mohlo tvořit Jičínsko, o kterém víme, že se nacházelo v druhé polovině 13. století v moci královny Guty Habsburské a po její smrti v držbě krále Václava II.

---

⁸⁴ SEDLÁČEK, August: O starém rozdělení Čech na kraje, s. 23–24.

⁸⁵ SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí*, s. 135.

⁸⁶ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, s. 180–181.

⁸⁷ Tamtéž, s. 286.

⁸⁸ Tamtéž, s. 296–297.

⁸⁹ WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: *Markvartici: z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*. s. 9–10.

V severovýchodních Čechách se jednalo také o oblasti, které panovník daroval za věrnost (viz výše Újezdy a případ pozdějšího Jičína dále v následujících kapitolách). Na těchto územích, větších sídelních celcích v rámci feudálních držav, se soustřeďovala velká část populace. Následně docházelo k vyčleňování poddaných za účelem vytvářet samostatné hospodářské celky pod jedinou vrchnostenskou správou.⁹⁰ Počátkem 15. století začaly funkční správu přebírat kraje a tvořily tak samostatné polyfunkční jednotky. Čechy byly rozděleny do dvanácti krajů: Bechyňský, Čáslavský, Chrudimský, Kouřimský (Pražský), Litoměřický, Plzeňský, Prácheňský (Písecký), Rakovnický, Slánský, Žatecký a pro nás podstatný Hradecký a Boleslavský. Jejich hranice se však obtížně vymezovaly, jelikož docházelo k častým změnám územního rozsahu okrajových panství.⁹¹

---

⁹⁰ BOHÁČ, Zdeněk: *Geneze sídla a plůžiny jako pramen k dějinám osídlení*, s. 12.

⁹¹ SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí*, s. 136.

4 Stavební podoba a vývoj hradů/panských sídel mezi Jičínem a Turnovem

Přesné a detailní popisy stavebního vývoje hradů by mohly být samostatnou prací v oboru středověké archeologie či architektury středověkých dějin. Pokud se však chceme seznámit s panskými sídly, bude vhodné nastínit si představu o jejich podobě. V práci se zabývám hrady, které vznikaly v různých dobách, proto se i lišila jejich podoba. Některé zbytky těchto sídel jsou natolik poškozené či takřka zcela zničené, že je můžeme pouze rekonstruovat dle kreseb převážně z 19. století. Cenné zprávy a kresby, z kterých vychází současná kastelologie, nám po sobě zanechali osobnosti jako Lorenzo Janscha, František Karel Wolf, Antonín Pucherna, August Sedláček František Alexander Heber ad. Tyto poznatky společně s archeologickými průzkumy nám dnes poskytují věrohodné obrazy zaniklých či přestavěných objektů. Po vyhodnocení výše zmíněných informací v předchozí kapitole jsme postaveni před následující závěry. V jičínské kotlině mezi nejstarší hrady patřily Železný, Brada a Bradlec. Tato trojice hradů se vztahuje k vymezení od poloviny 12. do 13. století. Na Turnovsku z poloviny 13. století víme o existenci hradů Valdštejn a Rotštejn a později i o Hrubém Rohozci. Společně s rozšířením hradecko-žitavské cesty ve 14. století se začaly stavět další hrady spojující Turnov s Jičínem – Trosky a Hrubá Skála. Tato doba se stává počátkem konce původních hradů, které byly nahrazeny nově vystavěnými. Na Jičínsku se jedná o upadající slávu hradů Železný, Brada a Bradlec, které se ocitly ve stínu nových moderních hradů Kumburk a Veliš. Na Turnovsku zaznamenáme chátrající hrad Rotštejn a namísto něj utužení moci Valdštejna, Hrubé Skály a Hrubého Rohozce. Dalším milníkem se stává novověk, kdy se k hradům pojí přízvisko pusté, nebo se z nich stávají mohutné pevnosti, či se začínají přeměňovat ve skvostné zámky.

4.1 Valdštejn

Představu o podobě středověkého hradu a jeho areálu, který patrně vznikl v polovině 13. století, nám značně ztěžují novověké úpravy a stavba kaple sv. Jana Nepomuckého. Místem pro toto opevnění se staly tři táhlé pískovcové bloky. Na prvních dvou je dnes kvůli novodobým stavebním úpravám téměř nemožný průzkum. Na třetím bloku, pro nejstarší dobu nejpodstatnějším, se však dochovaly fragmenty stavby. K hradu směřovaly tři možné cesty – od Turnova, od Rovenska přes Sedmihorky a od Hrubé Skály. Cesta od Rovenska vedla skrze příkop a připojovala se k první cestě od Turnova. Do předhradí, které bylo obklopeno dřevěným plotem, vedla cesta skrze dřevěnou bránu. Tento prostor

byl od hradu oddělen příkopem.⁹² Jádro ohraničovala obvodová zeď, uvnitř které stojí zbytky velkého obdélníkového paláce. Objekt v prvotní podobě nejspíše nedisponoval věží, hlavní obrannou a obytnou stavbou byl proto nejspíš palác.⁹³ Součástí obranného systému hradu byly dvě předsunuté hradní pevnosti – jižně od Valdštejna Kavčiny a severozápadním směrem Chlum, též zvaný Kozlov.⁹⁴ Za doby Karla IV. či Václava IV. došlo k přestavbě. V čele objektu stála brána společně s další budovou na severovýchodní straně.⁹⁵ V roce 1440 hrad dobyla zemská hotovost. Bývalé jádro se stalo samostatnou částí a bylo opatřeno nově zhotoveným vstupem. Jednalo se o branku vysekanou do pískovce s vpadlinou pro padací most, která se nalézá vysoko ve stěně skalního útvaru. Od paty k suku k ní musela přiléhat dřevěná konstrukce. Touto stavební úpravou však původní zadní hrad ztratil hospodářské postavení, a proto bylo zapotřebí, aby při jeho patě vznikly nové hospodářské objekty. Druhý blok, který byl součástí předního hradu, si ponechal původní přístup, ale podobu hradu stojícího na tomto místě blíže neznáme.⁹⁶ Zánik hradu se datuje k polovině 16. století, kdy vyhořel. Přetrval pouze kamenný palác, zadní věž a hradby. Zda následovaly opravy, nevíme, ale roku 1582 se pro nezámek majitelů stal tento hrad zříceninou.⁹⁷ Současná podoba stojící na ruinách středověkého hradu je výsledkem stavebních úprav od konce 17. století.

4.2 Rotštejn

Společně s hradem Valdštejn patří Rotštejn mezi nejstarší středověká opevnění v blízkosti města Turnov. Jedná se o hrad skalního typu, jehož podoba byla do pískovce doslova vydlabána a následně upravena kamennými a dřevěnými konstrukcemi – „*komplikovanější pískovcová stavba se zděnou architekturou*“.⁹⁸ Ze současného stavu a vědomostí o jeho podobě jsme jen stěží schopni rozlišit stáří jednotlivých dochovaných prvků. Zásahy do skály v kombinaci se zděnými stěnami se spojila severovýchodní skupina skal do jednoho stavebního palácového jádra. Uvnitř něho jsme schopni rozeznat černou kuchyni

---

⁹² SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko. Praha, Knihovna Františka Šimáčka 1895, s. 56–57.

⁹³ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 86.

⁹⁴ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 489.

V práci se uvádí, že Chlum/Kozlov je od Valdštejna vzdálen 2 km a Kavčiny 3,5 km. Je tomu přesně naopak, vzdálenějším je Chlum.

⁹⁵ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 100.

⁹⁶ Tamtéž, s. 105–106.

⁹⁷ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 489.

⁹⁸ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 86.

a cisternu umístěnou ve skalní štěrbině. Věžovitá skála s dřevěnou nástavbou na jižní straně byla patrně oddělena.⁹⁹ Budovy z mohutných dřevěných trámů, jež se tyčily na pískovcové skále, beze zbytku zanikly. Fortifikační prvky, obytné a hospodářské prostory rovněž zmizely. Svědčí o nich pouze písemné prameny.¹⁰⁰ Prostory hradu nám může přiblížit inventář hradu z roku 1403.¹⁰¹

4.3 Hrubý Rohozec

Místo pro výstavbu budoucího hradu se značně podobá tomu, na kterém byl situován Valdštejn. Oproti němu se však jednalo o objekt s čtverhrannou obytnou věží. Současná podoba zámku se značně liší od původního středověkého hradu. Před hradem na severní straně, kde dnes nalezneme k zámku přilehlé parky a zahrady, bychom se ocitli v předhradí, obehnané palisádou. Skrze něj bychom došli před samotné jádro hradu, které bylo odděleno od předhradí padacím mostem, nad nímž dominovala vysoká obranná věž. Bohužel stavební vývoj a zhotovení zahrad znemožnily přesnější rekonstrukci rozsahu předhradí. Jádro hradu je vymezeno tvarem lichoběžníku. Bylo tvořeno obrannou věží, nejspíše charakteru bergfritu, a v jihovýchodním nároží mohutným donjonem.¹⁰² Velká pozdně gotická přestavba započala na začátku 16. století za vlády Johanky z Krajku a Jana ze Šelmberka a byla dokončena Kunrátem Krajířem z Krajku. Na východní straně proběhla stavba křídla, spojujícího donjon se vstupní věží. To znamenalo zánik původního vstupu do objektu, který se nyní nacházel na opačné straně. Zde se nově tyčila čtverhranná předstupující branská věž, dostavěná roku 1516. Durdík se domníval, že se na této sta-

---

⁹⁹ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 86.

¹⁰⁰ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 404.

¹⁰¹ „*Léta Božího tisíc čtyřista třetího. Já Petr z Přívory, když jsem se uvázal v purkrabství na Rotštýně, tyto jsem věci přijal, kteréž jsou tuto popsány: Najprve poltu XXXV; plecí XLIII; klobás XXXVIII; tenat XII; pět věrtel piva; všeho pohlaví kraviho XXXII; ovec sto; sviní XXXIII a jeden krmný vepř; tři vozy okované a u čtvrtého dvě kole okované; tři pluhy se vši přípravů v Klokočí a v Smrčí dva vozy valné; koní všech XV; pět sekyr a dvě lopaty; jedna motyka; jeden nebozez; dva hundskapy; pancíře dva, jeden milánský dobrý a druhý zlý; háčě brnění a tři pušky malé; třicet kop šípů; samostřil jeden; dvě pánve, ježto pivo vaří, jednu menší a druhou větší; dvě pánvičky kuchynní; tři kotle; dvě kádě zelí vodou politého a jeden sud octem politého; čtyři kádě pivní a tři džbery vodné; tři konve; dvě lžice kuchynní železné a jedny necky veliké; dvacet mís; čtyři zámky hradové. Přijal jsem žita XXIII korce strychované míry, pět korců žita ve mlýně a pět mouky. Přijal jsem tři bečky soli. Přijal jsem od Mikuláše XV kaprů. Přijal jsem šestnáct korců hrachu, deset korců ječmene.*“; Inventář hradu Rotštejn [online], 14.12.2015 [20.4.2019], dostupné z: http://www.digladior.cz/historicky-serm/preklady/inventar-hradu-rotstejn-1403/?fbclid=IwAR2O-D7wku3lnJBwNOGYea9nu0sHhC81qrv4ITd3ID_FExzmRn1_o7t8zXg; (zdroj: Národní knihovna ČR, ORST, sign. VII A 16/5, Liber acceptorum et expensorum Petri castellani Rotsteinensis de annis 1403 et 1404 (fragment), fol. 1r.)

¹⁰² DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 92, 94.

vební fázi podílel saský školený mistr, což dokládají snahy o dosažení dobového a reprezentačního komfortu.¹⁰³ Po těchto úpravách (v duchu vladislavské gotiky) ze středověkého hradu prakticky téměř nic nezbylo. Bašty a příkopy byly zastavěny parky.¹⁰⁴ Stavební přerod však naznačuje, že se od obranyschopných prvků přestoupilo spíše na faktory typické pro pohodlné a luxusní sídlo, tedy k proměně středověkého hradu na zámek. Okolo roku 1600 došlo k další stavební proměně, tentokrát v renesančním duchu. Stěny se dočkaly sgrafitového vyzdobení a na nádvoří naproti průčelí byly zhotoveny arkády.¹⁰⁵ Bližším výzkumem hradů Hrubý Rohozec a Rotštejn se zabýval Ivan Peřina.¹⁰⁶

4.4 Hrubá Skála

Rekonstrukce nejstarší stavební podoby tohoto dnes již zámku, tyčícího se na dvou pískovcových blocích, komplikují novověké přestavby. K hradu vedly dvě cesty: první od Turnova přes Lázně Sedmihorky a druhá od Valdštejna.¹⁰⁷ Poměrně rozsáhlý prostor zde dovozoval zhotovit předhradí i samotný hrad. Obě části byly přístupné pouze z jižní strany od mostu. Spojnicí zadního hradu a předhradí byl druhý most.¹⁰⁸ Pozornost zaujmou čelní obvodové hradby, ke kterým přiléhalo obytné křídlo s branskou věží. Na jihovýchodní straně nalezneme do skály vytesanou cisternu¹⁰⁹, nad kterou stála zděná stavba. Na severovýchodě leženo nejvyšší místo na zbytcích zdiva trojprostorové budovy.¹¹⁰ Po husitských a poděbradských válkách vyšlo najevo, že masivní hradby ochraňující jádro hradu jsou již překonanou náležitostí. Využití našly tzv. předsunuté bašty, které zamezovaly nepříteli přístup k blízkosti pevnosti. Jedinou v Českém ráji byla Prachovna, která nejspíše vznikla v důsledku obléhání hradu v roce 1469.¹¹¹ Vypíná se na západní straně na

---

¹⁰³ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 107.

¹⁰⁴ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 160.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 161.

¹⁰⁶ viz PEŘINA, Ivan: *Hrady horního Pojizeří mezi Malou Skálou a Turnovem*. In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. dubna v Turnově. Semily, Státní oblastní archiv v Litoměřicích pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově 2009, ISBN:978-80-86254-19-7, s. 86.

¹⁰⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 44.

¹⁰⁸ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 157.

¹⁰⁹ O studničním zařízení informuje Ivan Peřina: PEŘINA, Ivan: *Studniční zařízení na hradě Hrubá Skála*. In: Památky Libereckého kraje: sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci, Liberec, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci 2011. ISBN 978-80-904852-3-5.

¹¹⁰ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 100.

¹¹¹ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 106.

vyvýšeném prostranství na vysokých pískovcových blocích. Dnes se na tomto místě nalézá stejnojmenná vyhlídka a stop po bývalé baště není mnoho. Během doby, kdy spadala Hrubá Skála do správy rodu Smiřických, se uskutečňovala renesanční přestavba hradu na zámek. Dřevěné objekty byly nahrazeny kamennými. Palácová budova byla ozdobena sgrafity s loveckými motivy. Vstup na předhradí zastiňovala vysoká brána s padacím mostem.¹¹² Jedná se o podobu, kterou dnes již dokážeme identifikovat. Tomu však vůbec nemuselo být, jelikož se Hrubá Skála společně s dalšími pevnostmi ocitla na seznamu hradů určených k likvidaci. Byl zasypán příkop, ale po průtazích se nakonec od demolice ustoupilo.

4.5 Trosky

Již před samotnou výstavbou hradu si naši předkové povšimli dvou sopouchovitých skalních výběžků. „*Ačkoliv máme nepřístupných a nedostupných hradů a tvrzí v severních Čechách dosti, z nichž mnohé zvláštní svou pitvorností slušný obdiv budí, přece je v té příčině překonají Trosky, jimž se snad na celém širém světě málokterá a v sousedských zemích žádná památka nevyrovná. Již Balbín dokládá, že znal muže, kterýž Evropou a Asií prošel, ale nikde nic podobnějšího památnému okolí Memfidskému nenašel, než krajinu, ve kteréž stojí Skála a Trosky.*“¹¹³ Archeologické nálezy před nás staví důkazy o tom, že sedlo mezi vrchy bylo osídleno výrazně dříve než před stavbou hradu ve 14. století. Nicméně oba výběžky se staly ideální pozicí pro budování dvou věží. Na východní straně se tyčí vyšší Panna, která stojí na čtvercových základech, které se mění ve spodní úrovni na obdélný tvar. Nižší západní polygonální věž zvaná Baba je širšího rozsahu. Sedlo mezi sopouchy se stalo prostorem, který byl využit pro stavbu dvoudílného hradního jádra. Pod Pannou objekt disponoval dvoutraktovým plochostropým palácem. Druhý palác byl nejspíše hrázděný a doplněný dřevem. Do jádra hradu se vcházelo kulisovou branou ze severní strany z předhradí na západní nádvoří. Podél jižní strany tohoto nádvoří stála nejspíše provozní budova. Další obdobnou branou se obyvatel hradu dostal do východního menšího nádvoří pod Pannou. Před celou severní vstupní stranou bránilo jádro hradu opevněné předhradí, jehož součástí byl parkán pod Babou.¹¹⁴ V konečné fázi hrad

---

¹¹² ANDĚL, Rudolf: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 159.

¹¹³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 63.

¹¹⁴ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 100.

ochraňovalo trojité pásmo hradeb. Svému názvu hrad dostal po roce 1648, kdy byl vypálen švédskou posádkou.¹¹⁵

4.6 Brada

Pro hrady na Jičínsku je společnou katastrofou likvidace jejich areálů a jich samotných během těžebního období v 19. století. Jedním z prvních a nejvýznamnějších hradů na tomto území byla Brada. Stál na pískovcovém návrší a nejspíše se jednalo o hrad oválného obrysu tvořeného ze dvou částí. O původním čtverhranném jádru nemáme žádné údaje právě kvůli těžbě.¹¹⁶ V polovině 15. století bylo k hradu doplněno dělostřelecké opevnění s polookrouhlými, dovnitř otevřenými baštami.¹¹⁷ Došlo tak nejspíše po vzoru nedalekého hradu Kumburk, který se touto novinkou mohl pyšnit dříve.

4.7 Bradlec

Stanovení nejstarší fáze stavby hradu jsou nejisté kvůli lámání kamene. Jádro hradu ohraničovala obvodová hradba zakončená cimbuřím. Tyčila se v něm nejméně třípatrová čtverhranná plochostropá obytná věž na jihovýchodě. Mladší stavby, patrně paláce, zaujaly pozice při velké věži na jižní straně a další poté na severní. Následovaly přestavby těchto paláců ve 14. století. Palác na severní straně doplnila vystupující polookrouhlá vížka. Úpravy zaznamenalo i předhradí, které chránilo opevněné zdivo. Hrad se stal výstavní ukázkou prestižního a módního sídla blokového typu, u kterého se věž spojovala s palácovými křídly do bloku okolo nádvoří.¹¹⁸ Možné přestavby a vylepšení opevnění přisuzuje Zbyněk Fišera Vaňkovi z Jenštejna, který byl členem opozice krále Václava IV., nicméně dále dodává, že s jistotou by to potvrdil až podrobný archeologický výzkum.¹¹⁹ Další stavební úpravy byly nutné po dobytí hradu v letech 1424 a 1442. Dle Tomáše Šimka vycházela z hradního sklepení tajná chodba směrem k sousednímu hradu Kumburk, který se nachází zhruba tři kilometry od něho.¹²⁰ Sedláčka hrad Bradlec udivuje svojí jedinečností. U většiny hradů na území dnešní České republiky se vyskytoval nějaký dvůr zvenčí hradu. U Bradlece je tomu však jinak: hlavní část hradu stojí na skále

---

¹¹⁵ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*, s. 478.

¹¹⁶ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 86.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 104.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 92.

¹¹⁹ FIŠERA, Zdeněk: *Loupeživí rytíři a zemští škůdci Království českého a jejich sídla*. Praha, Agentura Pankrác 2013, ISBN 978-80-86781-20-4, s. 103.

¹²⁰ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, Moravě a ve Slezsku, Východní Čechy VI*. Praha, Svoboda 1989. s. 52.

a je nepřístupná. Pohyb po areálu hradu byl možný díky dřevěným schodům. „*A tak jest hrad přilepen na skále jako hnízdo orličí.*“ Jediné, co mohlo obránce hradu ohrozit, bylo vyhladovění.¹²¹

4.8 Kumburk

Nejlépe dochovaným středověkým hradem, který se vyskytuje ve zkoumané oblasti, je Kumburk. Ve 14. století bylo původní jádro až na plášťové hradby zbořeno. V severovýchodní části komplexu byl vystavěn palác s dvojfázovým valeným zaklenutým suterénem. S ním byla spojena čtverhranná obytná věž, přistavěná zvenčí k původnímu obvodu hradu. Na západní straně byla vybudována věž vedle brány. Střed hradu byl nově zajištěn fortifikací s malou kónickou okrouhlou Panenskou věží a čtverhrannou, dovnitř otevřenou baštou.¹²² Nahoře v Panenské věži se zachovalo překlenutí i s otvorem, skrze který byli vedeni odsouzenci, jelikož spodní část věže byla vězením. Toto vězení však nedosahovalo až samotného dna věže. Sedláček se domníval, že pod vězením se mohlo nacházet ještě jedno.¹²³ Uvnitř hradního jádra se nacházely dva paláce, které doplňovala menší čtvercová věž přizděná zvenčí k menšímu paláci. Nově byla zhotovena i obvodová hradba o síle téměř dva metry, která doplňovala místo od čtvrté brány ke skále na severu.¹²⁴ Sedláček se však domníval, že prostranství v horním hradě bylo vyplněno pouze dřevěnými stavbami, což ho celé zcela zaplňovalo. Navíc Kumburk dle něho palác postrádal, protože zde bylo málo místa. Za palácové prostory byla považována mylně veliká věž.¹²⁵ Nicméně přestavba učinila z nenáročného hradu výstavní šlechtické sídlo. V polovině 15. století, za vlády Hynka Krušiny z Lichtenburka, došlo ke stavbě dělostřeleckého opevnění okolo hradu. Tvořila ho poměrně slabá hradba, z které vyčnívalo šest polokrouhlých, dovnitř otevřených bašt. Obsazení těchto bodů bylo možné pouze menšími palebnými zbraněmi. Současně byla vybudována i nová vstupní kulisová brána, vedle které přiléhala k hradbě trojprostorová budova. „*System flankování zde ještě nebyl zcela dokonalejší. Nepříliš masivní provedení zděné části nové fortifikace napovídá, že se jedná o jeden z velmi starých systémů svého druhu, kdy již bylo jasné, jak má vhodné řešení*

---

¹²¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 195.

¹²² DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 92.

¹²³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, Praha, Knihovna Františka Šimáčka 1887, s. 175; Sedláčkova „romantická“ představa o tom, že tato místnost mohla být pohřebištěm pro zpráchnivělá těla a kosti odsouzenců; viz kapitola Kritika a komparace pramenů a literatury.

¹²⁴ PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠIMŮNEK, Tomáš: *Novopacko: hrad Kumburk*. Nová Paka, Město Nová Paka 2010, ISBN 978-80-260-1717-2, s. 7.

¹²⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 177.

vyhlížet, ale praktické zkušenosti ještě byly omezené. Nepochybně jde o jeden z vrcholných dobových projevů snah o aktivní dělostřeleckou obranu.¹²⁶ Na základě návrhu vojenského stavitele Giovanni Pieroniho byla r. 1658 zničena fortifikace.¹²⁷ Archeologickými nálezy, ochrannou prací a bližším stavebním popisem se zabývali Tomáš Šimůnek a Jan Prostředník.¹²⁸

4.9 Veliš

Jde patrně o jediný královský hrad na Jičínsku, jehož stavba byla realizována společně s městem Jičín za vlády Václava II. Čedičová těžba roku 1879 se „zasloužila“ o ztrátu téměř celého hradního komplexu této impozantní stavby. Dnes dříve významný hrad připomínají pouze jeho strohé zbytky. Panuje představa, že během královské fáze vrchu dominovala čtverhranná věž. Za ní stála druhá okrouhlá věž a dvě blíže nespecifikované budovy a cisterna. Jednalo se o ojedinělý případ dvouvěžitého hradu, který představoval nejnáročnější typ hradní novostavby za vlády Václava II. Obdobný typ spatřujeme u Kunětické Hory nebo u Házmburku. Pod královský majetek hrad patřil do počátku 14. století.¹²⁹ Šimek tvrdí, že původní hrad byl „pravděpodobně uzavřeným blokem s věží, palácem a kaplí.“¹³⁰ Tak by se mohla vysvětlit neobjasněnost dvou staveb, které uvádí i Durdík. V polovině 15. století došlo k úpravám. K jakým konkrétně, nevíme. Hrad byl dobyt Haškem z Valdštejna. Nemáme záznamy, o jak rozsáhlé škody se jednalo. Největší stavební úpravy a modernizaci objektu zaznamenala doba vlády Trčků z Lípy, kdy se hlavní obranná linie přesunula, s výjimkou vstupu do předhradí, na val před okružním příkopem se zdí zajištěnou konteskarpou. Součástí této linie se staly vestavěné, fragmentárně dochované, okrouhlé polygonální bašty, které poskytovaly aktivní dělostřeleckou obranu: „dělostřelecké opevnění Veliše představovalo nepochybně velmi kvalitní, v dobovém kontextu špičkový systém, který hradu na velmi dlouhou dobu zajistil značný respekt a uznání.“¹³¹ Uvažuje se o tom, že se mohlo jednat o práci mistra Benedikta Rejta. V porovnání s Kumburkem se před nás staví řada otázek. Nejpodstatnější modernizace obou hradů začala v polovině 15. století. Můžeme se jen domnívat, zda se jednalo o důvodné posílení fortifikačního opevnění, nebo zda šlo pouze o rivalitu mezi šlechtici. Pokud se

---

¹²⁶ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 103–104.

¹²⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, Moravě a ve Slezsku, Východní Čechy VI*, s. 237.

¹²⁸ viz PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠIMŮNEK, Tomáš: *Novopacko: hrad Kumburk*.

¹²⁹ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 86, 89.

¹³⁰ ŠIMEK, Tomáš: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, Moravě a ve Slezsku, Východní Čechy VI*, s. 518.

¹³¹ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 106.

jednalo o to, který z pánů bude disponovat honosnější pevností, přisoudíme vítězství jistě panstvu na Veliši.

5 Panská sídla v historii – 13.-15. stol.

Součástí této kapitoly je komparace a analýza literatury, která nám umožní pochopit a detailněji přiblížit osudy panských sídel v regionu severovýchodních Čech napříč středověku a ranném novověku. Pro lepší uchopení poznatků v souvislostech jsem se rozhodl, že jednotlivé podkapitoly vymezím dobou, ve které se budu věnovat všem sídlům zároveň. Jak jsem již avizoval dříve, u velišského panství, které se stalo základem pro toto dílo v době, kdy jsem o něm psal bakalářskou práci, se především soustředím na vzájemné propojení tohoto dominia s jeho sousedem Kumburkem, s okolními hrady a s městem Jičín. Na Turnovsku obrátím pozornost především na jednotlivá sídla Valdštejn, Hrubý Rohozec a Hrubou Skálu a jejich roli vůči městu Turnov. Tyto dvě lokality se následně pokusím srozumitelně uchopit v geografickém a hospodářském rámci, čímž dosáhneme pochopení historických souvislostí ve vybraném regionu.

5.1 Doba velkého budování – od počátků k husitské revoluci

Jak již vyplývá z názvu první podkapitoly, bude vypovídat o prvních panských sídlech vznikajících na Jičínsku a Turnovsku, a o jejich majitelích do počátku 15. století. Tato sídla byla vybudována při blízkých městech založených ke konci 13. století. Postupovat budu následovně: představím nejdříve genezi stěžejních obcí, sídel a hradů, zvlášť pro Jičínsko a zvlášť pro Turnovsko. Poté představím v samostatných podkapitolách jednotlivá zeměpanská správní místa a osudy jejich držitelů.

5.1.1 Jičínsko

V předchozí kapitole, věnované osidlování severovýchodních Čech, jsem informoval o tom, že okolí Jičínské kotliny poskytovalo ideální podmínky pro usazení obyvatelstva již od 12. století. Významným městečkem před založením Jičina a hradů obklopujících kotlinu byla Železnice. Ač první písemná zmínka pochází z roku 1318, dle archeologických vykopávek víme, že okolí vrchu Železný bylo osídleno již od doby kamenné přes bronzovou a hradištní.¹³² Nacházela se zde nejstarší církevní památka v dané lokalitě, a sice románský jednolodní kostel sv. Jana Křtitele z počátku 13. století.¹³³ Zajímavostí je, že tomuto kostelu předcházela tvrz, která zde stála. Hlavní věž kostela byla kdysi středem tvrže.¹³⁴ Mezi Jičínem a Železnicí se tyčí vrch Těšín zvaný Železný vrch. Údajně zde byl

---

¹³² Nálezy jsou uchovány v depozitáři jičínského a železnického muzea.

¹³³ *Historická geografie, Příspěvky k dějinám osídlení předhusitských Čech*, svazek 17, Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV 1978, 518 s. + 19 mapových příloh, list č. 14.

¹³⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 198.

vybudován hrad Železný (německy Isenberg). Sedláček dokazuje jeho existenci na pozůstatcích valu a příkopu na západní straně vrchu. Podobně jako hrad Veliš: „*maje předně zavření horní, ovšem mnohem menší, nežli na Veliši, ale vždy takové, že tu veliký dům pohodlně státi mohl, a dolní zavření, do něhož ústí cesta nahoru vedoucí.*“¹³⁵ Struktura hradiště je však navždy ztracena, jelikož se podobně jako u Veliše, hradiště stalo zdrojem těžby čediče. Jestli byla mezi městem Železnice a vrchem Železný, na kterém se tyčil hrad, nějaká spojitost, to se můžeme pouze domnívat. Písemné prameny nám o tomto možném propojení však nic nesdělují. Nicméně okolí dnešního městečka Železnice se stalo centrem a základem pro budování hradů a měst v následujících etapách. S nadsázkou si můžeme představit roztržení mocenského vlivu ve dví, které se stalo základem pro vznik měst Jičín a Nová Paka při jejich správních centrech Veliši a Kumburku. Přitom velišské dominium vzniklo na popud panovníka. Namísto toho Kumburk a další hrady byly postaveny „na zakázku“ šlechticů. Zůstaneme-li u pátrání po prvotních zmínkách svědčících o usazení obyvatelstva, dozvíme se, že nejstarší obcí na Jičínsku je Veliš. První zmínky o ní pocházejí z roku 1143 za vlády Vladislava II., kdy pražský biskup Jan II. daroval dvě dědiny ve Veliši, dříve patřící Benešovi, nově založenému strahovskému klášteru.¹³⁶

Až do druhé poloviny 13. století postrádáme zprávy, které by nám přiblížily, jak mohl zdejší region vypadat. I přesto se však jedná o hypotézy, jelikož v případě Jičínska přesná data založení hradů a města nám nejsou známa. Věrohodná fakta nám předkládají pouze první písemné zmínky, které však nepřímým svědectvím připouštějí, že objekty či města mohly existovat i o několik desítek let dříve.¹³⁷ V předchozí kapitole jsem již uvedl,

---

¹³⁵ Tamtéž, s. 198.

¹³⁶ Informace pocházejí ze zakládající listiny Strahovského kláštera. Originál se však nedochoval. Nejstarší známý opis pochází z roku 1410 a je neúplný. Jeho obsah v latinském znění v edici *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae I*, s. 156–161. Český překlad v *Letopise Vincencia a Jarlocha*: „*Jan, pražský biskup, dal celý svůj majetek, který měl ve vesnici Lochenicích a který tamtéž koupil od svého příbuzného jménem Mstěna a jeho synů a jiných příbuzných, a země, které získal od zbožného vévody Vladislava, a újezd, řečený Skalka; v Lužanech celou vesnici s celým lesem Mezným a tamže Újezd až k hlídce, které se ve zdejších jazyce říká „stráže“; ve Veliši majetek, který tamže koupil od Beneše, syna Markova; v Černočicích co měl; v Rašíně celou ves s lesem; tamže daroval kobyly, kterým říkáme chovné; v Třebnouševsi zemi na popluží; v Hořicích polovici vsi Hradiště a les; v Chudonicích co měl; a v téže vsi daroval Myslibor a jeho manželka zemi na tři popluží. Týž biskup ve vsi Libonicích daroval, cokoli měl; v Jenišovicích celou ves; v Nedělišti zemi; v Konicích zemi. Čeď biskupa Jana: Muniš, Radovan, Utěcha, Ratva, Malava, Maňka, Bohumila, Mošna, Milgost, Branka, Čichta, Agta, Pivoňa, Haňata, Nepřivad, Moravka, Toma, Mstiš, Boletag.*“ PRAGENSIS, Vincentius – JARLOCH; HEŘMANSKÝ, František – FIALA, Zdeněk (edd.): *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1957, s. 188–190.

¹³⁷ Je potřeba to mít stále na mysli a nepřístupovat bezmyšlenkovitě na literaturou předkládaná fakta, která jsou většinou několikrát přebranou formulací od jiných autorů. Avšak již v bakalářské práci jsem předložil několik hypotéz, vypovídajících o možném vzniku hradu Veliš v souvislosti s městem Jičín. Pokud bych

že město Jičín postrádá zakládací listinu a že nejspíše jeho původní lokace byla na území dnešní obce Staré Místo. Víme, že se jednalo o věnné město, jehož držitelkou byla Guta Habsburská. Po její smrti (r. 1297) byl Jičín bez Starého Místa zastaven Benešovi z Vartenberka.¹³⁸ Neznámo jak, majetek spolu s Jičínem se dostal po Benešovi z Vartenberka do správy Léva z Konecchlumí, pocházejícího z rodu Načeraticů, kteří již před rokem 1258 postavili nedaleko Jičina hrad Bradu. Pravděpodobně z vůle Václava II. došlo k zahájení stavby jediného královského hradu v Jičínské kotlině. K jakým přesně účelům měl hrad sloužit, se již nedozvíme, jelikož král Václav II. nejspíše v době realizace stavby Veliše zemřel. Můžeme se však domnívat, že Václav II. měl s Jičínskem plány do budoucna. Svědčí o tom rozhodnutí z roku 1304, kdy hrad Brada, město Jičín a sto lánů byla králem odebrány Lévovi z Konecchlumí.¹³⁹ O tom, co se stalo dále s tímto královským zbožím, nás informuje Sedláček. Tvrdí, že téhož roku došlo ke sloučení Jičina s velišským panstvím.¹⁴⁰ Sedláček však jako zdroj možného spojení uvádí zakládací listinu strahovského kláštera z roku 1143. Nejspíše k tomuto závěru dospěl dedukcí, která spočívá v prostém nároku na vlastnictví a jeho propojení. Původně církevní majetek darovaný Strahovskému klášteru se nejspíše stal věnným zbožím a později královským a byl tak spojen s jičínským zbožím roku 1304. Z výše sepsaných údajů vyplývá, že za panování Václava II. bylo Jičínsko ve střetu zájmu mezi králem a jeho poddanými. Václav II. si mohl uvědomit, že Jičínská kotlina by mohla být výhodným napojením stezky vedoucí do Polska. Pro své budoucí zájmy v Polsku se pravděpodobně snažil využít opěrného bodu, který spatřoval v Jičínsku. Dokladem toho je samotná stavba hradu Veliš. Své plány však již nestihl realizovat. Možná vidina vzestupu Jičina, můžeme i usuzovat o povýšení na královské město, však sdílela osud s přemyslovskými králi a definitivně se vytratila roku 1306. V nadcházející době panoval značný neklid, který posilovala otázka nástupnictví. Po vládě neschopného Jindřicha Korutanského se země ocitla na pokraji chaosu. Postavení panovníka bylo oslabeno na úkor domácí šlechty, což se ostatně projevilo

---

takto pokračoval u každého jednotlivého sídla, výsledkem by bylo několik stran možných přítom však bezvýsledných hypotéz. Z toho důvodu budu pracovat s nejvíce věrohodnými myšlenkami, které zastávám a na kterých se shodují s dalšími historiky.

¹³⁸ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2. díl, H–Kole, Praha, Libri 1997, ISBN 80-85983-14-1, s. 643.

¹³⁹ EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II.*, s. 872.

¹⁴⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 253.

i v tzv. inauguračních diplomech krále Jana Lucemburského. Okolí Jičína postupně začaly ovládat a spravovat různé šlechtické rody, které konkrétně a jaké mezi nimi panovaly vztahy, uvedu v následujících podkapitolách.

5.1.1.1 Brada

Přesným údajem o založení hradu Brada bohužel nedisponujeme, jeho možný vznik se však připisuje k polovině 13. století. V pramenech se setkáváme pouze s přídomkem *Naczeradus de Parcz*¹⁴¹ (1258) a *Nacherat de Brada*¹⁴² (1263). Může se tedy jednat o pouhou osadu. Sedláček působnost tohoto Načerata, syna Pakoslavova, připisuje do let 1241–1263. V této době spadala správa města Jičín právě hradu Brada, patřícího do statků českých královen.¹⁴³ Hrad s jistotou identifikujeme z listiny z r. 1304, o které jsem se zmínil výše. Jeho výhodná pozice v Jičínské kotlině a strážní funkce nad obchodní stezkou spojující východní Čechy s Horní Lužicí nabyla takového významu, že si toho povšiml samotný panovník. Roku 1304 došlo k odebrání Lévova (nejspíše syn Načerata) hradu Brada společně s městem Jičín. Jako náhradu mu panovník nabídl ves Štítary. Téhož roku došlo ke sloučení Jičína a hradu Brada s velišským zbožím. Samotný hrad byl spravován purkrabím nebo pouhými hospodáři.¹⁴⁴ Z písemných pramenů¹⁴⁵ se dozvíme o některých pánech, kterým správa v průběhu 14. století a počátku 15. století náležela: Matěji z Brad (1383), Beneš z Veselé (1371), Petr z Vartenberka (1407–1410; od roku 1409 společně se svým regentem Příbkem ze Smrkovic).¹⁴⁶

5.1.1.2 Železný/Isenberg a městečko Železnice

O možném hradišti na vrchu Železný a tvrzi ve městě Železnice jsem psal v úvodní části této kapitoly. V jakém poměru bylo město od poloviny 13. století až po počátek 14. století s okolím, nic nevíme. Jaké styky udržovalo s nedalekou Bradou a nově vzniklým Jičínem, to vše by byly pouhé spekulace, jelikož o tom postrádáme jakékoliv doklady. Přikláním se k myšlence, že v celém okolí probíhal konkurenční boj o mocenský vliv panstva do té doby, než se o tuto lokaci začal zajímat Václav II. Po jeho smrti se však vše vrátilo ke

---

¹⁴¹ EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars II., s. 76.

¹⁴² Tamtéž, s. 160.

¹⁴³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 265.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*, díl I., s. 480; TINGL, František Antonín: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiecesim. Ab anno 1369 usque 1373*. Liber secundus. Praha, Typis B. Stýblo 1868, s. 56.

¹⁴⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 265–266.

starým „pořádkům“ a stabilita nastala až během nástupu Lucemburků na český trůn. Nejstarším držitelem Železnice doloženým z písemných pramenů byl Ratibor ze Železnice. Jeho jméno se společně s Havlem z Cidliny a Hynkem z Libštátu vztahuje k roku 1318, kdy tito pánové vyplenili několik vesnic v okolí, zejména pak Údrnice, Bartoušov, Keteň a Loktuši.¹⁴⁷ Později byli s městem spjati Jarek ze Železnice a Přeč z Gutštejna, kteří byli k roku 1343 poručníky mladého Načka ze Skalice. S jeho majetkem nakládali následovně: prodali Načkovo šumburské zboží a Jarkovi se do držení navíc dostal roku 1353 Jablonec nad Jizerou.¹⁴⁸ K roku 17. 6. 1356 se jakožto patron železnického kostela připomíná Půta z Turgova.¹⁴⁹ Za jeho vlády se stala Železnice součástí bradleckého panství. Pověstný hrad na vrchu Železný téhož roku zanikl a byl nahrazen blízkým sousedem Bradlecem.¹⁵⁰

5.1.1.3 Bradlec

Původ hradu Bradlec je připisován Augustem Sedláčkem již do 13. století, pakliže ne, s jistotou tomu tak bylo ve 14. století.¹⁵¹ Sedláček nejspíše uvažoval nad tím, že na místě stejnojmenného vrchu mohl stát hrad, případně osada, před samotným přesunem mocenské působnosti Půty z Turgova z původních Brad, což ostatně vyplývá z výše zmíněných údajů. Správa území, na kterém byl vystavěn hrad, spadala pod Markvartice. Nyní se dostáváme k výše zmíněnému problému, a sice v jakém byli Načeratici a Markvartici poměru, který by nám ujasnil vztahy předních osob v dané oblasti. V případě bradleckého zboží byla prvními jeho držiteli větev Markvarticů Lemberkové, a to Jaroslav z Turnova (1272–1289). Zanechal po sobě čtyři syny – Havla Berana, Havla Rybu, Havla Houbu a Havla Kanovníka, přičemž zakladatelem hradu Bradlec dle Sedláčka byl Havel Ryba.¹⁵² První písemná zmínka o Bradleci se vztahuje ke jménům Havel z Lemberka a *Hawel de Bradelczie* ve zprávě z roku 1322.¹⁵³ V širším kontextu tyto první zmínky se týkají domácí války za vlády Jana Lucemburského, která se vztahovala k hradu Rotštejn. Jeho majitel Vok z Rotštejna pohnal bratry pánů z Lemberka před zemský soud. Konflikt se

---

¹⁴⁷ DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae. Nejstarší zbytky desk zemských půhonných*. Praha, Král. česká společnost nauk, Typis E. Grégr, 1868, s. 62, 66, 67.

¹⁴⁸ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 199.

¹⁴⁹ TINGL, František Antonín. *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesisim. Ab anno 1354 usque 1362*. Liber primus. Tomus I. Praha, Typis E. Grégr, 1867, s. 25.

¹⁵⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 200.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 195.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae*, s. 65, č. 328.

tedy týkal i majitele bradleckého panství na Jičínsku. Více o sporu mezi šlechtici předložím u kapitoly o hradu Rotštejn. Od roku 1323 se Havel Ryba píše v pramenech už s přídomkem „*de Rohoszce*“¹⁵⁴ a nejspíše své postavení tedy z Bradlece přesunul. Od roku 1325 byl majitelem Markvart z Jikve a Bradlece. Ten byl rovněž povolán před zemský soud Vokem z Rotštejna pro spáchané škody a loupeže. Konkrétněji se mělo jednat o krádež koní, dobytka a inventáře v Ketni. Markvart byl příslušníkem stejného rodu jako jeho předchůdci na Bradleci.¹⁵⁵

Po Markvartících se držba Bradlece dostala do rukou pánů z Turgova. Jak jsem již uvedl v závěru podkapitoly věnované městu Železnice, došlo ke spojení Železnice s bradleckým panstvím Půtou z Turgova. O držbě hradu vypovídá zpráva z 3. 6. 1379, kdy je zmíněn Půta Turgovec z Bradlece.¹⁵⁶ Otázkou však zůstává, jak se Železnice společně s bradleckým zbožím ocitla v Půtově moci. Sedláček po analýze Fr. Beckovského údajů uvádí, že v době panování císaře Karla IV. byly dobyty v královehradeckém kraji hrady, jelikož byly obsazeny loupeživými rytíři. Mělo se jednat o Potštejn, Žampach a Bradlec. Je pravděpodobné, že hrad Bradlec byl Karlem IV. darován Půtovi, který z jeho císařské milosti mohl hrad užívat.¹⁵⁷ Hypotézou by mohl být nezájem Markvartců o toto území a soustředění se spíše na mocenský vliv v jiných oblastech. Nebo byl zkrátka Půta natolik oddaným a věrným panovníku, který ho za služby odměnil. Markvartice to však nijak trápit nemuselo, jelikož v těsné blízkosti se již starali o nově vzniklý hrad Kumburk. Naposledy se Půta jakožto pán na Bradleci uvádí v roce 1379.

Ke konci 14. století (1391) bylo zboží pod správou pánů z Jenštejna, konkrétně bratrů Pavlíka a mladšího Václava, probošta týnského. Později zde panoval Pavlík sám. Popisován je jako člověk zbožný. Roku 1409 daroval Pavlík kopu zlata kostelům sv. Jana ve Staré na panství Beneše z Dětenic. Majetek předal synovi Vaňkovi, zvanému též Václav. Zemřel v Praze roku 1420.¹⁵⁸ Vaněk z Jenštejna patřil k opozici krále Václava IV., který si tuto otevřenou vzpouru proti sobě nemohl nechat líbit. Král pověřil hejtmana Hynka Jablonského, aby byl hrad Bradlec společně s tvrzí v Lomnici dobyt. Narozdíl od lomnické tvrze se hrad nepodařilo získat snadno a útočníci byli donuceni hrad obléhat.

---

¹⁵⁴ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuptionum*, díl I., s. 61.

¹⁵⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 196.

¹⁵⁶ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuptionum*, díl I., s. 457–458.

¹⁵⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 196.

¹⁵⁸ Tamtéž.

Obránci se pokusili hrad tajně opustit, 35 jich však bylo pochyťáno a jako zajatci byli dopraveni do Prahy, kde byli oběšeni. Zajatému rytíři Vaňkovi z Jenštejna král Václav 18. srpna 1417 udělil milost, ale bradlecké panství bylo konfiskováno a darováno královně Žofii.¹⁵⁹

5.1.1.4 Kumburk a Nová Paka

Údajné založení hradu se s nejvyšší pravděpodobností vztahuje ke 14. století. První písemná zmínka pochází z roku 1325, kdy se v listinách vyskytuje Markvart z Kumburku z rodu Markvarticů.¹⁶⁰ Můžeme vyvodit, že tento Markvart byl již v předchozí kapitole zmiňovaný onen Markvart, který se v roce 1325 uvádí mj. z Jikve a Bradlece. Z toho by vyplývalo, že ve 20. letech 14. století Markvartici panovali na nově vzniklém hradě Kumburk a i na bradleckém panství, které jim později odebral panovník. Ten ho daroval svému věrnému dvořanu, Půtovi z Turgova. Markvart měl tři syny: Beneše st., Jindřicha a Beneše ml. Beneš st. byl roku 1331 místodržícím na Moravě. Po jeho smrti správa území připadla Jindřichovi.¹⁶¹ Ve vztahu ke Kumburku je nejdůležitějším nejmladší z bratrů Beneš ml., s nímž (*Benessij de Goldembur dicti de Wartemberk*) se setkáme v pramenech. Mezi lety 1357–1358 je uveden, jakožto kumburský pán a patron kostelů ve Staré a Nové Pace a v Úbislavicích.¹⁶² K roku 1362 se jako patron těchto kostelů uvádí pravděpodobně Benešův syn, Jindřich z Kumburka a z Vartenberka (*Henrici de Columbura dicti de Wartemberk*). Dozvídáme se o vlastnících hradu Kumburk, rovněž i o vzniku města Nová Paka, o němž se první zmínka vztahuje právě k 1357 v souvislosti s potvrzením nástupu nového kněze.¹⁶³ S názvem Paka se však setkáváme o století dříve, a sice ve jménu syna zakladatele rodu Načeratů (Načerata) Pakoslava, který měl dva syny – Načerata z Brady a Hrona z Náchoda. Jiří Úlovec, který se blíže soustředil na hrad Kumburk, s odkazem na Šimáka uvádí, že tento Pakoslav bezprostředně souvisí se založením Staré Paky.¹⁶⁴ Znamenalo by to, že Stará Paka má své zakládací kořeny již v druhé polovině 13. století.

---

¹⁵⁹ FIŠERA, Zdeněk: *Loupeživí rytíři a zemští škůdci Království českého a jejich sídla*, s. 103.

¹⁶⁰ DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae*, s. 72–73 (Marquardum de goldenburka).

¹⁶¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 177.

¹⁶² TINGL, František Antonín: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesis*, Liber primus. Tomus I., s. 28–29.

¹⁶³ Překlad pochází od PhDr. B. Zylinské – „Paka. 1357, 11. října. Na základě prezentace [od] urozeného pána Beneše z Goldemburka, řečeného z Vartenberka, byl ke kostelu v Nové Pace, uvolněnému smrtí kněze Václava, potvrzen Pavel. Exekutorem [stanoven] farář z Lužan.“ In: BENEŠ, Zdeněk: *Dějiny Nové Paky I. do roku 1939*. Nová Paka, Město Nová Paka, 2012, ISBN 978-80-260-1701-1, s. 13.

¹⁶⁴ ÚLOVEC, Jiří: *Hrad Kumburk. Historie hradu*, In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší 10*, Vlastivědný sborník, Semily, Státní okresní archiv Semily 1997, s. 11.

O oblasti severně od Kumburku však postrádáme až do 14. století pramenné informace. Jako výjimky uvádí Kuča dnes již zaniklou osadu Vysoký Újezd¹⁶⁵, která byla vzdálena 5 km jihozápadním směrem od Nové Paky. Připomíná se k roku 1143 a byla okrajovým bodem Novopacka, které tehdy nejspíše nebylo ani soustavně osídleno. Další výjimkou je původně hornická Stupná v povodí Zlatnice, ležící 4,5 km východně od Nové Paky. Dále Kuča sděluje, že pro osídlení Novopacka byla podstatná německá emfyteutická kolonizace v povodí Olešky, kde osadníky upevnila hornická činnost ve Stupné. Pro zdejší vesnice byl dominantní typ dlouhých lánových vsí.¹⁶⁶ Předtím, než byla z větší části správa Novopacka připojena pod Kumburk¹⁶⁷, náležela nejspíš hradu Levín západně od Levínské Olešnice. O něm víme, že byl založen Načeratem z Brady před rokem 1333 a v roce 1421 se uvádí jako hrad pustý, připojený ke kumburskému panství.¹⁶⁸ Po analýze výše zmíněných faktů usuzují, že okolí Jičínka i Novopacka náleželo Načeraticům. Myšlenka, že Pakoslav byl zakladatelem Staré Paky, se jeví jako logická. V roce 1333 se jako majitel levínského panství uvádí Načerát z Brady, syn Pakoslava, který s vysokou pravděpodobností zdědil statky po otci. Záhadou však zůstává, jak se takto mocný rod mohl ze zdejší oblasti vytrátit. Statky se dostaly do moci Vartenberků, konkrétně Jindřicha z Vartenberka, který vlastnil kumburské panství po více než třicet let. Společně s manželkou Žofií darovali roku 1395 v Úbislavicích dvanáct kop ročního platu kostelu ve Staré Pace. Jednalo se o obnos, který byl určen pro dva kněze sloužící pod zdejším farářem.¹⁶⁹ Bližší zprávy o Jindřichovi prezentuje Jiří Úlovec, a sice že roku 1391 vystupuje Jindřich jako zástupce sirotků packého měšťana Marše ve sporu o plat po jejich otci ve vesnici Žďár. Zastával funkci přisedícího při zemském soudu, což byla poměrně významné pozice. Zprávy o této jeho činnosti se pohybují v rozpětí let 1384–1391.¹⁷⁰ Manželé zplodili syna Jana, který se jako pán na Kumburku roku 1397 vyskytuje v listině coby patron kostelů.¹⁷¹

Ke konci 14. století došlo mezi rodinnými příslušníky ke sporu o Kumburk. Roku 1398 dcera Oldřicha z Kumburku Kartuše podala stížnost u zemského soudu na Jana

---

¹⁶⁵ Údaj pochází z dnes bohužel již nedochovaných listin olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka z let 1143–1148. Dnes na tomto místě leží vesnice Stav.

¹⁶⁶ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, Ml–Pan, Praha, Libri 2000, s. 365.

¹⁶⁷ Soudím dle listiny z roku 1357.

¹⁶⁸ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 362.

¹⁶⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 177.

¹⁷⁰ ÚLOVEC, Jiří: *Hrad Kumburk*, s. 13–14.

¹⁷¹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 177.

z Kumburku.¹⁷² Důvodem bylo, že Jan uzurpoval hrad Kumburk, město Novou Paku a další její dědičná zboží. Nevíme, v jakém poměru k sobě obě strany byly. Z pramenů však vyplývá, že Oldřich disponoval určitým majetkovým právem na kumburské zboží, které sdílel společně s neznámým Benešem z Kumburka. Oba pánové nezanechali mužské potomky. Pouze Oldřich měl dceru Kartuši, která po něm měla veškerý majetek zdědit. Jiří Úlovec tvrdí, že se může jednat o potomky Vartenberků z moravské větve. Dále usuzuje, že si Jan z Vartenberka nepřipouštěl, že by jeho nároky na majetek po otci mohly být zpochybněny.¹⁷³ Kartuše však u soudu neuspěla, jelikož stížnost narazila na špatné formální uvedení žaloby. „*Půhon obsahoval současně dvě žaloby; totiž oba jmenovaní, Oldřich a Beneš, byli sice majetkovými podílíky, ovšem jednalo se o dědiny společné a dědiny bezprávně poslučné, což byl pro výklad vlastnického práva podstatný rozdíl. Ostatně takovýto postup, totiž vložit do jednoho půhonu dvě žaloby, neumožňovala ani tehdejší právní praxe. Půhon byl proto u soudu zrušen.*“¹⁷⁴ Kartuše se však nesmířila s verdiktem a pokusila se případ znovu obnovit. Převedla své právo na manžela Smila z Kunštátu a na jeho syny, nicméně ani to jí nepomohlo a Jan z Vartenberka zde byl pá-nem až do své smrti. Roku 1405 Jan vyplatil staropackému faráři Janovi plat z výdělků z mlýna v Úbislavicích. Na oplátku se zbavil povinnosti odevzdávat kostelu roční plat, kterým se uvázal již jeho otec v roce 1395. Svědkem této události byl nově jmenovaný první purkrabí hradu Kumburka, Ctibor z Radimi. Špatné hospodaření však vedlo k tomu, že Janovi z Vartenberka nezbylo nic jiného, než panství okolo roku 1406 prodat.¹⁷⁵ Zemřel roku 1410 a novým majitelem se stal Jan Krušina z Lichtenburka, který zastával úřad nejvyššího purkrabí, hofmistra a hejtmana ve Svidnicích. Jan Urban píše o přesných informacích prodeje z pramenných záznamů: „*Stalo se tak mezi květnem a zářím, neboť ještě 30. dubna prezentoval Jan z Vartenberka seděním na Kumburku faráře v Úbislavicích, ale 4. října téhož roku dosadil k farnímu chrámu v Nové Pace nového kněze již Krušina.*“¹⁷⁶ Majitelem byl však pouhý rok, jelikož roku 1407 zemřel. Zanechal po sobě tři syny – Hynka, Alexandra a Janka. Hynek, jakožto nejstarší potomek, byl po smrti

---

¹⁷² EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*, díl I., s. 76.

¹⁷³ ÚLOVEC, Jiří: *Hrad Kumburk*, s. 14.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 15–16.

¹⁷⁵ Usuzuje se dle dosazení nového faráře ke kostelu v Nové Pace potvrzení právě Janem Krušinou – Tamtéž, s. 16.

¹⁷⁶ URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha, Lidové noviny 2003, ISBN 978-80-71065-791, s. 236. Pramenné zdroje: EMLER, Josef: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, Ab anno 1399 usque ad annum 1410*. Liber sextus. Praha, Typis Gregorianis 1883, s. 180, 191.

svého otce pánem jak na Opočně, tak i na Kumburku.¹⁷⁷ Bližší informace o Nové Pace nám ukazují, že se řídila magdeburským právem. Roku 1414 obec disponovala městskou radou, tvořenou konšely a purkmistrem Kristiánem.¹⁷⁸ Téhož roku se dochovala zmínka o kostelu sv. Mikuláše v souvislosti se čtyřmi mšemi, které měly být každý týden sloučeny ve farním kostele Matky Boží/Panny Marie, ale v případě nepřízně počasí se mohly konat v kostele sv. Mikuláše.¹⁷⁹ Novou Pakou procházela obchodní stezka z Prahy do Vrchlabí a dále do Slezska. Do města se vstupovalo z jihozápadní strany, dále se šlo pravděpodobně přes náměstí. Od severní strany kostela se cesta svažovala k západní straně Rokytky k severovýchodu skrze dnešní Vrchovinskou ulici.¹⁸⁰

5.1.1.5 Veliš a Jičín

O prvotních písemných zmínkách týkajících se hradu a obce Veliš a Jičína jsem již psal v úvodní kapitole věnované Jičínsku jako celku. Pozornost proto soustředím první polovinu 14. století, kdy se Jičín společně s hradem Bradou připojil k Veliši a vzniklo tak velišské panství spadající pod správu panovníka Václava II. Po dobách nestability a bezvládní nastoupil na trůn Jan Lucemburský, jemuž patřilo velišské panství. Vyplývá to ostatně z listiny z roku 1316¹⁸¹, ve které se uvádí, že Jan Lucemburský zastavil hrad Veliš společně s městem Jičínem Půtovi z Frýdlantu, strýci Jindřicha z Lipé. Zboží mělo opět přejít do královských držav, jakmile bude král disponovat finančními prostředky nebo odpovídajícími statky.¹⁸² Panovník získal hrad na oplátku po propuštění Jindřicha z Lipé téhož roku. Politika krále Jana byla značně nákladná, potřeboval peníze a ty našel například v zastavování hradů. Další zástava hradu Veliš společně s dvěma poplužními dvory a vesnicemi Bukvice, Lhotou a Veliší, s příjmy z měst Jičína a Bydžova byla poskytnuta Hynkovi z Valdštejna. Navíc bylo Jičínu dopřáno osvobození od všech platů vyjma komorního. Následně byla zástava přesunuta na Oldřicha z Tusku.¹⁸³ V bakalářské práci jsem vycházel z údajů od K. Kuči, který datuje tuto dobu k roku 1325.¹⁸⁴ Tato zpráva se

---

¹⁷⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 177–178.

¹⁷⁸ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 361.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 362.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 366.

¹⁸¹ EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Annorum 1311–1333*, Pars III, Praha, Typis Gregorianis 1890, s. 129–130.

¹⁸² SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 253.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ HAVELKA, Jan: *Historie a strategické umístění hradu Veliš u Jičína*, s. 36.

zdá být však lichá. Kuča kalkuloval nejspíš pouze s názvem Tuscow, který se skutečně vyskytuje v listině z roku 1325,¹⁸⁵ ale nevztahuje se k Jičínu.

Roku 1327 došlo ke koupi velišského panství v hodnotě 2 000 kop pražských grošů. Majitelem se stal Beneš z Vartenberka. Oldřichovi však bylo vyplaceno 1 300 kop grošů pražských, zbylých 600 mu bylo vypůjčeno a 100 kop bylo na přání krále Jana využito na opravu hradu.¹⁸⁶ Z pramenů se nedočteme, kdy a proč byl hrad poškozen. Připomeňme si však, že v roce 1318 nedaleko Veliše Ratibor z Železnice společně s Havlem z Cidliny a Hankem z Libštátu plenili obce. Navíc později Jičínsko a Turnovsko zasáhla domácí válka mezi příslušníky rodu Markvarticů (viz Rotštejn v následující kapitole). Nemůžeme počítat s tím, že by se okolí hradu Veliše obešlo bez účasti na těchto sporech mezi panovníkem a šlechtou samotnou. Pro období 1327–1332 platilo, že se Beneš z Vartenberka ujal zástavy nad Jičínem společně s hradem Veliš, vesnicí Veliš se dvěma dvory, Starým Jičínem (dnešním Starým Místem), Čejkovicemi, Holínem, Ohavčí, Bukvicí. Bylo mu umožněno přijímat veškeré výdělky z nich.¹⁸⁷ Po otci se ujal zástavy syn Jan z Vartenberka (též zvaný z Veselí či Ješek), kterému bylo zboží stále v zástavě darováno dědičně roku 1337. Ke konci 30. let 14. století získali Vartenberkové v dědičné držení další hrad, tentokrát královský. Jičín se v této době stal poddanským městem a až do roku 1416 nad ním vykonával správu velišský purkrabí. Držení hradu náleželo Janovi od roku 1332 až do jeho smrti 1362.¹⁸⁸ Jedná se o dobu, kdy v roce 1346 se na český trůn dostává syn Jana Lucemburského Karel. Jan z Vartenberka, v letech 1353–1356 mj. nejvyšší komorník a v rozmezí let 1356–1376 nejvyšší pražský purkrabí, byl vlastníkem kosteckého a potštejského panství, o která se začal zajímat Karel IV. Na zemském sněmu roku 1358 došlo k výměně.¹⁸⁹ Jan obdržel od panovníka za výše zmíněná panství v dědičné držení královské statky na Jičínsku, konkrétně hrad Veliš, Jičín, vesnice Starý Jičín, Holín, Veliš, Bukvici, Lhotu, Vokšice, Čejkovice a deset lánů lesa.¹⁹⁰ Jan z Vartenberka zemřel roku 1362 a jeho majetku se ujali synové – starší Beneš (†1385) a Čeněk (I.). Bratři si dědictví rozdělili. Čeněk se chopil vlády na Bydžově, Beneš získal velišské panství – hrad Veliš a město Jičín, Bradu a Veselí. Po Benešově smrti po něm zůstali dva synové Petr

---

¹⁸⁵ EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars III., s. 448.

¹⁸⁶ HAVELKA, Jan: *Historie a strategické umístění hradu Veliš u Jičína*, s. 37.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ JIREČEK, Hermenegild: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae, 1306–1378*, Tomus II. Pars I. Praha, Apud Friedrich Tempský 1896, s. 442 (r. 1358/427).

¹⁹⁰ HAVELKA, Jan: *Historie a strategické umístění hradu Veliš u Jičína*, s. 37.

a Václav (I.). Oba měli v držení hrad Veliš. Po roce 1393 došlo k rozdělení majetku. Václav jako pán na Veliši a v Jičíně zemřel okolo roku 1403 a následně i jeho oba synové, Václav (II.) a Jan.¹⁹¹ Majetek se za neznámých okolností vyskytl v držení Čenka (II.) z Vartenberka a z Veselí (bratrance Václava a Jana) a Jindřicha z Vartenberka, pána na Valdštejně. Zde jsou však informace v rozporu. Sedláček v souvislosti s hradem Valdštejn píše o jeho majiteli Jindřichovi z Vartenberka, který se ujal roku 1413 sirotků po svém bratrovi Václavovi, které Čeněk z Vartenberka vytlačil z Veliše. Zároveň píše, že Čeněk byl strýcem Jindřicha.¹⁹² Jinde však uvádí naprostý opak, že Jindřich byl strýcem Čenka.¹⁹³ Navíc uvedení sirotci jsou nejspíš Václav a Jan, synové Václava (I.), tudíž by Jindřich byl jejich strýcem. Příbuzenské vztahy Markvarticů budou obtíží i v následujících kapitolách a prozatím zůstanou nevyřešeným problémem. Po bližším prostudování a logickém usuzování jsem dospěl k závěru, že bratři Beneš a Čeněk (I.) měli ještě jednoho bratra, a sice právě onoho Jindřicha. Vyplývá to ostatně ze Sedláčkových závěrů.¹⁹⁴ Jedině za tohoto předpokladu může být Čeněk (II.) Jindřichovým synovcem. Potvrzovat by to ostatně mohlo následné počínání obou pánů v oblasti dědičného uspořádání rodinného majetku. Nemůžeme vyloučit, že chyba nastala již v pramenech či v jejich mylné interpretaci. Prozatím budeme pracovat s tím, jak si Čeněk a Jindřich, ať už byli v jakémkoliv příbuzenském vztahu, rozdělili majetek. Oba se shodli na rozdělení dědictví – hrad Veliš obdržel Jindřich. Pokud by však skonal, měl hrad přejít v držení Čenka nebo purkrabího na Bradě. Páni se však nedohodli a roku 1414 oba požádali královnu Žofii, aby je rozsoudila. Výsledkem bylo, že Jindřich postoupil hrad Veliš se zbožím jemu náležející Čenkovi.¹⁹⁵ Po tomto vyrovnání se jednak stal pánem na Veliši – již roku 1414 uveden jako dědic Veliše¹⁹⁶ a roku 1415 jako patron chyjického kostela¹⁹⁷, ale i spolumajitelem Jičina (společně s bratrancem Petrem).

Více informací o Jičíně v předhusitské době zpracoval Jindřich Francek. Společně oba vlastníci prodali roku 1416 Jičínským právo, které náleželo královským městům. Vzorem mělo být královské město Nymburk. Výhody spočívaly v osvobození měšťanů od berně z krčem a možnosti užívat svobodného odkazu nemovitého a movitého majetku.

---

¹⁹¹ HAVELKA, Jan: *Historie a strategické umístění hradu Veliš u Jičina*, s. 38.

¹⁹² SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 60.

¹⁹³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 255.

¹⁹⁴ *Ottův slovník naučný*, 26. díl, s. 434–439.

¹⁹⁵ FRANCEK, Jindřich – MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Dějiny Jičina*, s. 41–42.

¹⁹⁶ EMLER, Josef: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, Ab anno 1410 usque ad annum 1419. Liber septimus*. Praha, Typis Gregorianis 1886, s. 101.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 164.

Měšťané rovněž směli svým dětem stanovit poručníky. Město mohl opustit, kdo chtěl, a záleželo na rychtáři a na konšelech, koho do města přijmou.¹⁹⁸ Chloubou Jičína byl v této době farní kostel sv. Jakuba, u kterého bylo zamýšleno přebudovat ho na kamenný chrám. Další významnou budovou ve městě byl špitál, určený pro chudé a nemocné, postavený u mlýna na dnešním Pražském předměstí. Obyvateli města byla i desítka Židů, kteří se usadili v Židovské ulici a řídili se vlastní správou. Převážná část řemesel se orientovala na potravinářské a oděvní služby, z čehož Francek usuzuje, že řemeslníci pracovali převážně pro místní trh. Ten se konal na náměstí, kde se nacházely stále obchody pekařů, rezníků a dalších obchodníků. V čele městské správy stál rychtář, dosazovaný na základě dědičného statutu. Rychta se nacházela u kostela sv. Ignáce (č. p. 30, 32). Součástí městské rady bylo 12 konšelů, jejichž funkční období trvalo jeden rok.¹⁹⁹

5.1.2 Turnovsko

Obdobně jako u Jičínské kotliny se díky úrodné půdě v okolí řeky Jizery usadilo obyvatelstvo postupnou kolonizací. O nejstarším pobytu populace svědčí archeologické nálezy, o kterých jsem se zmiňoval v kapitole věnující se osídlení. V této kapitole se však budu zabývat okolím města Turnova od nejstarších středověkých zpráv až do počátku husitské revoluce. Pro období raného středověku jsme odkázáni pouze na archeologické vykopávky a na ne zcela věrohodnou literaturu (Fr. Palacký, J. V. Šimák), jelikož jejím podkladem byl rukopis královedvorský. Výhodná pozice mezi řekami Jizerou a Stebenkou byla dle Justina Práška ideálním místem pro vybudování opevněného správního střediska pro celé okolí. Toto hradiště (či tvrz) stálo v místech dnešního kostela Narození Panny Marie. Pokračuje dále v myšlence, že jeho úlohou bylo zabezpečení výběru cel na řece Jizeře a ochrana obchodní stezky vedoucí od Prahy přes Turnov, Vysoké nad Jizerou do Vratislavi.²⁰⁰ Důkazy o tomto „župním“ hradu Prášek podává na základě údajných zbytků hradiště a zmínce z díla *Církevní dějiny Čech* od Antona Ludwiga Frinda, kde je uvedeno, že klášterní plat (kostel sv. Narození Panny Marie) a soudní župní příjem města Turnova byl darován Sedleckému klášteru u Kutné Hory.²⁰¹ Tato zpráva se však vztahuje k roku

---

¹⁹⁸ FRANCEK, Jindřich – MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Dějiny Jičína*, s. 42.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 44–46.

²⁰⁰ PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*. Turnov, Nákladem c. k. priv. sboru střeleckého 1879, s. 4.

²⁰¹ FRIND, Anton Ludwig: *Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und in ihrer besonderen Beziehung auf die jetzige Leitmeritzer Diöcese*. Band I., Praha, Verlag Friedrich Tempsky 1864, s. 290.

1384 a konkrétně k již fungujícímu klášteru. Nikterak se neztotožňuje s představou Práškovy²⁰² župního staroslovanského hradiště. Z toho důvodu nemůžeme považovat Práškovy informace o nejstarším období Turnovska za zcela relevantní. Z Práškovy textu vidíme, že přebírá informace od Františka Palackého. Z jeho analýzy vyplývá, že Turnov, ale i téměř celé Podještědí, spadaly již ke konci 12. století (1175–1197) do správy Markvarticů, přesněji Heřmana z Ralska. Kontrolu nad tímto majetkem předal dvěma svým synům – Benešovi Heřmanovi a Markvartovi. Beneše blíže specifikuje: „*proslavenému vítězi nad Sasíky u Hrubé Skály v r. 1203 a zároveň i praotci pánův z Michalovic.*“²⁰³ Původ této zprávy je prokazatelně převzat přímo z královedvorského rukopisu nebo od Palackého.²⁰⁴ O názvu Hrubá Skála, kterým se zabýval Josef Pekař, jsem již psal. Opět máme co do činění s nevěrohodnými poznatky. Do této doby je samotný vývod rodu Markvarticů problematický a pro práci není důležitý. Podstatné pro tuto kapitolu je se zaměřit na jednotlivé členy rodu, kteří se vztahují k městu Turnov. Poznat jejich příbuzenské vztahy je nemožné, přestože z písemných pramenů bychom pro ně měli řadu podkladů. Hlavním problémem byla obliba pojmenovávat syny jménem otců a předchozích slavných členů rodu. Informace o rodinném příbuzenství čerpám z poznatků, které zanechal František Palacký. Ty jsem poté porovnával s Diadochem od Paprockého a dalšími historiky, kteří se věnovali genealogii. Oba autoři se shodují, ale někdy se jejich pohledy rozcházejí. Je proto potřeba přijímat poskytnuté údaje kriticky a především orientačně.

Počátky Turnova se vztahují k Markvartovým synům (bratra údajného přemožitele saského vojska) – Havlovi, Jaroslavovi a Markvartovi.²⁰⁵ Pro lepší přehlednost použiji pomůcku, označím tato jména římskými čísly dle chronologické posloupnosti (*Havel I.; Jaroslav I.* atd). Havel (I.), od roku 1241 zván z Lemberka, společně s manželkou Zdislavou po sobě zanechali syny: Havla (II.) z Lemberka, Jaroslava (II.), zvaného z Turnova, a Zdislava ze Zvířetic. Nejmladší z bratrů Markvart, se usadil na hradě Ostrý (Šarfenštejn/Scharfenstein) nedaleko Benešova nad Ploučnicí. Prostřední z bratrů, Jaroslav (I.)²⁰⁶, měl čtyři syny: Beneše z Vartenberka a na Děčíně, Zdeňka, později zvaného

---

²⁰² „*Že pak hrad ten župním býval, vysvítá z obdarování cisterciánského kláštera v Sedlci před Horami Kutnými...*“ – PRÁŠEK, Justin: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 4.

²⁰³ Tamtéž, s. 5.

²⁰⁴ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenůw*. Od roku 1125 do 1253, díl I, Částka 2, Praha, J. G. Kalve 1854, s. 116.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 473.

²⁰⁶ Prášek tohoto Jaroslava označuje již jako pána z Turnova. Zřejmě ho však omylem zaměnil za jeho syna. – PRÁŠEK, Justin: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 5.

pán z Valdštejna, Voka a Havla.²⁰⁷ Obdobně jako u Jičina nebyla sepsána zakládací listina města, nebo se nedochovala. Nevíme proto s jistotou, jak se Turnov rozvíjel a kdy získal statut města. Dle Šimáka vznikl na základě saského práva kolem roku 1250 za přičinění Havla z Hrušnice a Jaroslava z Hrušnice. Konkrétně spojením farních vsí, ležících na valdštejnském panství, a Turnova v jednu městskou obec.²⁰⁸ Nekonkretizuje však, zda se jedná o bratry Havla (I.) z Lemberka či Jaroslava (I.) nebo o jejich stejnojmenné syny. Z nadcházejících sporů týkajících se vlivu a dědictví v této šlechtické rodině, o kterých si povíme později, vyplývá, že se spíše jednalo o otce, nikoliv o syny. Návštěvník současného města Turnova si povšimne, že severní okraj – Hrušnice, leží nad samotným centrem dnešního města. Dle přízvisek pánů můžeme vyvodit, že se zde nacházelo jejich prvotní sídlo a vzdálenost mezi ním, centrem a řekou Jizerou byla jako stvořená pro nově vznikající město. Jaroslav (II.) po sobě zanechal syny, jejichž jména badatelům ztěžují výzkum, všichni byli pojmenováni Havel.²⁰⁹ Naštěstí k těmto jménům byly připojeny přídomky – Havel Beran, Havel Ryba, Havel Houba (Hauba) a Havel Kanovník.²¹⁰ Mezirodinné spory některých z Markvarticů v severovýchodních Čechách vedly mj. k tomu, že byl Turnov téměř po celou zkoumanou dobu rozdělen na dva samostatné právní subjekty spadající pod správu okolních panství. Obdobně jako u kapitoly věnované Jičínsku se nyní budu věnovat každému sídlu, jeho majitelům a vztahům k městu Turnov zvlášť. Pro začátek si uvedme rozdělení vlivu, které bude základem pro další podkapitoly. Synové Jaroslava (I.), kromě Beneše, si za svá sídla zvolili nově vybudované hrady a podle nich si i přivzali své přídomky – Vok Rotštejn, Zdeněk Valdštejn a Havel Rohozec.

5.1.2.1 Valdštejn

Jaroslav (I.) z Hrušnice, bratr Havla z Lemberka a nejvyšší královský purkrabí v roce 1239, měl čtyři syny, kteří se po jeho smrti ujali vlády na zanechaných majetcích. Nejstarší Beneš obdržel obec Dětenice. Havel se stal pánem na Rohozci a udržoval správu nad několika vesnicemi severně od města Turnov. Vok se staral o vesnice na východ od Turnova ze svého hradu Rotštejn, jehož byl zakladatelem. Poslední z bratrů, Zdeněk, obdržel vesnice situované jižním směrem od města Turnov. Jednalo se o prvního šlechtice, který se podepisoval a nechal zvat jako pán z Valdštejna. Zdeněk byl údajně otcem šesti

---

²⁰⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 59.

²⁰⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny. Středověké kolonizace v zemích českých*, díl I. část 5, s. 783.

²⁰⁹ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenůw*. Od roku 1125 do 1253, díl I, částka 2, s. 473.

²¹⁰ Jména jsou uvedena již v kapitole 4.1.1.3. Bradlec pro přehlednost je uvádím znovu.

synů, kteří rod do velké míry rozvětvili.²¹¹ Justin Prášek považuje Beneše z Vartenberka za zakladatele turnovského kláštera, přesné datum fundace není známo. Poukazuje na Paprockého a Balbínovu domněnku, že se jedná o dobu mezi lety 1241–1250 (nutno podotknout, že v této době žil Benešův otec Jaroslav), ale více se zastává doby vymezené Palackým: 1272. Rovněž ho uvádí jako majitele nejen Turnova, ale i Hrubého Rohozce, Skály, Zbiroha, Jičina a Kumburka. Všeho všudy se jeho působnost promítala v oblasti od Podještědí až po Krkonoše.²¹² To se však vylučuje s předchozími informacemi vztahujícími se k Jičínsku. Mohlo se jednat o jeho stejnojmenného syna, ale ani to není jisté. Zde vidíme, že rekonstruovat příbuzenské vztahy u Markvarticů je značně problematické. Ztěžují to i nepřesná bádání historiků. Sedláček píše, že kvůli rozpolcení rodu, častým opakováním jména Jindřich, který se psal v pramenech i jako Hynek či Heník, je takřka nemožné vystopovat rodokmen. Uvádí, že až po Zdeňkových synech se můžeme dostat k přehlednější posloupnosti: Zdeněk (1318–1335), Heník (1318–1323), Hynek (1318–1323) pán na Veliši, Albrecht (1304–1323) pán v Lomnici, Jan (1304–1323) pánem Štěpanic.²¹³ Příbuznost těchto pánů k ostatním rodovým větvím Markvarticů je však stále záhadou. Ve vztahu Valdštejn – Veliš potvrzují Hynka, který hrad Veliš společně se zbožím jemu náležícím držel v zástavě po Půtovi z Frýdlantu. Tato generace Zdeňkových potomků však zchudla, že Sedláček to píše: „*měli jen skrovné statky a pouze urozením svým se od vesnických zemanů lišili.*“²¹⁴ Dalšími možnými majiteli Valdštejna se stali bratři Půta a Zdeněk. Opět nevíme, jakým nárokem na hrad disponovali. Rod se stále rozšiřoval. Ke konci 14. století působili v okolí Turnova páni: Zdeněk Štěpanický, Heník Vysocký a Albrecht Lomnický z Valdštejna.²¹⁵

Na přelomu 14. a 15. století získali Valdštejn páni z Vartenberka. První písemná zmínka o Vartenberkovi na Valdštejně se datuje k roku 1404, a to k Jindřichovi z Vartenberka, členu zemského soudu.²¹⁶ Jindřich se oženil s Alenou z Lipé, která mu tak přinesla roku 1412 podíl na dědictví ve Vícenicích a Slavěticích. O Jindřichovi bylo již psáno v kapitole o Veliši. Vyřešit jeho příbuzenský vztah k majitelům hradu Veliš by bylo obtížné. Jde o téma pro samostatnou badatelskou činnost. Pro nás je však podstatné, že

---

²¹¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 59.

²¹² PRÁŠEK, Justin: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 5.

²¹³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 59.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž, s. 60

²¹⁶ EMLER, Joseph. *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých*, díl II. Praha, Typis Joannis Otto, 1872, s. 10.

v roce 1414, kdy byl Jindřich purkrabím Hradeckého kraje, postoupil hrad Veliš Čeňkovi z Vartenberka.

5.1.2.2 Rotštejn

Sedláček, čerpající zprávy od rožmberského archiváře Václava Březana, jmenuje jako zakladatele hradu Rotštejn Voka a jeho syna Jaroslava z Hruštic. Navíc doplňuje, že výčet synů nemusí být kompletní, jelikož se v pramenech pravděpodobně setkáme s odlišnými osobami stejného jména.²¹⁷ Namísto aby nám tyto informace ulehčily orientaci v rodě Markvarticů, činí přesný opak. Z nejstarších pramenů zjišťujeme, že se majitel hradu Rotštejna – Vok v rozmezí let 1318–1325 dostal do řady soudních sporů se svými příbuznými a dalšími pány z Boleslavska a Hradecka. Ať už měl Vok se svými příbuznými jakékoliv spory, v oblibě rozhodně nebyl. Do této doby spadalo město Turnov do sféry vlivu rotštejnského panství. V kapitole věnující se osidlování Turnovska jsem nastínil hypotézu mocenského vlivu a kontrolu nad obchodní stezkou. Je to jedno z několika možných vysvětlení. Domnívám se však, že zde muselo sehrát roli i něco jiného, uvážíme-li, že ostatní příbuzní s dalšími pány z blízkého okolí se spojili proti Vokovi z Rotštejna. V roce 1318 byl hrad Rotštejn přepaden a vypálen. Útočníky byli Zdislav z Valdštejna, Hynek a Heník.²¹⁸ Uskupení pánů, kteří páchali škody na Vokově statcích, čítalo dále Voka (jiný nežli majitel hradu), Albrechta z Valdštejna, Heřmana ze Zvířetic a Soběhrdla z Lomnice.²¹⁹ Sedláček škody na Vokově zboží z roku 1318, které předcházely vypálení hradu, popisuje jako loupežnou výpravu. Lapkové způsobili škody na statcích Údrnice a Lhotě, které Vok získal nejspíše přes manželku Rychnu. Poté byly vykradeny Klokoč, Loktuš pod Rotštejnem a jeho poddaným byly odebrány koně a dobytek. Za samotné vypálení hradu, převážně dřevěného, Sedláček obviňuje strýce Voka z Rotštejna, Zdislava a Voka. Škody se vyšplhaly na 1 000 hřiven stříbra. Krátce nato mu dotyční ukradli jeho majetky na Klokoči, Vratech, Loučkách, Bystrém, Podmoklici a Klimkovicí. Ukradli peníze nebo poddaným koně a dobytek.²²⁰ Roku 1322 pohnal Vok před zemský soud Jaroslava a Ctibora z Rohozce, Hanuše z Činové, Václava, Zdislava, Beneše, Marka a Bohuslava z Turnova pro škody způsobené na jeho statcích, k nimž přičítá

---

²¹⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 74.

²¹⁸ DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae*, s. 63 (315).

²¹⁹ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*, díl I., s. 57–60.

²²⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 74.

i loupež dědičného zboží v Klokočí, Vratech a Loučkách.²²¹ Téhož roku pohnal i Havla Rybu z Bradlece a Havla z Lemberka kvůli finančním sporům: údajně mu byly odebrány platy z Bystrého, Podmoklic a Klimkovic.²²² Situace gradovala ve chvíli, kdy Jaroslav z Luhu Voka zajal a držel na své tvrzi ve Lhotě. Zabránil tak Vokovi účastnit se na jednání zemského soudu v jeho sporu. Aby toho nebylo málo, tak Beneš z Vartenberka znovu Vokovi vyplenil Klokoč, Loučky, Mnichovu horu, Loktuši, Bukovinu a Ryly.²²³

Další zmínky o Rotštejnu se vztahují k době mezi lety 1360–1412, kdy zde přebýval Ješek. Od císaře Karla IV. obdržel roku 1360 povolení k trhům každé úterý v Klokočí, obci v poddanském vztahu ke hradu. Ješkovi patřila i polovina obce Hrušnice, druhá polovina patřila Jarkovi z Valdštejna. Sjednocení Hrušnice pod správu Ješka se uskutečnilo roku 1406.²²⁴ Ješek neměl potomky, proto majetek odkázal své ženě Žofce z Rotštejna, která měla hrad v držení asi do roku 1415.²²⁵

5.1.2.3 Hrubý Rohozec

V závěru úvodní kapitoly jsem uvedl, že prvním doložitelným pánem a nejspíše tedy i zakladatelem hradu Hrubý Rohozec byl syn Jaroslava I., Havel, a to v rozmezí druhé poloviny 13. století. K roku 1322 se připomíná Jarka z Rohozce²²⁶, dle Sedláčka Havlův syn.²²⁷ Ze zápisu²²⁸ vedeného o rok později (1323) k seznamu pohnaných před soud Vokem z Rotštejna přibývá i Havel Ryba společně s Jaroslavem (nejspíše otec). Pohlédneme-li však do rodokmenu, na kterém se shoduje většina historiků, dospějeme k závěru, že může snadno dojít k záměně členů rodu. Sedláček tuto nahodilost komentuje tak, že ze starých rodopisných pamětí vychází najevo, že i jiní pánové se psali s přídomkem, který již vlastnil někdo jiný. Nevylučuje ani možnost změny majitelů, kteří byli svázáni rodinným příbuzenstvím. To mj. dokazuje právě na příkladu Havla Ryby, kdy se r. 1323 psal z Rohozce. Před tímto rokem se nazýval Havlem Rybou z Lemberka a z Bradlece.²²⁹ Z předešlých informací o hradě Bradleci vyplývá, že jeho majiteli se stali páni z Turgova.

---

²²¹ DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae*, s. 65, č. 327.

²²² DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae*, s. 65 (328).

²²³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 74.

²²⁴ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuatarum*, díl I., s. 93 (r. 1409), s. 95 (1410).

²²⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 74.

²²⁶ Viz již zmiňované pohnání před soud Vokem z Rotštejna.

²²⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 199.

²²⁸ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuatarum*, díl I., s. 61.

²²⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 199.

V letech 1362–1371 se jako pán podacího kostela turnovského připomíná Henslin (Jan) z Turgova. To Sedláčka vede k hypotéze, že na krátkou chvíli byli Turgové i vlastníky Rohozce.²³⁰ S jistotou to však doložit nemůžeme. Mohla by to potvrzovat informace,²³¹ že se Markvart z Vartenberka stal pozdějším majitelem Rohozce a dále i Zbiroh a Smidar právě po Henslinovi z Turgova. Ten byl roku 1377 mistrem královské české komory a mj. bratrem královského diplomata Petra z Vartenberka. Po smrti Karla IV. byl Markvart první, kdo dlouhotrvající mír narušil. Hlavním důvodem byly z počátku spory s hornolužickými městy. Nepokoje začaly již roku 1382, kdy Markvart přepadl kupce ze Zhořelce. Roku 1389 král Václav IV. nařídil městům Zhořelci, Žitavě a Lubavě zaplatit 1 500 grošů Markvartovi, ten se toho však nedočkal, a proto někdy mezi lety 1389–1390 vedl odboj proti králi. Václav IV. r. 1390 pověřil zemskou hotovost bojem proti Markvartovi a jeho přívržencům. Vedená válka trvala půl roku. Celý konflikt skončil dobytím hradů Hrubého Rohozce, Zbiroh a Žleb a zajetím Markvarta, který byl uvězněn a zbaven veškerých majetků a titulů. Propuštěn na svobodu byl v roce 1392 těsně před svou smrtí.²³² Rohozec na několik let patřil králi Václavovi. Spory na Turnovsku však pokračovaly nadále, a to výběrem nového faráře pro turnovský kostel. Bratři Václav a Vilém z Vartenberku požadovali Petra Úštského, zatímco král Maurice, který byl kaplanem na hradě Rohozci. Oběma stranám patřila polovina města Turnov. Rozhodlo se tedy losem, přičemž farářem se stal králův kandidát Maurice. Obdobný spor nastal ve stejné době s Kateřinou, Markvartovou vdovou, v Přeperečích.²³³ Komu hrad patřil – zda králi či někomu jinému, o tom letopisy mlčí, a to až do roku 1417, kdy se panství ujal rod pánů z Michalovic.

5.1.2.4 Hrubá Skála

Podklady o existenci hradu již v polovině 13. století vycházející z rukopisu královedvorského jsem uvedl na pravou míru v předchozích kapitolách. Hrad byl založen nejspíš v polovině 14. století. Jako první majitel hradu se v pramenech uvádí Hynek z Valdštejna k roku 1353. Spolu s manželkou Annou z Vartenberka obdaroval klášter v Turnově a klášter sv. Jana v Hradci Králové.²³⁴ Hynek měl bratra Jaroslava, se kterým společně

---

²³⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 199.

²³¹ Středověk [online], [vid. 5. 6. 2019], dostupné z: <http://www.e-stredovek.cz/kniznica.php?info=21-Vartenberka>; k článku však chybějí zdroje pramenných podkladů potvrzující tyto informace.

²³² KLOSOVÁ, Markéta – ČERNÁ, Alena – ČORNEJ, Petr (edd.): *Staré letopisy české: (texty nejstarší vrstvy)*, faksim. (Prameny dějin českých. Nová řada, 2. díl), Praha, Filosofia, 2003, ISBN 80-7007-184-2, s. 103.

²³³ TINGL, František Antonín: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesim Pragenam. Annus 1390*, Praha, I. L. Kober 1865, s. 181; o přeperečském sporu s. 185.

²³⁴ PAPROCKÝ, Bartoloměj: *Diadochos*, Praha, W Impressy Dědice Jana Ssumana 1602, s. 863, č. 228.

drželi i Lomnici (dnešní Lomnici nad Popelkou). Sedláček se domnívá, že si bratři později majetek rozdělili, jelikož Hynek byl zapsán jako pán z Lomnice v letech 1360–1362 a Jarek v letech 1358–1364 jako patron kostela v Přáslavicích a pán na Skále. Synové bratrů nejsou dále zmiňováni ve vztahu ke Skále. Připomíná se roku 1384 pouze Jarek z Valdštejna jako patron kostela v Přáslavicích²³⁵, které spadaly pod správu města Lomnice.²³⁶ Od roku 1395 se Skála ocitla v držení Petra z Vartenberka a z Veselé, mj. pána z Veliše. Návaznost Skály a Veliše s Jičínem za doby panování Petra z Vartenberka a z Veselé nám dokládají údaje o skalských purkrabích, které Sedláček během svého bádání našel v nejstarších pozůstalostech města Jičina – „*jeho purkrabí Skalští, totiž Frenclin (r. 1395-1396), Jan Doubravec (r. 1396), jakož i Straniš, vrchní purkrabí všech panství, řídili často městské záležitosti v Jičíně.*“²³⁷ Petr z Vartenberka prodal některá ze svých zboží roku 1406 litomyšlskému biskupovi Janovi. Bezpochyby mezi zbožím byla i Skála, jelikož roku 1407 či 1408 ji daroval též biskup litomyšlskému kostelu, a to s královským souhlasem společně s Rovenskem a dalšími vesničkami.²³⁸ Pokud skutečně držení hradu spadalo pod vliv litomyšlského kostela, netrvalo dlouho. Následně se zdá, že Skálu odkoupil Jan z Jenštejna, do roku 1416 pán na Staré a později na Humpolci. Do jeho držení se dostal hrad skrze manželku Anežku z Dubé. Jan však zemřel krátce nato roku 1418 v mladém věku.²³⁹

5.1.2.5 Trosky

Mezi Jičínem a Turnovem byl v polovině 14. století postaven nejmladší hrad z celého okolí. Místo, na kterém stojí, bylo ideálním stanovištěm pro opěrný bod. Proto se setkáme s hypotézami, že zde již od 11. století stávalo hradiště. Potvrzovaly by to ostatně i nejstarší archeologické nálezy vypovídající o jednom z nejstarších osídlení v okolí Trosek. Středověký hrad sloužící jakožto panské sídlo máme však doložené až z let 1364–1366 a jeho údajným zakladatelem byl Čeněk z Vartenberka.²⁴⁰ Dobroslava Menclová vylučuje možnost existence gotického hradu ve 13. století: „*Nemá jen jednu věž jako ostatní hrady 13. století – a to byl patrně také důvod, proč zde nevznikl hrad už mnohem dříve. Skládá*

---

²³⁵ Součást dnešní obce Sedmihorky.

²³⁶ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 47.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých*, díl II. Praha, Typis Joannis Otto 1872, s. 30, 45.

²³⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 47.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 66.

se ze dvou obytných věží, postavených na vrcholech dvou čedičových sloupů, mezi něž, do nižšího sedla, je postaveno protáhlé nádvoří s obytnými budovami. „... „stavba navazuje na typ hradu, který vzniká v Čechách kolem poloviny 14. století.“²⁴¹ Pozemky v okolí Trosek Čeněk s bratrem zdědili po otci. O rodinném majetku těchto šlechticů jsem již psal v kapitole věnující se hradu Veliš. Připomenu, že Beneš z Vartenberka si ponechal Bradu a Veliš společně s Jičínem. Čeněk se stal vlastníkem Bydžova, Vysokého Veselí, části Velišska a zmiňovaného území Trosecka. Čeněk, nevíme přesně kdy (ale v letech 1388—1394), prodal Mikuláši z Dětenic dvůr v Chřenovách s dvojím poplužím, celé vesnice Troskovice a Tachov, tři lány lesa na Hradištsku. Prodej však byl nejspíše učiněn pouze zástavou jako věno Mikulášovy manželky Elišky. Problém s věnným dědictvím pokračoval i po Čenkově smrti, jelikož Čenkovci potomci se nechtěli odloučit od zastaveného zboží.²⁴² Nicméně to nebyl jediný případ, kdy Čeněk nakládal s majetkem, i přestože mu již nenáležel. Podobně tomu bylo i v případě věnného statku Kačny z Rychtenburka. Čeněk zemřel roku 1396 a nejspíš již v tuto dobu hrad nevlastnil. Z podacího práva vedeného králem Václavem roku 1394 v Libuni, o kterém informuje Sedláček,²⁴³ vyplývá, že Trosky společně s přílehlými statky náležely královskému majetku. Ten později za věrné služby obdržel rod pánů z Bergova.

Ota z Bergova (1388—1393), nejvyšší purkrabí sedící na Bílině, byl otcem stejnojmenného syna Oty, který byl pánem hradu Trosky. Otec i syn se účastnili roztržky mezi panovníkem a panskou jednotou.²⁴⁴ Jedním z vůdců zemské hotovosti vedené právě v této době proti Markvartovi mohl být Ota z Bergova. Nasvědčovala by tomu skutečnost, kdy se pánem na dobytých územích a hradech na Turnovsku a Jičínsku stal právě on.²⁴⁵ Ota mladší se později dostal do sporu s Mikulášem Zajícem z Házmburka a na Kostí, z jakého důvodu, nevíme. Pře byla ukončena 17. října 1414 příměřím.²⁴⁶ Další konání Otu uvedlo

---

²⁴¹ MENCLOVÁ, Dobroslava: *Trosky. Státní hrad a památky v okolí*. Praha, Sportovní a turistické nakladatelství 1958, s. 6.

²⁴² JIREČEK, Hermenegild: *Codex iuris municipalis Bohemici, Tomi secundi pars altera*, Praha, Typis Gregorianis 1870, s. 351.

²⁴³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl 10. Boleslavsko, s. 66.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 66.

²⁴⁵ Viz Hrubý Rohozec.

²⁴⁶ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*, díl třetí, Praha, K. Řivnáč 1844, s. 278–279.

v nemilost. Na den Všech svatých (1. 11.) roku 1415 Ota mladší společně s Janem Opatovským z Městce pronikli do opatovického kláštera a umučili k smrti opata Lacura.²⁴⁷ Sedláček jako důvod shledává vidinu získání pokladů, o kterých v širém okolí panovaly zvěsti. Tímto činem se oba páni zprotivili králi Václavovi. Teprve na počátku roku 1416 jim bylo odpuštěno.²⁴⁸

5.2 Od husitské revoluce k zániku původní funkce hradů – 15.–17. stol.

V názvu podkapitoly vymezují časové období od počátku husitských válek až po zánik středověkých hradů. Zánik hradů však musím blíže specifikovat. Přes jagellonské období až po třicetiletou válku dospějí do doby, v které se středověký způsob či styl života blížil ke svému konci. Bylo tomu tak i u symbolů středověku – hradů. Ty se celé bouraly, zůstaly zapomenuty a postupně byly pohlceny přírodou, nebo byly přestavěny na pevnosti, kláštery či na pohodlné panské zámky. Na Jičínsku a Turnovsku se setkáme se všemi těmito „konci“ hradů. V případě těch nejvýznamnějších jako byly Veliš a Kumburk se však jednalo především o jejich zničení v polovině 17. století. Některé však čekal konec ještě dříve, a to v následku plenění během válečných konfliktů v severovýchodních Čechách.

5.2.1 Jičínsko

Období husitských válek na Jičínsku se pojí především se jmény dvou pánů, a sice Čeňkem z Vartenberka a Hynkem Krušinou z Lichtenburka. O nabytí majetku Čeňka z Vartenberka jsem se již zmiňoval v předchozích kapitolách, proto se obrátím rovnou na dědictví Lichtenburků. Významnou osobou v Českém království byl již Hynkův otec, Jan Krušina. V době, kdy byl král Václav IV. donucen přijmout rozhodčí verdikt svého bratra Zikmunda, zastával jednu z pozic čtyřčlenného kolegia panské rady.²⁴⁹ I přesto však neprojevoval vůči Václavu IV. zášť. Po uvěznění krále Václava vystoupil proti Zikmundovým správcům a úředníkům jím jmenovaným. Jeho činy po úniku z vězení král Václav ocenil roku 1403 v podobě dosazení na místo v nově zavedené zemské vládě na pozici

---

²⁴⁷ PALACKÝ, František: *Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračování w kronikách Přibjka Pultawy a Benesse z Hořowic*. Praha, Král. české společnosti nauk, Pismem J. H. Posspissila 1829, s. 21.

²⁴⁸ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*, díl prwý, Praha, K. Řiwnáč 1840, s. 197–198.

²⁴⁹ Společně s arcibiskupem Olbramem ze Škvorce, Jindřichem z Rožmberka a Otou z Bergova.

nejvyššího purkrabí. Další odměnou mu byly tvrz a městečko Albrechtice zastavené panovníkem v sumě 2000 kop grošů, které navazovaly na dříve zakoupené opočenské panství.²⁵⁰ Postupně se Janovi podařilo získávat jednotlivá území v Podkrkonoší. Místním rivalem mu mohl být rod Bergů z Turgova, který stál na straně Zikmunda Lucemburského a kontroloval oblast mezi Jičínem a Turnovem a Hostinným. Hlavním centrem jeho majetkových držav se však mělo stát kumburské panství navazující na miletínské zboží. Co dělalo kumburské panství tak lukrativním, bylo jeho rozsáhlé příslušenství zahrnující městečko Novou Paku.²⁵¹ Jan Krušina z Lichtenburka zemřel a svým potomkům zanechal rozsáhlé dědictví. Nejstarší Hynek se na hranici zletilosti chopil správy statků. Jeho působení bylo značně ovlivněno jeho blízkým sousedem, pánem na hradě Veliši, Čenkem z Vartenberka, který měl na mladého Krušinu značný vliv. Setkal jsem se s tvrzením, že Čeněk byl údajně Hynkovým poručíkem. Informace dokazující tuto skutečnost jsem však nenalezl. Naopak s jistotou víme, že Čeněk byl poručíkem Oldřicha z Rožmberka. Po smrti otce se Krušinové z Lichtenburka ocitli v nepříjemné situaci. Král Václav jako by zapomněl na svého věrného poddaného Jana Krušinu a po jeho smrti odebral zastavené Albrechtice, které daroval královně Žofii. K nim přibyl i hrad Bradlec, o kterém jsem psal již výše. Odpor Lichtenburků byl nejspíše oprávněný, protože jen nevyplacením zástavní částky si ho můžeme odůvodnit. Jan Urban uvádí ještě jeden z možných důvodů, a to, že královnina žádost o vrácení zástavy byla Lichtenburky odmítnuta.²⁵² Výsledkem byl dlouho trvající spor, který Lichtenburkové prohráli. Hynek Krušina byl pobouřen natolik, že opustil dvůr a rozhodl se pro násilné řešení. Ze svých hradů Kumburk a Opočno opakovaně přepadal především na královnina zboží ve východních Čechách. Úspěchy v jeho útocích umožňovala především situace v zemi, která začala zajištěním mistra Jana Husa. Zem byla rozdělena. Král byl nucen roku 1413 žádat českou šlechtu, aby mu pomohlo zastavit Krušinovo řádění. Panstvo v čele s Čenkem z Vartenberka a Bočkem z Poděbrad však odmítlo králi vyhovět. Jako důvod uvedli, že král neplnil již dřívější závazky. Klid přinesl až Čeněk z Vartenberka, později zvolený do pozice nejvyššího purkrabí. Je potřeba zde i uvést, že míru v zemi velmi dopomohla žádost královny o podporu u Zikmunda

---

²⁵⁰ URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, s. 231, 234.

²⁵¹ Výčet ze zápisu konfirmačních listin – Stará Paka, Úbislavice, Roškopov, Vrchovina, Rokytná, Štikov, Vlkov, Studénka, Kumburský Újezd, Olešnice, Libštát, Krsmole, Syřenov, Bělá, Tample, Svojek, Bukovice, Ždár, Ždírec, Heřmanice, Karlov, Kunratice, Rokytná, Ústí. Viz příloha 11.

²⁵² URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, s. 243; oprávněný odpor Lichtenburků potvrzuje i historička Božena Kopiczková, která se zabývala životem královny Žofie, více viz KOPIČKOVÁ, Božena: *Česká královna Žofie: ve znamení kalicha a kříže*, Praha, Vyšehrad 2018, ISBN 978-80-742-9974-2, s. 165.

Lucemburského. Roku 1414 byl uzavřen smír mezi Hynkem a královnou Žofií. Celá tato pře nás může vést k hypotéze, že Hynek Krušina byl pouhou loutkou či nástrojem ctižádostivého Čenka z Vartenberka. Ostatně s obdobnou myšlenkou již přišel Jan Urban, který píše: „*Celá záležitost mohla být vyvolána uměle a řízena z pozadí Čenkem z Vartenberka a Bočkem z Poděbrad. Zatímco Boček podporoval Hynka Krušinu morálně a finančně, Vartenberk ho zase jistil politicky.*“²⁵³ Poté, co Čeněk z Vartenberka zradil kališníky vydáním Pražského hradu Zikmundovi, začal Hynek zastiňovat svého učitele. Nelze však tvrdit, že by se z těchto pánů stali nepřátelé. Oba spojoval odpor vůči Janu Žižkovi. Nicméně však Hynek nepodpořil Čenkovo vojsko v bitvě u Hořic v dubnu roku 1423²⁵⁴, ve které Vartenberk utrpěl porážku.²⁵⁵ Žižka následně plnil Vartenberkova panství na Jičínsku. Otevřené nepřátelství Žižkovi vyhlásil Hynek Krušina po ovládnutí Hradce Králové, který Žižka společně s knězem Ambrožem uchvátili. Tento skutek vedl k domácí válce, při které Hynek Krušina podpořil hejtmana Hradce Králové Diviše Bořka. Hynek se společně s Čenkem z Vartenberka zúčastnil Svatohavelského sněmu v říjnu roku 1423: Hynek za konzervativní kališníky a Čeněk za katolické panstvo.²⁵⁶ Věhlas zkušeného válečníka získal díky svému vojenskému talentu. Především se jednalo o pomoc Pražanům během obležení a v neposlední řadě při dobývání katolických měst a pevností ve východních Čechách. Zvláštností však zůstává, že k závěru svého života se dříve oddaný nepřítel Zikmunda Lucemburského uchýlil ke katolické straně a stanul mezi jeho věrnými.²⁵⁷ Po neklidném období husitských válek se na Jičínsku vystřídal několik významných rodů. Dokonce zde chvíli majitelem byl zvolený král Jiří z Poděbrad a poté jeho synové. Dalším významným rodem panujícím na těchto územích byli Valdštejnové a Trčkové z Lípy. V neposlední řadě musíme zmínit dvě osoby stojící každá na jiné straně začínajícího konfliktu, který vyústil v třicetiletou válku, a sice Jindřicha Matyáše z Thurnu a Albrechta z Valdštejna.

5.2.1.1 Brada

Na počátku 15. století byl hrad společně s celým okolím Jičínska v držení Čenka z Vartenberka, který v průběhu husitských válek několikrát změnil strany konfliktu. O Čenkovi

---

²⁵³ URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, s. 247.

²⁵⁴ Bitva se odehrála u kopce Gothard, na jehož vrcholu se dnes nachází stejnojmenný kostel. Na jižní straně města Hořice se bitva připomíná husitskou mohylou.

²⁵⁵ ŠIMEK, František – KAŇÁK, Miloslav (edd.): *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, Faksim., Praha, SNKLHU 1959, s. 84.

²⁵⁶ URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, s. 278–279.

²⁵⁷ Více viz URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, s. 280–282.

z Vartenberka bylo napsáno již mnoho prací, které tuto postavu prezentovaly spíše ideologicky v černobílém světle. Z pohledu dnešních historiků se však jednání Čenka z Vartenberka jeví jako pragmatické a účelové. Nejspíše zemřel na hradě Veliš na mor. Petr Čornej dodává, že v září roku 1425 skutečně na území Čech řádl mor v důsledku častých vojenských tažení.²⁵⁸ Smrt Čenka z Vartenberka z důvodu morové rány však vnímejme kriticky, jelikož nemáme prokazatelné údaje o morové ráně na Jičínsku pro tuto dobu. Chápejme spíše toto tvrzení jako dobové vysvětlení: hříšník, který se dočkal spravedlivého božího trestu. Není podstatné, zda tuto zprávu rozšířila strana kališnická či královská. Koluje myšlenka, že v závěru života až do své smrti se přiklonil Čeněk z Vartenberka na kališnickou stranu. Dokazoval by to ostatně písemný pramen z roku 1426²⁵⁹, ve kterém král Zikmund veškeré Čenkovy statky odebírá posmrtně pro zradu. Ukázalo se, že šlo o falzum zhotovené Rožmberky. Jednalo se o pokus Oldřicha z Rožmberka získat majetky pro svého syna Jindřicha.²⁶⁰ Majetku se po odhalení falza ujal Čenkův syn Jindřich z Veselí, který se mj. účastnil bitvy u Lipan na straně umírněných kališníků. V bitvě byl však zraněn a později zemřel. Před smrtí odkázal veškerý majetek své tetě Machně z Veselí. Machna zboží nedržela dlouho, jelikož roku 1438 zemřela, předtím však ustanovila nového majitele, Haška z Valdštejna. Ten hrad Bradu věnoval do správy Markvartu z Údrnic, též zvaného z Labouně, jehož rod věrně sloužil pánům z Vartenberka. Markvart se usadil na hradě a stal se zakladatelem linie Bradských z Labouně.²⁶¹ Dle pramenných zdrojů byl posledním zaznamenaným majitelem (1482) hradu Brada Otík z linie Bradských z Labouně.²⁶² Dalším vlastníkem hradu se stal Mikuláš Licek z Rýzmburka, který dle Sedláčka na hradě delší dobu nepobyl a po jeho opuštění hrad pustl. Ke konci 15. století hrad společně s vesnicemi Podbradí, Podůlší, Dílec, Kbelnice, Rybníček, Březký, Prachov, Malý a Velký Lochov, Lhotu na Pařeze, pusté vsi Habřinku a Moravsko, část vesnice Zámezí a mlýn v Železnici prodal panu Mikuláši Trčkovi z Lípy a na Veliši za 4 000 kop. Ze samosprávného hradu se stal podružný velišskému panství, jehož centrálním bodem byl hrad Veliš. Naposledy se hrad Brada připomíná v roce 1533 jakožto hrad pustý s podhradím.²⁶³

---

²⁵⁸ ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny země Koruny české*, V. díl, Praha, Paseka 2010, ISBN 9788074320071, s. 145–146.

²⁵⁹ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl třetí, s. 498.

²⁶⁰ FRANCEK, Jindřich – MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Dějiny Jičína*, s. 57.

²⁶¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 266.

²⁶² PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl pátý, Praha, Friedrich Tempský 1862, s. 409.

²⁶³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 266.

5.2.1.2 Bradlec

Před vypuknutím husitských válek se Bradlec stal dalším bodem sporu mezi králem a Hynkem Krušiny z Lichtenburka. Počátek sporu se přisuzuje k soudnímu odebrání Albrechtic Lichtenburkům panovníkem. Hynek Krušina společně s bratry tento akt neshledali oprávněným a rozhodli se svá práva uplatnit násilím v podobě přepadávání královských statků. Jedním z těchto majetků byl i hrad Bradlec, který věnoval král své choti Žofii. Je třeba dodat, že královně Žofii patřilo několik věnných měst ve východních Čechách (Hradec Králové, Vysoké Mýto, Chrudim, Jaroměř a Polička). Centrálním bodem správy jejího dominia byl Hradec Králové.²⁶⁴ Již roku 1421 byl pánem na Bradleci Hynek Krušina z Lichtenburka, přičemž purkrabím byl královnin člověk Petr z Chlumu. Sedláček odkazuje dále na Vavřince z Březové²⁶⁵, který nás informuje o tom, že hrad Bradlec dobýval Čeněk z Vartenberka, který stál v této době na straně táboritů. Jak dlouho hrad byl v jeho držení, není známo.²⁶⁶ Dle kontextu bychom dospěli k názoru, že Čeněk uzurpoval majetky pana z Lichtenburka. Tak tomu však nebylo. Hrad Bradlec v této době byl postupně zastiňován svým sousedem Kumburkem a stal se útočištěm pro lapky. S těmi se vypořádal právě pan Čeněk z Vartenberka v roce 1421, když hrad dobyl.²⁶⁷ Další doložitelné vlastnictví hradu se k roku 1431 přisuzuje Mikuláši z Valdštejna v dokumentu²⁶⁸ zaznamenávajícím postoupení zboží Beneše Košíka z Lomnice jeho choti Kateřině z Bergova. Tento manželský pár ostatně dokazuje alianci dvou významných rodů působících v blízkém okolí Jičína. Po smrti oprávněné držitelky, královny Žofie, si právo na držení hradu Bradlec dle práva na zboží odúmrti nárokoval král Zikmund. Ten listem z roku 1429 vydaným v Prešpurce daroval hrad Hynku Krušinovi za jeho věrné služby v boji s kacíři.²⁶⁹ Nicméně Zikmund nebyl uznán Čechy za krále, a proto Hynek nemohl nabýt svého právoplatného majetku. Teprve až roku 1437 byl zapsán dvorskými úředníky jako majitel bradleckého zboží. Ani u Hynka Krušiny nemůžeme přesně určit, kolik let byl na hradě pánem.²⁷⁰ Sedláček píše, že i nadále po husitském povstání byli v kraji nespokojení válečníci a hejtmani, kteří dále podnikali loupeživé výpravy ze svých hradů.

---

²⁶⁴ KOPIČKOVÁ, Božena: *Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, s. 164.

²⁶⁵ VAVŘINEC z Březové – DOLENSKÝ, Antonín (edd.): *Kronika husitská*. Praha, Nakladatel Fr. Strnad 1940, s. 88.

²⁶⁶ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 196.

²⁶⁷ ULRÝCHOVÁ, Eva: *Hrady jičínské kotliny: Brada, Bradlec, Kumburk, Veliš, Železný*, Archeologické nálezy uložené v jičínském muzeu, Jičín, Regionální muzeum a galerie 2006, ISBN 80-254-9758-5, s. 7.

²⁶⁸ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl druhý, Praha, K. Řivnáč 1842, s. 62.

²⁶⁹ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl třetí, s. 501.

²⁷⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 197.

Jako příklady uvádí hrady Kozlov, Hrádek, Trosky i Bradlec. Okolo roku 1442 panstvo přestalo přihlížet a vzpurné zbojníky z hradů vypudilo, a přitom pobořilo některé z hradů.²⁷¹ Konkrétně hrad Bradlec se po těchto událostech dostal do rukou vladyků z Mečkova²⁷², kteří hrad spravovali po celou dobu vlády Jiřího z Poděbrad. Ke konci 15. století byl hrad v držení Bohuslava Litevského v roli opatrovatele Štylfryda z Kopydlna. Následně se Bradlec společně s Frýdštejnem stal majetkem Viléma Zuba z Landštejna. Roku 1489 spravoval hrad Bradlec se vším příslušenstvím k němu náležícím rod Smiřických. Nedlouho poté se hrad dostal do přímých rukou Valdštejnů.²⁷³

Sedláček píše, že nejspíš už Jan z Valdštejna († 1506), rada dvorského soudu a majitel Hořic, měl hrad snad v držení. Pokud ne Jan, tak již určitě jeho syn Jiřík z Valdštejna společně se svou paní Barborou z Boskovic. Z manželského svazku vzešla dcera Kateřina (†1560) provdaná za Zbyňka Cidlinského ze Sluh. Spolu měli potomky Jana a Albrechta, kteří se o otcův majetek rozdělili. Jan získal podíly na Soběrazi, Robousích, Řehci, Lhotě Kacákově, Vrbici, Hradištsku, Lhotě Veselské a v Žeroticích. Albrecht zdědil Bradlec s poplužním dvorem, tvrz Železnici s poplužním dvorem a s chmelnicí, vesnici Těšín, Bradleckou Lhotu, Kuje, Bělou, Syřenov, Žďár, Ústí a Roztoky. Albrecht svůj majetek postupně po částech rozprodal. Roku 1539 prodal hrad Bradlec, tvrz Železnici s městečkem, vsi Těšín, Lhotu, Kyje, Syřenov a Žďár obci Jičín za 7 400 kop míšeňských. Slíbil, že zboží bude zapsáno do desek zemských. Pokud by k tomu nedošlo, mají se Jičínští obrátit na Mikuláše Trčku z Lípy. Železnice byla vskutku dána do správy Jičínským, avšak Bradlec byl obcí Jičín postoupen panu Mikulášovi Trčkovi, který Bradlec a vsi Žďár a Kyje vložil do zemských desek (za 644 kop gr. č.). Roku 1540 byl Mikulášovi prodán zbytek – vsi Bělá, Ústí, Svojkov a Roztoky. Mikulášův syn Vilém Trčka po smrti svého otce (1540) přejal po otci hrad Bradlec a další zboží – velišské, kumburské a smiřické.²⁷⁴ Hrad postupem času chátral, jelikož na něj nebyly vykládány finance na opravy. Od této doby se k hradu pojí přívlastek pustý a postupně začal být pohlcován přírodou.

---

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Vilém z Mečkova a z Bradlce a po něm jeho nástupci Vrbata z Mečkova, Vilém Tluska Bradlecký a z Mečkova společně s manželkou Marií Brtnickou z Valdštejna.

²⁷³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 197.

²⁷⁴ Tamtéž.

5.2.1.3 Kumburk a Nová Paka

Období husitských válek se především v souvislosti s hradem Kumburkem pojí se jménem Hynek Krušina z Lichtenburka, o jehož roli v době válek jsem psal v úvodní kapitole zaměřující se na Jičínsko v 15. století. Své sestře, která byla provdána za Boreše z Oseka, daroval věnem roku 1444 Starou Paku, Roškopov, Vrchovinu a Rokytne. Zúčastnil se volby Jiřího z Poděbrad českým králem. Roku 1454 zemřel.²⁷⁵ Zde se však Sedláček mylí. Buď měl na mysli, že se Hynek Krušina dožil volby Ladislava Pohrobka českým králem, nebo se zkrátka spletl, jelikož volba Jiřího z Poděbrad českým králem proběhla až v roce 1458. Po Hynkově smrti se ujal majetku jeho syn Vilém. Roku 1478 zprostředkoval přes krále Vladislava II. a umožnil Novopackým konat výroční trh. Jednalo se o osmidenní svatovavřínecký výroční trh a sobotní týdenní trh.²⁷⁶ Vilém Krušina se dožil na tehdejší dobu vysokého věku. V letech 1478–1480 byl purkrabím Hradeckého kraje. Vilémovi se dále podařilo vyhrát při na zemském soudě, která se vztahovala přímo k hradu Kumburk. Nárok na něj si přisuzoval Jan Herolt z Kunštátu, vnuk Kartuše z Kumburka, o které jsem se zmiňoval již dříve. Dočasnými majiteli na Kumburku byli i páni z Dubé. Po nich se však vlastníky stal jeden z nejmocnějších rodů raného novověku, Trčkové z Lípy.²⁷⁷

Roku 1529 již Trčkové drželi v rukou kumburské panství. O čtyři roky později došlo k rozdělení majetku mezi syny tohoto rodu. Opočenský díl společně s hradem Kumburk dostal Jan mladší Trčka. Hrad společně se zbožím na Novopacku²⁷⁸ však prodal Mikuláši Trčkovi z Lípy za 2750 kop grošů českých. Mikuláš Trčka vlastnil mj. i Veliš s Jičínem. Zemřel roku 1540 a zanechal po sobě jediného syna Viléma, který se ujal správy otcových statků.²⁷⁹ Roku 1563 město Nová Paka zničil požár. Jednalo se o tak rozsáhlý požár, že se opět Nová Paka zvala namísto města městečkem. Pro obnovu města se značně přičinil Vilém Trčka, a to zřizováním řemesel a udělováním cechovních výsad.²⁸⁰ Poslední vůlí z roku 1566 Vilém odkázal velišské a kumburské panství svým strýcům Burianovi, Ferdinandovi, Jaroslavovi, Zdeňkovi a Mikulášovi. Zemřel o tři roky později.

---

²⁷⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 180.

²⁷⁶ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 361.

²⁷⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 180.

²⁷⁸ „Hrad Kolmburk s dvorem poplužním a krčmou s platem posudným, Paku městečko, Starou Paku, Olešnici, Ždírec, Vrchovinu, Rokytinou, Roškopov, Brdo, Krsmoli, Štěpaničky, Proseč, Zboží, Radim se dvorem, Lháň, Chloumek, Rousy, Studenec, Lštné, Žďár, Nedařice, Tampl, Kruh, Úbislavice, Soběraz a Syřenov.“ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 180.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 180.

²⁸⁰ BENČ, Bohuslav: *Zmizelé Čechy. Novopacko*. Praha, Paseka 2005, ISBN 80-7185-706-8, s. 13.

V této době nastala i jedna do té doby nevídaná okolnost, která se už nikdy poté neopakovala. Město Jičín bylo odloučeno od velišského panství a připojilo se ke kumburskému, které vlastnil Burjan (Burian).²⁸¹ Po požáru vzpamatovávajícímu se městečku Nová Paka udělil Burian Trčka z Lípy k roku 1582 privilegium na vybudování radnice²⁸², sůl, špitál a mlýn. O rok později povolil Novopackým opět vařit pivo, postavit sladovnu, dělat slad a pivo prodávat.²⁸³ Znovu fungující město však čekalo další neštěstí a tím byla morová rána, která si roku 1586 vyžádala životy poloviny obyvatel města.²⁸⁴ Po smrti Buriana se držení Kumburku ujal jeho syn Jan Rudolf a hejtmanem panství jmenoval Kryštofa Hoberka z Hernštorfu.²⁸⁵ Z neznámých důvodů se Jan Rudolf začal zbavovat svých panství na Jičínsku. Roku 1606 to bylo velišské, o kterém si více povíme v následující podkapitole, a 9. května 1607 prodal i kumburské panství²⁸⁶ panu Zikmundovi ze Smiřic a na Skalách za 8 400 kop grošů českých. Od poloviny 16. století postrádal Kumburk komfort. Páni zde již ani nepřebývali, a pokud se na panství zdržovali, tak v radimské tvrzi. Konkurencí hradu Kumburk byl pro Smiřické (Zikmund †1608 a Jaroslav †1611) zámek v Jičíně. Sedláček to popisuje následovně: „*Smiřickým nechtělo se taktéž bydliti na vysokém, těžko přístupném hradě, a když postaven potom prostranný zámek Jičínský, byl by každý bydlení na Kumburce za pouhou pošetilost pokládal.*“²⁸⁷ Nejlepším využitím hradu v této době bylo vězení, ve kterém například trávil nějaký čas Eliška ze Smiřic pro milostné pletky se člověkem neurozeného původu. Do tohoto vězení ji údajně vsadil její otec Zikmund roku 1609 a strávila v něm 11 let. Vysvobodil ji až Ota Jindřich z Vartenberka

---

²⁸¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 181.

²⁸² Po roce 1582 v severní frontě náměstí dominantně postavená dřevěná radnice (KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 366).

²⁸³ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 361.

²⁸⁴ BENČ, Bohuslav: *Zmizelé Čechy. Novopacko*, s. 13.

²⁸⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 181.

²⁸⁶ Panství se skládalo ze: „*zámku Kumburk s dvorem poplužným pod ním, tvrze Dřevenice s dvorem, pivovárnou, sladovnou, kovárnou a mlýnem, tvrze Radim s dvorem popl. a kovárnou, dvory Zebín, Čerovský a Robouský, obora Valdická, dům v Jičíně, pivovár při městě, mlýn Jičínský s kovárnou, mlýny Hoříšovský, Robouský, dva jiné při pivováru pustém Tužinském, Stavský, dva Staropacké, Roškopský, Bilský, Moravcovský, zámek pustý Bradlec, město Jičín, městečko Nová Paka, vsi Olešnice, Vrchovina, Rokytné, Stará Paka, Roškopov, Brdo, Krsmole, Nemyčoves, Dřevenice, Dolce, Úbislavice, Proseč, Stav, Újezd, Radim, Lhan, Tužín, Újezdec, Ždár, Kuje, Ploučnice, Chloumek, Štěpánice, Zboží, Bělá, Tample, Ústí, Syřenov, Studeňany (Studjany), Dvorce, Zebín, Kbelnice, Zámezí, Dilce, Podůlší, Soběraz, Lhota Kacákova, Robousy, Moravčice, Kruh a Svojek*“; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 181-182. Viz příloha 12.

²⁸⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 182.

a pojal ji za svou manželku, čímž se stal dědicem některých statků Smiřických.²⁸⁸ V závěrečné etapě vlády Smiřických na jejich panství spadala veškerá jeho zboží včetně Kumburku Albrechtu Janovi a jeho bratrovi, Jindřichu Jiřímu.

V červnu roku 1621 se majitelem všech statků Smiřických stal Albrecht z Valdštejna²⁸⁹, jakožto „nejbližší krevní přítel posledního Smiřického.“ Dědictví se však stal předmětem sporu, jelikož dle královského fisku zboží po Albrechtu Janovi mělo propadnout koruně. Nakonec došlo ke kompromisu. Polovina statků byla ponechána Albrechtu z Valdštejna včetně kumberského a úlibického panství. To schválil samotný císař Ferdinand 24. dubna 1623. Namísto Albrechta z Valdštejna, který pobýval na dnešním Jičínsku převážně na zámku v Jičíně, byl správou a hejtmánstvím kumburského panství pověřen Jan Tinger (r. 1625). Po zrušení frýdlantského vévodství (r. 1634) byl hrad Kumburk císařem Ferdinandem společně s jičínským zámkem, tvrzí v Úlibicích, Dřevěnici, Kamenici, městy Novou Pakou a Libštátem, a 46 vesnicemi darován svobodnému pánu Rudolfovi z Tiefenbachu. Za vlády Rudolfa se panství, ostatně jako celému regionu, dařilo zle, jelikož rozvoji bránilo neustálé plenění švédskými vojsky. „*Tak např. r. 1643 v Nové Pace 56 domův od nepřátel vydrancováno a mnoho kořisti odvezeno. Obilí na ozim zaseté bylo od vojenských koní spaseno a pošlapáno a mnohý hospodář neměl co kliditi.*“²⁹⁰ Nicméně Rudolf se snažil svá panství pozvednout, svědčí o tom ostatně výsady, které městu poskytl. Roku 1647 potvrdil privilegia, osvobodil radnici od všech platů, daroval obci špitálský mlýn s rybníkem ke zřízení špitálu a ustanovil k němu každoroční úrok pět kop českých grošů z kumburského panství. Dále odpustil obci desátek. Měšťany vyjma podruhů zbavil doživotně roboty a stanovil, aby obchod se solí mohl být provozován pouze v Nové Pace, nikoliv v jiných osadách v kumburském, úlibickém a chotečském panství. K dosavadním trhům přidal 2. a 3. výroční trh. V roce 1651 udělil privilegium řeznickému a ševcovskému cechu.²⁹¹ Zánik hradu Kumburk se vztahuje k císařskému výnosu, který postihl i další hrady, o kterých se v práci dále zmíním. Z toho důvodu bližší poznatky uvedu později.

---

²⁸⁸ BÍLEK, Tomáš: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*. část první. Praha, Museum Království českého 1882, s. 539.

²⁸⁹ Více viz BÍLEK, Tomáš: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, část první, s. 535–536.

²⁹⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 183.

²⁹¹ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 361.

5.2.1.4 Veliš a Jičín

V úvodní kapitole jsem zmiňoval, že se k Jičínsku vztahuje Čeněk z Vartenberka. O této pozoruhodné osobě bych mohl zde uvést mnoho informací. Částečně jsem již tak učinil ve své bakalářské práci, proto zde připomenu pouze ty nejpodstatnější okolnosti vztahující se k hradu Veliš a městu Jičínu. Po Čenkově porážce v bitvě roku 1423 Jan Žižka plenil Vartenberkova panství ve východních Čechách. Dokonce nám regionální literatura²⁹² předkládá hypotézu, že samotný hrad byl obležen (neúspěšně) Žižkou. To je však nepravděpodobné, nedokazuje to žádný dobový písemný pramen. Informace vychází od Bohuslava Balbína²⁹³, který na Jičínsku působil v jezuitské koleji. Co se s velišským panstvím dělo po smrti Čenka z Vartenberka, jsem již zmiňoval v souvislosti s hradem Brada. Panství mělo připadnout Oldřichovi z Rožmberka, který chtěl falzem listiny krále Zikmunda obstarat statky pro svého syna Jindřicha. K tomu však nedošlo a dědictví se ujal Čenkův syn Jindřich z Vartenberka. Za jeho vlády došlo k vyplenění Jičina tábory. Po smrti Jindřicha se přes jeho tetu Machnu dostalo vlastnictví zboží do rukou pana Haška z Valdštejna. Ten si u krále Albrechta vyprosil práva na majetky a roku 1439 je následně všechny kromě Veliše prodal. Roku 1440 potvrdil Jičínským výsady, které již dříve zařídili pro město Vartenberkové.²⁹⁴

Na krátkou chvíli patřil Veliš společně s Jičínem Valdštejnům. Během této doby byla vesnice Veliš dvakrát vypleněna. Významnějšími pány na velišském panství však se stali páni z Kunštátu. Uskutečnilo se to ve chvíli, kdy Hašek prodal zboží Jiřímu z Poděbrad.²⁹⁵ Na přímělu Jiřího z Poděbrad obdrželo město Jičín roku 1455 právo rozšíření výročních trhů. Po volbě Jiřího králem daroval hrad společně s panstvím Jindřichovi z Michalovic, katolickému šlechtici. Záměrem bylo získání jeho přízně a podpory.²⁹⁶ Po čase si o hrad Veliš požádal král Jiří za polovinu Nového a Starého Bydžova.²⁹⁷ Po smrti krále Jiřího majetek připadl jeho synům, kteří si ho náležitě rozdělili. Hrad Veliš společně s panstvím připadl Bočkovi z Kunštátu. Okolo 80. let 15. století (nevíme přesně kdy) se

---

²⁹² PÍSKAČ, František: *Dějiny hradu Veliše a panství Šlikovského*. Historické pojednání, Jičín, F. Návesník 1898, s. 16.

²⁹³ BALBÍN, Bohuslav: *Miscellanea historica regni Bohemiae. Decades II. Liber X Curialis seu de magistratibus et officiis curialibus regni Bohemiae*. Praha, Joseph Anton Riegger 1793, s. 453.

²⁹⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 257.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ MENČÍK, Ferdinand: *Liber Iudicii civitatis Jičínensis. Ab anno 1362 usque ad annum 1407*. Jičín, vlastním vydáním 1898, s. 26.

²⁹⁷ „*My, Jiří král, jak někdy s urozeným Jindřichem z Michalovic učinili jsme směnu o zboží a hrad Veliš a polovici Nového a Starého Bydžova se vším příslušenstvím pod takovou smlouvou, jestliže by pana z Michalovic Bůh neuchoval, tak že by umřel bez dědiců pohlaví mužského, aby po smrti jeho ta všecka zboží jmenovaná na nás připadla.*“ MENČÍK, Ferdinand: *Liber Iudicii civitatis Jicinensis*. s. 27.

pánem na statech stal Samuel z Hrádku, a tak skončila éra vlastnictví pánů z Kunštátu.²⁹⁸ Samuel však nebyl vlastníkem delší dobu. Roku 1487 prodal velišské panství²⁹⁹ v hodnotě 19 800 zlatých uherských Mikulášovi st. Trčkovi z Lípy a z Vlašimi.³⁰⁰

O důležitosti a obranyschopnosti hradu Veliš vypovídá skutečnost, že jeho zdi opatrovaly Basilejskou kompaktáta. Významným majitelem z rodu Trčků z Lípy byl Mikuláš ml., který obdržel panství roku 1533.³⁰¹ Své dominium navíc rozšířil o Kumburk – roku 1538 v hodnotě 4 750 kop grošů, a Bradlec – za 644 kop grošů roku 1539 od Jana Valdštejna. K Bradleci se navíc i vztahovaly Železnice a vsi Těšín, Lhota, Kyje a Žďár. Transakce z roku 1539 však z neznámých důvodů nebyla naplněna.³⁰² Následným pánem na velišském panství byl Mikulášův synovec, Vilém Trčka a po něm Vilémův strýc Burian Trčka. Městu Jičín roku 1582 potvrdil listiny přisouzené od předešlých panských rodů. Ze dvou manželství vzešel i budoucí dědic Jan Rudolf, který se majitelem stal zhruba v 90. letech 16. století. Na sídelním hradě Veliš žil společně se svým bratrancem Vilémem. Ten byl proslulým válečníkem a zasloužil se o přestavbu hradu na pevnost. Během válečného tažení s Turky však padl do zajetí, ve kterém zemřel. Posledním majitelem z linie Trčků z Lípy byl na velišském panství Jan Rudolf Trčka.³⁰³

Následným majitelem se stal Jindřich Matyáš z Thurnu, který toto bohaté panství získal již předem zasnoubením s dcerou Jana Rudolfa Trčky a nepochybně svou roli zde hrálo také přátelství obou pánů. Věnem měl Matyáš z Thurnu získat velišské panství.³⁰⁴ Bohužel pro něj to manželská smlouva potvrzovala až po sňatku, kterého se nedočkal, jelikož před samotným obřadem jeho budoucí choť zemřela. Jindřichu Matyášovi z Thurnu nezbylo než statky koupit, a to v hodnotě 150 000 kop míšeňských.³⁰⁵ Jindřich

---

²⁹⁸ MENČÍK, Ferdinand: *Liber Iudicii civitatis Jičínensis*, s. 28–29.

²⁹⁹ Panství v této době zahrnovalo: hrad Veliš, dvůr poplužní s městečkem Podhradím při hradu Veliš, město Jičín, Staré Místo, Čejkovice, Vokšice, Holín, Ohaveč, Veliš, Březinu, Ostružno, Lhotu Hlásnou, Bukvici, Štídla, Zebín, Moravčice, Slatinky, Lhotu Prachovskou, Libunec, Pařez, Zámostí, Blata, Střelec a podíly na vsích Vitiněves, Keteň, Hrdoňovice a Skaříšov. SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 257. Viz příloha 9.

³⁰⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 257.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² MENČÍK, Ferdinand: *Liber Iudicii civitatis Jičínensis*, s. 43–45.

³⁰³ HAVELKA, Jan: *Historie a strategické umístění hradu Veliš u Jičína*, s. 51.

³⁰⁴ „zámek Veliš, s vinicí, štěpnicí v jednom ohrazení při téměř zámku ležící, lom kamenný pod zámek, oboru bažantí mezi Kostelcem a Vescem, Starý Veliš, Vesec, Bukvici, Chřelínu, Nadslav, Štídla, Lhotu Hlásnou, Březinu, Vostružeň, Čejkovice, Staré Místo, Vohaveč, Holín, Zámostí, Blata, Lhotu pařezskou, Střelec, Hrdoňovice, Libunec, Podhradí, Ninolici, Rybníček, Březsku, Lohov Hořejní, Prachov, Slatiny, Libišice, Labouň, Lhotu Labouňskou, Žitětín, Kostelec, Údrnice, Lhotu Údrnickou, Keteň, Chyjice, Dolany s příslušenstvím.“; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 260. Viz příloha 10.

³⁰⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší, s. 260–261.

Matyáš z Thurnu, jakožto velitel protestantského vojska, po prohrané bitvě na Bílé hoře uprchnul do exilu a jeho zboží bylo konfiskováno. Místo pána na statcích bylo uvolněno, ne však na dlouho. Za věrné služby byly statky na Jičínsku prodány Albrechtovi z Valdštejna, který je později přidružil ke svému frýdlantskému panství. Po smrti Albrechta z Valdštejna Veliš odkoupili Šlikové. Během třicetileté války Jičínsko, jako ostatně celá země, strádalo. Jediným ochranným bodem byla velišská pevnost, kterou bránila slabá císařská posádka. Dokázala se však úspěšně bránit a švédské vojsko se muselo spokojit „pouze“ s pleněním Jičina a okolních vesnic. O průběhu třicetileté války na Jičínsku bych zde mohl psát ještě mnoho stránek. Neslučovalo by se to s tématem práce. Drobné střípky jsem již poskládal v bakalářské práci. Konkrétnější poznatky však poskytne regionální literatura a práce historiků, kteří se tímto tématem zabývají podrobněji.

5.2.2 Turnovsko

Následující kapitola bude věnována událostem, které se na Turnovsku odehrály. Není zde však prostor popsat všechny, proto jsem se snažil vybrat skutečně ty nejpodstatnější. Detailnější informace vztahující se k majetkoprávní povaze popíšu v podkapitolách blíže specifikujících jednotlivá panská sídla.

V době husitských válek je pro Turnovsko typické, že se jednalo o oblast, která byla střediskem spojení katolických pánů bojujících proti kališníkům: Jindřich z Vartenberka panující na hradě Valdštejn, Paldrové z Vařin sídlící na Rotštejně, páni z Michalovic pečující o Hrubý Rohozec, Bergové z Turgova střežící Trosky a v neposlední řadě páni z Jenštejna na Hrubé Skále. Zasloužili se především o poskytnutí ochrany prchajícím kněžím, kteří by se jinak stali obětmi řádění husitských radikálů. Ostatně právě kněží a kláštery v blízkém okolí se částečně přičinili na tom, že se husitská lavina na Turnovsku nerozšířila jako v jiných částech země. Jako příklad uvedu kláštery mladoboleslavských minoritů, turnovských dominikánů a cisterciáků z Mnichova Hradiště. Nicméně ve všech případech se tomu zabránit nedalo. Úspěšného kališnického velitele Hynka Krušinu z Lichtenburka, vykonávajícího vojenské akce ve východních Čechách, který dobýval města a osady oddané králi Zikmundovi, zavedlo tažení až k branám města Turnov. V této době byl majitelem Turnova již zmiňovaný pan Jindřich z Vartenberka, sídlící na Valdštejně. Město bylo přepadeno, vyloupeno. Klášter naštěstí neleh

popelem. Po odchodu kališníků se do města navrátili dominikáni, kteří se zasloužili o renovaci města.³⁰⁶ Nešťastná a tragičtější událost však přišla až v roce 1424, kdy husité město dobývali podruhé, tentokrát pod vedením samotného Jana Žižky. Přesný časový interval neznáme, Justin Prášek uvádí počátek března. Obyvatelstvo a město se bez odporu vzdaly kvůli nečekanému vpádu. Dominikánským kněžím bylo nabídnuto, aby potvrdili čtyři artikuly pražské. Ti to však odmítli, a proto byli v kostele³⁰⁷ upáleni.³⁰⁸ Po této události bylo město po čase obnoveno s tím rozdílem, že zde již působili husitští kněží i přesto, že panství spravovali katoličtí páni. Po smrti Želivského a Žižky však bylo na prvním místě stabilizovat zemi a nastolit pořádek a mír. Turnov byl již od vrcholného středověku rozdělen do správy dvou panství. Pro třicátá léta víme, že šlo o panství rohozecké a skalské. V případě skalského je matoucí, zda se jednalo o Hrubou Skálu, či Malou Skálu. Dle analýzy literatury bych se přiklonil k oběma variantám, protože se domnívám, že tehdejší Malá Skála společně s Vranovem připadala hruboskalskému dominiu. Obě části měly svého vlastního rychtáře jmenovaného pánem. O životě měšťanů a působení vrchnosti nás podrobněji informuje Prášek. Za dědičný nájem půdy svého pána měšťané odváděli dvakrát do roka osev po třech korcích z každého obilného lánu. Obě vrchnosti měly společné clo na mostě přes řeku Jizeru a vlastnily dohromady mlýn na Jizeře při městě. Strana skalská ročně platila 40 grošů pánovi, za což mohla vést potrubím do města vodu. Správu města tvořil rychtář, který měl k ruce radu dvanácti konšelů. Na obou částech docházelo k roční obměně konšelů. Každý konšel měl vyhrazený měsíc, ve kterém se stavěl do funkce primuse (tzv. purkmistrovský úřad), a takto se všichni do roka vystřídali. Konšelé spravovali funkci soudní a výkonnou u hrdelního práva. Popraviště se nacházelo cestou na Jičín.

Za vlády krále Jiřího z Poděbrad bylo Turnovsko sice v rukou katolických pánů, ti však podporovali panovníka. Výjimkou byl rod Zajíců z Házmburka, jejichž hrady Trosky a Hrubá Skála byly obleženy královskou hotovostí. K městu Turnovu v době vlády Jiřího z Poděbrad se pojí i další vojenské operace. V květnu roku 1468 vpadly do Čech oddíly hornolužického šestiměstí vedené Jaroslavem III. ze Šternberka, zemský hejtmán v Horní Lužici a synem Zdeňka Konopištského ze Šternberka. Nutno podotknout, že Zdeněk Konopištský byl zpočátku blízkým přítelem Jiřího z Poděbrad, později se však jejich vztah změnil v nepřátelství. Na jaře roku 1467 začal Jiří z Poděbrad obléhat hrady

---

³⁰⁶ PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 15.

³⁰⁷ V místech dnes stojícího kostela Narození Panny Marie.

³⁰⁸ PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 16.

pana Zdeňka. Nejdéle se bránilo Konopiště. Není tedy zvláštní, že určitý osobní podíl Šternberků oslabit državy krále Jiřího v severovýchodních Čechách a zaměstnat zde jeho vojska, se ukázal jako rozumný strategický tah. Přes severní Čechy, Český Dub až k Turnovu se přehnalo vojsko.³⁰⁹ Největší škody, způsobené rabujícím vojskem, zaznamenaly statky pánů z Michalovic. Kdesi v blízkosti Nudvojovic se síly Šestiměstí utábořily. Proti agresorům se postavila společná vojska pana Jindřicha z Michalovic a pana Šťastného z Valdštejna v síle okolo tří tisícovek mužů. Postavení zaujali u říčky Libuňky mezi městem Turnov a vsí Mašov. Ke střetu došlo 3. června a Lužičané byli nuceni se dát na ústup. Veškerá hotovost byla však uvnitř tábora a město Turnov zůstalo nechráněno. Následujícího rána Lužičané na město zaútočili a vypálili. „*Takovéť jsou se věci dály i jiné žalostnější. V Turnově mnoho žen mordovali Němci.*“³¹⁰ Prášek píše, že se směrem k Turnovu vydala hradecká hotovost ku pomoci. Snahou Lužičanů bylo vylákat pána z Michalovic, aby opustil dobře opevněný tábor a vydal se k přímému střetu. K tomu však nedošlo. Naopak se do vojenského tábora přibližovalo více a více posil. Obranné pozice nebylo možné obklíčit: z jihu byly chráněny močály, poté řekou Jizerou a z jihovýchodu lesy a skalisky. Vinu Lužičané začali svalovat na pana ze Šternberka. Síly Šestiměstí se 6. června rozhodly město opustit. V místě, kde Lužičané měli před vypálením města ležení, se snažili přejít Jizeru. Mezitím dal pan z Michalovic povel k vypuštění rybníků do Jizery. Hladina řeky stoupla. Mnoho mužů v hornolužických službách se utopilo a na zbytek se vrhly spojené síly turnovských pánů. Samotné město Budyšín mělo ztrátu na 500 vojáků. Pan Jindřich z Michalovic byl v bitvě však těžce zraněn a téhož roku na následky zranění zemřel. S ním i celý rod pánů z Michalovic po meči. Dědictví se ujala Jindřichova sestra Magdaléna z Michalovic, provdaná za Jana Tovačovského z Cimburka, kterému své statky postoupila. Za své sídlo si pan z Cimburka zvolil boleslavský hrad. Správu Hrubého Rohozce svěřil do rukou svých hejtmanů. Paní Magda zemřela roku 1480 a Jan Tovačovský se podruhé oženil, tentokrát s Johankou z Krajku.³¹¹ Roku 1509 za paní Johankou přišli konšelé rohozecké strany a požádali ji, zda by se rohozecká strana mohla spojit se skalskou, s odůvodněním: „*k udržení bezpečnosti a užívání důchodů společných.*“ Měšťanům vrchnost vyhověla ještě téhož roku. Namísto dvou rychtářů byl jmenován jeden, na kterém se shodly vrchnosti obou panství. Obecní jmění obou stran města

---

³⁰⁹ 7 000 pěších a 1 000 jízdních – tyto hodnoty můžeme považovat za věrohodné, neboť se převážně jednalo o žoldnéře, jejichž výplaty byly zaznamenávány hornolužickými účetními.

³¹⁰ ŠIMEK, František – KAŇÁK, Miloslav (edd.): *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, s. 279.

³¹¹ PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 24–25.

bylo sjednoceno ve prospěch jednotné obce. Již od husitských válek bylo obyvatelstvo turnovského kraje rozděleno vírou. Jednou z obětí davové psychózy se stal i pan Jindřich Ota z Vartenberka, k němuž se pojí přídomek poslední Vartenberk. Roku 1625 se rozrušení poddaní vzbouřili a vzali „spravedlnost“ do svých rukou. Celý incident se stal v Markvarticích u Děčína, kdy byl Ota Jindřich se svojí manželkou nespokojeným venkovským lidem zavražděn.³¹² O Jindřichovi Otovi z Vartenberka budu ještě psát v souvislosti s dědictvím Smiřických, protože se jedná o významnou osobu, která zasáhla do osudného dění šlechtických držav na Jičínsku i Turnovsku. Náboženský konflikt vyústil v třicetiletou válku, která se ostatně projevila na severovýchodních Čechách.

5.2.2.1 Valdštejn

V kapitole vztahující se k hradu Valdštejn v předhusitské době jsem uvedl, že spadal pod Vartenberky, konkrétně pod pana Jindřicha z Vartenberka. Patřil mj. k osobám, které signovaly stížný list proti upálení mistra Jana Husa zasláný do Kostnice. V počátcích neklidného roku 1419 stál na králově straně. Sedláček se domnívá, že Valdštejn mu patřil nejspíše do roku 1425, i přestože se i později nazýval pánem z Valdštejna. V době, kdy funkci zemského správce zastával Zikmund Korybutovič, se hrad Valdštejn ocitl v držení Valečovských, stoupenců kališníků. Zikmund byl zajímavou postavou, která sehrála roli v českých dějinách. Pokusil se požádat papeže Martina V., aby přijal husity do katolické církve. Tím si však rozhněval stranu radikálních husitů, kteří ho zajali. Místem pro jeho věznění se stal právě hrad Valdštejn. Následně byl vyhoštěn ze země. „*Dne 16. dubna roku 1427 bral radu se Svojšem ze Zahrádky, svým podkomořím, a Rozvodou ze Stakoř, kteří od něho nějakým způsobem tajemství zvěděli, a vyslal je z Prahy, aby nějaký jeho rozkaz vykonali. Ale tito oklamavše pána svého, který jim příliš důvěřoval, oznámili bezpochyby tajemství protivníkům jeho a obrátili úklady proti němu. Nazejtří ráno (17. dubna) na zelený čtvrtek vrátili se do Prahy, vedouce prý s sebou jeho vrahy; přivedli totiž nejspíše z venkova pomocníky některé proti němu. Ihned zvoněno jest na poplach a když se lid sběhl, tu návodem Janovým z Rokycan a jiných osob strhlo se veliké vzbouření, lid se dobyl do dvora Zikmundova a kníže vzat jest do zajetí, aniž přišlo k nějakému boji nebo krveprolití. Bylo asi šest hodin z rána podlé nynějšího počtu, když se to sběhlo.*“

---

³¹² Lokálně se jedná o zcela jiné území, nicméně zmiňuji to zde z důvodu, že Justin Prášek ve své práci chybně uvádí, že se celý incident odehrál v Přepěřích na statku Vrchoslavice. „*Pán i paní s dětmi byli rozsekáni i se služebnictvem, hlavy vyvěšeny na zámku z oken.*“ (PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 140). Prášek má ve svém díle tendence značně události drammatizovat. Zde se jedná zjevně o paralelu s Velkou francouzskou revolucí.

*Zikmunda ostříhali náčelníci jen přes den v jeho příbytku; v noci pak dopravili jej zakukleného na hrad Pražský a odtud odvezli jej krátce potom ve vši tajnosti na hrad Valdštejn, kdež byl dán v opatrování panu Valečovskému.*³¹³ Ve vězení Zikmund strávil celý rok, až v důsledku jednání mezi Pražany a Janem Smiřickým byl propuštěn.³¹⁴ Hrad Valdštejn se poté ocitl v držení Ramše z Hrádku, který zde pobýval především v roce 1431. Následujícím vlastníkem se pravděpodobně odkoupením stal Jindřich z Vartenberka. Dlouho zde však nepobyl, jelikož roku 1347 hrad prodal společně s panstvím Janu Čapkovi ze Sán. Došlo k tomu nejspíše ještě před bitvou u Lipan, protože po ní mizí Čapek ze Sán do Polska. Ještě předtím však Sedláček píše, že Jan Čapek ze Sán se musel přesunout na Moravu, kde držel hrad Hukvaldy. Proto hrad Valdštejn zapsal do vlastnictví jeho dceři Žofce a Soběslavu *Mrzákovi* z Miletínka, což se ostatně dozvídáme z listiny psané *Agnezka de Swieticz*. Dále se dozvídáme, že Soběslav své právo odprodal právě Anežce, což později vyústilo ve spory o hrad.³¹⁵ Nevíme jak a čím vinou, ale hrad se mezitím podařilo získat lapkům. Ke konci července roku 1440 byla povolána krajská hotovost v čele s Jetřichem z Miletínka, hejtmanem hradeckého kraje. Obléhání se však prodlužovalo, proto k hradu přitáhla pomoc Jana Smiřického a Mikuláše Sokola z Lamberka, několika vladyků, a dokonce i Pražané vyslali posily. Teprve ke konci září se podařilo hrady Valdštejn a Kavčiny dobýt.³¹⁶

Po několika letech se vlastnictví hradu společně s jeho příslušenstvím vztahuje ke Kryštofovi Šoffovi z Helfenburku.³¹⁷ Ten se hradu zmocnil nebo ho získal od Soběslava z Miletínku, který byl jeho dědičným držitelem po Čapkovi ze Sán. Nutno dodat, že manželkou Kryštofa byla Anežka ze Světic, které Soběslav prodal právo na držení Valdštejna. Roku 1449 Kryštof Šoff postoupil hrad Janu Koldovi ze Žampachu. Stalo se tak v důsledku odporu vůči Jednotě poděbradské, kdy se právě Kryštof připojil ku pomoci k Janu Koldovi a Menhartovi z Hradce již v roce 1448. Proti Janu Koldovi byla vyslána hotovost hradeckého kraje. Boje trvaly nějaký čas a ustaly až poté, kdy Kolda byl nucen požádat o příměří. Jindřich z Valdštejna nejednou poháněl Anežku ze Světic před zemský soud, protože mu údajně uzurpovala jeho majetek. Navíc měl nárok žádat od Anežky právo

---

³¹³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 60. Vychází z: TOMEK, Wáclav Wladivoj: *Dějepis města Prahy*, díl IV., Praha, František Řivnáč 1879, s. 366–367.

³¹⁴ TOMEK, W. W.: *Dějepis města Prahy*, díl IV., s. 414.

³¹⁵ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*, díl I., s. 170.

³¹⁶ PALACKÝ, František (edd.): *Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračovánj w kronikách Přibjka Pultawy a Benesse z Hořowic*, s. 122.

³¹⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 61.

platu, které mu bylo přiřčeno již od roku 1437. Při zasedání zemského soudu mu bylo dáno zapravdu, i přesto však hrad zůstal v držení Kryštofa Šoffa do té doby, než byl silou odebrán. O tom ještě budu informovat v souvislosti s hradem Trosky. Kromě Valdštejna spadal do majetku i Loukovec, který mu odevzdal král Jiří z Poděbrad. Po Jindřichovi si jeho zboží rozdělili synové: Jindřich obdržel Valdštejn a Jiří získal Loukovec. Jindřich zastavil za úrok vsi Vyskeř, Chlumku, Mladostov a Krasnovou Machně z Landštejna. Kolem roku 1493 Jindřich prodal Valdštejn Kateřině ze Strážnice a ze Štírar, která byla milenkou Hynka z Poděbrad, jenž s ní měl mnoho nemanželských dětí.³¹⁸ Po smrti Hynka z Poděbrad se provdala za Vojka z Orle, královského štolmistra. V této době si koupila hrad Valdštejn. Dlouho zde však paní nebyla, jelikož nedlouho poté „*se světem rozžehkala*.“ Krátce před její smrtí byla Kateřině ze Strážnice obviněna kněžnou Kateřinou Saskou, vdovou po Hynkovi z Poděbrad, protože si měla údajně přivlastnit klenoty. Zemský soud rozkázal úředníkům zemských desek, aby nedovolili Kateřině do nich provádět zápisy. „*Poněvadž tedy Kateřina o svém statku platného porřízení učiniti nemohla, pokládán jest statek ten za odumřelý, který spadl na krále.*“³¹⁹ Majetek si na králi vyprosil jakýsi Vojcek. Hrad Valdštejn následně koupil Jindřich Svojanovský z Bozkovic, pán na Skalách. Prodal jej však před rokem 1509 „*pánům Klášterským*“. V letech 1493–1512 bylo klášterské panství v rukou bratrů Jana a Bernarda, kteří se nechali zvat páni z Valdštejna. Bratři roku 1512 hradištský klášter prodali Janovi z Boskovic a na Skále. Sedláček dodává, že k tomuto zboží byl přidán nejspíše i hrad Valdštejn.³²⁰ Od této doby hrad spadal pod hruboskalské panství. Hrad však pomalu přestával plnit svou původní funkci. Navíc se stal vedlejším objektem panství nedalekého nově vznikajícího honosného zámku Hrubá Skála. Bližší informace k hradu však postrádáme, což je vzhledem k jeho nepochybně důležité strategické pozici škoda.

5.2.2.2 Rotštejn

Rotštejn se vším příslušenstvím jemu náležícím asi do roku 1415 patřil Žofce z Rotštejna, která ho prodala Ondřeji Paldrovi z Vařin pocházejícímu z Žatecka, mj. vlastníkovi Řeporyjí u Prahy. Nejpozději tomu tak bylo do roku 1416 soudě dle opisu listiny z desek zemských.³²¹ Během husitských válek stál při katolické straně, ostatně jako jeho nástupce,

---

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 61.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*, díl II., s. 131.

syn Václav, který chránil okolní řeholní řády.³²² Jeho jméno mj. nalezneme i na seznamu pánů věrných Zikmundovi Lucemburskému, kteří byli požádáni skrze Viléma Zajíce z Házmburka usmířit se a nastolit mír. Mezi nimi byly osobnosti jako Půta z Častolovic, Heník ze Skály (dnešní Malá Skála, nikoliv Hrubá Skála) a páni z Bergova.³²³ Z minulé podkapitoly vyplývá, že společně s hradem Valdštejnem se Rotštejn řadil v počátcích husitské války mezi katolické opěrné body. Nejednalo se pouze však jen o tyto hrady, jak ostatně uvedu později. Roku 1437 se rotštejnské panství rozšířilo o Bukovinu, kterou Paldrovi prodal Heník z Valdštejna. Hrad Rotštejn se později ocitl ve vlastnictví synů Vaňka Paldry, který se v listinách z roku 1439³²⁴ již uvádí jako pán na Klokoči. Poručníkem jeho synů byl ustanoven Bohuš z Kovaně, který byl jeho věrným přítelem z bojů proti kališníkům.³²⁵ Obdobný osud jako u hradu Valdštejn čekal i Rotštejn. Byl připojen k hruboskalskému panství a k roku 1514 se uváděl pod označením „zámek pustý“.

5.2.2.3 Hrubý Rohozec

Jak jsem uvedl již dříve, hrad Hrubý Rohozec drželi od roku 1417 páni z Michalovic. Zejména se v listinách vyskytuje Jan ml. zvaný Kruhlaty. Jako ostatní páni na Turnovsku i Jan ml. stál na straně proti kališníkům. Sedláček dodává, že na hradě Rohozci za Kruhlaty působil jakožto hradní kaplan Ondřej Hrnčír z Rokycan.³²⁶ Kněz Ondřej Hrnčír se před husity skrýval i na hradě Kost patřícím v té době Mikuláši Zajícovi z Házmburka.³²⁷ Po pánech z Michalovic se majitelem hradu stal Mikuláš z Valdštejna. Současně Sedláček připouští, že v jiném zdroji se uvádí po smrti Jindřicha Michalovic jako pán všech statků Jan Tovačovský z Cimburka (†1483), který byl manželem poslední dědičky rodu Michalovského, Magdalény z Michalovic. Po smrti Magdalény se Jan oženil s Johankou z Krajku, která se po zemřelém manželovi ujala společně s jeho bratrem Ctiborem dědicství. Jan a Johanka zplodili syna Adama, který však v mladém věku zemřel. Roku 1502 postoupil své matce zadlužené boleslavské a brandýské panství, hrad Rohozec a polovinu města Turnov. Není to poprvé, co pozorujeme nabytí majetků na Turnovsku ženami, které navíc nezakrývaly své odhodlání vymáhat své statky či s nimi nakládat dle své libosti. Připomenu Kateřinu ze Strážnice a ze Štírař v souvislosti s hradem Valdštejn. Zajímavým

---

³²² SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 74.

³²³ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl šestý, Praha, Friedrich Tempsky 1872, s. 405.

³²⁴ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl druhý, s. 67.

³²⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 74.

³²⁶ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 199.

³²⁷ Více viz: SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 86.

faktem je, že se obě ženy mohly osobně znát, jelikož žily ve stejné době, a navíc nedaleko od sebe. Zpět však k Johance z Krajku. Ta se po smrti svého prvního manžela vdala za Jana ze Šelmberka, pána na Kostí. V letech 1503–1507 zastával na dvoře funkci nejvyššího komorníka.³²⁸ Manželé společně pečovali o své statky a poddané a za jejich panování mohlo úspěšně vzkvétat město Turnov. Vedle toho se i zbídačený hrad Rohozec dočkal úprav, které ho proměnily v reprezentativní sídlo. Roku 1513 Johanka postoupila svá panství jejímu bratru Kunratovi z Krajku, který byl členem Jednoty bratrské. Zasloužil o dokončení rekonstrukce sídla. Po Kunratovi se pánem na Rohozci stal počátkem roku 1534 Volf st. Krajír z Krajku a na Bystřici, nejvyšší kancléř a později nejvyšší purkrabí Království českého. Následně však postoupil zadlužený zámek Rohozec s polovinou města Turnov se všemi příslušnými vesnicemi nejvyššímu purkrabímu Janovi z Vartenberka sídlícího na Zvířeticích. Namísto předání hotovosti došlo však k výměně hradů Žebrák a Točník.³²⁹ Rohozec se tak znovu po více jak sto letech dostal v držení Vartenberků. Jan zemřel roku 1543 a získaného panství se ujal jeho syn Adam, který patřil k účastníkům stavovské opozice vůči Ferdinandovi I. Po prohrané bitvě u Mühlberka r. 1547 si panovník začal vyřizovat účty s odbojnou šlechtou. Adam z Vartenberka byl donucen postoupit králi zámek Hrubá Skála, pustý zámek Zbiroh, polovinu města Turnov, hrad Frýdštejn, tvrz Všelibice s celým panstvím a rohozecké panství³³⁰. Dodatečně měla být na Turnovsku pronásledována Jednota bratrská. Povšimneme-li si okolí Turnova, zjistíme, že se jednalo o oblast, ve které bratří mohli najít mnohá útočiště. Jako příklad uvedu Drábské Světničky, Suché a Besedické skály, které se staly úkrytem pro nekatolické církevní představitele i o necelých sto let později. Rohozec spadal do vlastnictví panovníka až do roku 1553, kdy byl společně s Malou Skálou zastaven Šebestiánovi ze Schönaichu v ceně 40 000 zlatých. Vlastníkem byl po dobu dvou let, než byla mezi královskou komorou a panem Adamem z Vartenberka vyhotovena smlouva o prodeji Rohozce, Malé Skály a města Turnova v hodnotě 55 kop míšeňských grošů. Namísto peněz postoupil Adam z Vartenberka královské komoře mnichovohradišťské panství a zbytek doplatil

---

³²⁸ Tamtéž, s. 199.

³²⁹ Tamtéž, s. 200.

³³⁰ „Rohozec zámek, dvůr poplužný, druhá polovice města Turnova, Vesecko ves pustá, Daliměřice ves celá, Činovsko ves pustá, Dolanky, Rohozec vsi celé, Bukovina Česká, Vranový, Volavec co tu měl, Záhoří, Skokovy vsi celé, Trnkov ves pustá, Rakov, Mrchojedy, Leština co tu měl, Srbsko celá, Zásadka co tu měl, Arnoštice celá, v Žehrově rychta svobodná, v Mlýnci dvůr kmecí, Vyskeř, Olešnice co tu měl, Žďár, Pohorí, Všeň vsi celé, v Borčicích a Mokré panství, Ploukovice celá, ve Hvozdecku dvůr kmecí, Modřišice, Kadeřavec vsi celé, Přepere co tu měl, v Nudvojevicích dvůr kmecí, Přišovice ves celá i se clem slově splavné na Jizeře.“; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 201. Viz příloha 14.

v hotovosti penězi. Bylo mu povoleno prodat manský hrad Zvířetice, ale pod podmínkou, že následně panství maloskalské, nebo rohozecké uvede v manství. Z toho však Adam nebyl nikterak nadšený.³³¹ Adam z Vartenberka byl třikrát ženat a zemřel okolo roku 1564. Zanechal po sobě několik dcer a čtyři syny.³³² Po smrti otce spravoval nějaký čas statky nejstarší z bratrů Jan. Sedláček se zmiňuje, že chování Adamových synů nebylo příliš dobré. Například Jan roku 1557 na rohozeckém zámku zranil Zachariáše Kořenského ze Střebnic a ochromil mu ruku. Tohoto Zachariáše označuje Sedláček v uvozovkách „*otce svého*“. Co tím však přesně myslel, se můžeme jen domýšlet (opatrovníka, vychovatele, biologického otce?). Roku 1565 došlo k rozdělení majetku mezi bratry: Jan získal Přepere, Karel Skály (myšleno Malou Skálu a Vranov) a Jaroslav Svijany. Majitelem zbývajících rozděleného rozsáhlého rohozeckého panství³³³ se stal Kryštof. Jan a Kryštof se přeli se svojí macechou Alenou o peníze, které jí jejich otec odkázal v poslední vůli. To, že by se bratři v pletichách spolčili, rozhodně tvrdit nemůžeme, jelikož i sami sobě si navzájem činili potíže. Jan pobýval v Turnově, kde napadl několikrát poddané. V létě roku 1566 nechal Jana Rejnovského z Rejnova v noci vyvést z vězení do jednoho z domů v obci. Zde byl dotýčný zbit. Stejněho roku se udál další incident, při kterém Jan Vartenberk na hrázi Žďárského rybníka do krve ztloukl Jana Bulačka, poddaného Janova, bratra Kryštofa z Vartenberka. Janovi to vše bylo nejspíše málo, jelikož téhož dne u stejného rybníka lícem meče udeřil do obličeje kováře Havla.³³⁴ Důvodem, proč se takto bratři chovali k Turnovským, byla dle Práška závist, jelikož obyvatelé města více sympatizovali s „*dobrou paní* (Alenou z Vartenberka) *namísto mladíků mravů nezřízených*.“³³⁵ Před svou smrtí (r. 1571) prodal Jan svůj podíl po otci Petru Chotkovi z Vojnína (ten však zemřel téhož roku) a Jiřímu Žďárskému. Koupený majetek Petrem Chotkem z Vojnína po jeho smrti přešel do vlastnictví Jindřicha Brozanského z Vřesovic. Třetí syn Adama z Vartenberka, Karel, si však nárokoval dědictví po bratrovi. Po návratu z Drážďan od saského kurfiřta do Svijan, svolal některé své poddané a vpadl na pozemky Jindřicha Brozanského. Zajal okolo 5–6 osob a nechal je dovést do vězení

---

³³¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 201–202.

³³² PAPROCKÝ, Bartoloměj: *Diadochos*, s. 915. – synové Jan (*1538) a Kryštof (*1539) – oba zletilí; a nezletilí bratři Karel (*1553) a Jaroslav (*1558).

³³³ Zámek Rohozec s předhradím, dvůr poplužní patřící k zámku, polovinu města Turnova, městečko Rohozec pod zámkem, vsi Daliměřice, Malý Rohozec, Činov, Nudvojovice, Modřišice, Mokrý, Žďár, dvůr Hvozdecko, Borčice, Ohrazenice, Jenišovice, Dolánky, Srbsko, Kamenici, Pozořice, Všeň, Vražedník, Bukovina, Loučky; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 202.

³³⁴ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 202.

³³⁵ PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 89.

v Turnově.³³⁶ Incident samozřejmě nešel pozornosti a byl vyšetřován u zemského soudu. Výsledkem však byla jen několik let táhlá pře, která nakonec dopadla ve prospěch Vartenberků. Po Karlově návratu započaly nové boje mezi bratry – nejstarší Kryštof proti mladšímu Karlovi a Jaroslavovi, kteří se proti bratru spojili se svojí matkou Alenou. Spory se však rozrostly a zasáhly i městské rady; celou věc značně komplikovalo rozdělení Turnova do dvou samosprávných celků náležících k odlišným panstvím.³³⁷ Vdova Anna Kateřina ze Smiřic po Jaroslavu z Vartenberka zdělila veškeré majetky po manželovi. Nezanechali po sobě žádného potomka, a tak se zboží ocitlo v držení Smiřických.³³⁸

Anna Kateřina přenesla majetky na svého bratra Karla (hejtmana boleslavského kraje) krom Svijan, které si ponechala. Karlovi synové, Jan Jiří a Jindřich Ota, si po smrti otce rozdělili dědictví. Janu Jiřímu byla svěřena péče o rohozecký zámek.³³⁹ K rohozeckému dílu³⁴⁰ dále náležela čtvrtina města Turnov s klášterem a radnicí. Jindřich Ota se ujal statků v Přepěřích³⁴¹ a pustého hradu Zbiroh.³⁴² Roku 1613 se bratři mezi sebou rozdělili o skalský statek; jednalo se víceméně o převedení těchto statků³⁴³ pod správu rohozeckého panství. Během českého stavovského povstání stál Jan Jiří na straně stavů. Po prohrané bitvě na Bílé hoře uprchl do exilu, podařilo se mu však získat pardon u saského kurfiřta Jana Jiřího, ale poslední slovo měl císař Ferdinand II. Nepomohly přímlyvy u Zdeňka z Lobkovic: „*Není již z rodu mého na tomto světě nikoho jiného, než já a můj nezdržný bratr, prosím, aby V. Excell. tento ještě slabě svítící knot, aby úplně nevyhasl, chrániti ráčila.*“³⁴⁴ Platná nebyla ani přímlyva u Karla z Lichtenštejna, který se o rok později stal místodržícím v Čechách. Jan Jiří se musel z císařského nařízení z roku 1622

---

³³⁶ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 202.

³³⁷ Konkrétnější informace viz: PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 87–98.

³³⁸ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 203.

³³⁹ Dle Práškovy výčtu jsme seznámeni s tím, že zámek zahrnoval knihovnu, zbrojnici s trofejemi z války s Turky, chmelnici, pivovar se sladovnou, ovčín, nově vystavěné lázně a zahrady.; PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 108-109.

³⁴⁰ Navíc vesnice Rohozec, Daliměřice, Ohrazenice, Činov, Dolánky s cihelnou a mostem přes Jizeru, Pochořice, Bukovinu, Vražedník, Loučky, Jenišovice s kostelem sv. Jiří, Odolenovice, Žďárek, Paceřice.; PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 109.

³⁴¹ K tomu vesnice Mnichovka, Loučky, Besedice, Vranové, Lištné, Prosečko, Vrat, Propastné, Chloudov, Koberova Hamštejn, Zásadka, Záhoří, Pipice, Dlouhé, Smrčí, městečko Brod, ves Brodce, Pelechov, Proseč, Bytouchov, Spálov, Malá Horka, Malá Ves, Střevelná, Jirkov a Radčice; PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 109.

³⁴² PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 109.

³⁴³ „*Pustý hrad Zbiroh, vesnice Mnichovka, Loučky, Besedice, Vranov, Lištný, Vrat, Propastný, Chloudov, Koberová, Hamštejn, Zásadka, Záhoří, Pipice, Dlouhý, Smrčí, městečko Brod, Brodce, Pelechov, Proseč, Bytouchov, Spálov, Malá a Velká Horka, Střevelná, Zvíkov, Radčice, mlýn a hamr u Brodu, vápenice pod Vraty, některé rybníky, louky a lesy.*“; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 206. Viz příloha 15.

³⁴⁴ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 206.

dostavit před soud. Téhož roku mu byl konfiskován veškerý majetek. Ten nepřešel na jeho bratra Otu Jindřicha, který přijal katolické vyznání víry.³⁴⁵ O Otovi Jindřichovi z Vartenberka jsem již psal v souvislosti s hradem Kumburk. Rád bych zde doplnil některé informace, které zároveň spojují Kumburk, Jičín a Hrubý Rohozec, lépe řečeno osudy jejich majitelů. Byl to právě Ota, který vysvobodil Elišku Kateřinu Smiřickou³⁴⁶ z kumburského vězení, kde byla pro svůj „sexuální skandál“³⁴⁷ uvězněna. Skandál to byl ve své podstatě prostý, nikoliv však přípustný. Eliška Kateřina se zamilovala do kováře Jiříka Wagnera. Konkrétní výpovědi protagonistů shromáždil Jindřich Francek. Pro nás zajímavějšími však zůstávají dědičné nároky na smiřická panství. Správy statků se měl ujmout Jindřich Jiří, ale ten byl vyloučen z možného dědictví pro slabomyslnost a byl opatrován sestrou Markétou na Hrubé Skále, která se tedy ujala pozůstalosti Smiřických společně s manželem Jindřichem Slavatou z Chlumu a z Košmberka. Ke střetu o dědictví došlo, jakmile Jindřich Ota z Vartenberka osvobodil z kumburského vězení Elišku Kateřinu a kvapně ji pojal za manželku (byla starší nežli Markéta). Jejím jménem se dožadoval majetku Smiřických. Šlo nejspíše o velmi vychytralý čin, který byl proveden čistě z vidiny získání bohatých statků Smiřických, namísto „romantického“ pokusu o vysvobození zamilovaným šlechticem. Ostatně by to mohl potvrzovat fakt, že o Elišku Kateřinu nikdo nejevila zájem, jelikož neoplývala krásou. Spor se dostal až k zemskému soudu. Pan z Vartenberka byl vsazen do vazby a na sporná území byli vysláni soudci a s nimi i Slavata. Delegace dojela až do Jičína, kde na zámku pobývala Eliška Kateřina. Ta věděla o tom, že manžel byl zadržen. Chvilce, které se následně odehrály, barvitě líčí Justin Prášek. Eliška Kateřina pohostila nadměrně alkoholem návštěvu, dovedla je do sklepení, ve kterém byly uloženy soudky se střelným prachem, a vyhodila jičínský zámek do povětří. Nutno podotknout, že se mohlo jednat o nešťastnou náhodu. Stalo se tak 1. února 1620 a na následky zemřela Eliška Kateřina i její švagr Jindřich Slavata.³⁴⁸ Po výbuchu v Jičíně byl posledním možným dědicem slabomyslný Jindřich, jelikož Markéta Salomena uprchla do zahraničí. I přesto se pokoušela navrátit rodové jmění, leč marně.³⁴⁹ Toho

---

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Justin Prášek Elišce Kateřině změnil jméno na Alžběta, ale vše ostatní jinak souhlasí s ostatními autory zabývajícími se touto aférou.

³⁴⁷ Viz název publikace Jindřicha Francka – *Příběh tajné lásky, Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál*.

³⁴⁸ PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 134.

³⁴⁹ Bližší informace o dědictví Smiřický viz: ČECHURA, Jaroslav – KUCROVÁ, Veronika – VLASÁKOVÁ, Zuzana: *Smiřičtí: krátké dějiny úspěšného rodu*. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. Praha, Lidové noviny 2018, ISBN 978-80-7422-646-5.

ostatně využil Albrecht z Valdštejna, který se později stal pánem celku nazývaného jako frýdlantské vévodství, které zahrnovalo Jičínsko i Turnovsko.

5.2.2.4 Hrubá Skála

V předchozí kapitole věnované osudům majitelů Hrubé Skály jsem psal o Janu z Jenštejna, který po své smrti zanechal nástupnictví svým synům Janovi, Jindřichovi, Václavovi, Pavlovi a Čenkovi. Jan jakožto nejstarší z bratrů se ujal Hrubé Skály a poprvé se jako její vlastník připomíná roku 1422. Sedláček dále píše, že ochraňoval katolické řády v bouřlivých letech husitských bojů.³⁵⁰ Hrubá Skála se vedle jiných hradů na Turnovsku stala dalším útočištěm pro katolické kněze a střediskem pro boj proti kališníky. Roku 1428 se držení hradu ujal, pro Sedláčka z neznámých příčin (nejspíše v pozici poručníka), Beneš Košík z Lomnice. Hypoteticky by bylo možné uvažovat o tom, že byl společníkem jeho matky po smrti otce, jelikož s majetkem nakládala spíše matka. Roku 1454 jeho matka vyjednala, že hruboskalské panství připadlo Elišce z Kováně a jejímu manželovi Heníku z Valdštejna. Synovi však slíbila, že majetek bude spadat pod jeho správu.³⁵¹

Na krátkou dobu se Hrubá Skála společně s Kostí a Troskami ocitla ve vlastnictví bratrů Jana a Oldřicha Zajíce z Házmburka. Protože však byli v nepřízni u krále Jiřího z Poděbrad, nechal jejich hrady roku 1469 současně obléhat. Obléhání Hrubé Skály trvalo několik týdnů. Posádka se nakonec vzdala 28. srpna.³⁵² Velitelé obléhajícího vojska byli páni Krušina ze Švamberka a Hanuš Kolovrat. Hrad byl následně vypálen a obránci na místě pověšeni.³⁵³ Podařilo se dobýt i Trosky, Kost však byla vydána až na základě smlouvy zhotovené s králem. Na konci 15. století se Hrubá Skála společně se Svojanovem dostala do držení bratrů Jana a Jindřicha z Boskovic. Jindřich z Boskovic zemřel kolem roku 1509 a všechn svůj majetek odkázal manželce Kateřině z Kvedl. Jeho bratr však byl toho názoru, že Hrubá Skála byla darována jemu. Prodal roku 1510 svojanovské panství a zasloužil se o rozšíření hruboskalského panství.³⁵⁴ Přikoupil zejména Návarov

---

³⁵⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 47.

³⁵¹ Tamtéž, s. 49.

³⁵² PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenův. Wěk Jiřího z Poděbrad. Od roku 1457 do 1471, čili do smrti krále Jiřího*, díl IV., částka 2. Praha, Fridrich Tempský 1860, s. 528.

³⁵³ ŠIMEK, František – KAŇÁK, Miloslav (edd.): *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, s. 162–163.

³⁵⁴ „Zámek Skála s dvorem poplužným a krčmou, vsi pusté Kozákov a Komárov hořejní, zámek Valdštejn s dvorem poplužným a dvory kmecími, vsi celé a necelé Zásadu, Vyskeř, Krásnov, Skalany, Poddubí, Chlum pod Vyskří, Smrčí, Mladostov, Chlum pod Mladostovem, Novou ves, v Turnově plat 33 kop a 19 grošů, ves Mašov, Rotštejn zámek pustý, vsi Smrčí, Pračkov, Zásadu, Dlouhou, Vesce, Loktuš a Chutnovky, vsi pusté Dubecko a Jichostřeby, podací v Hrusicích, Semily tvrz, dvůr a městečko s vesnicemi, Navarov zámek

(1511) a hradišťský klášter (1512). Dluhy mu však nedovolily nadále spravovat tak rozsáhlá panství. Aby byla část dluhu splacena, prodal Jan statky. Podržel si pouze Hradiště, na kterém roku 1528 zemřel. Pád Janovy kariéry začal již roku 1514, kdy se úhrady svých pohledávek právem domáhali páni Jan z Valdšteina, Zikmund ze Smiřic a Václav Litevský ze Svinař. To zapříčinilo, že 28. července 1514 Jan dotyčným pánům (krom Jana z Valdštejna) a jiným věřitelům panství³⁵⁵ odevzdal.³⁵⁶ Jednotlivé části panství náhle začal skupovat Zikmund ze Smiřic. Roku 1515 koupil od bratrů Jana a Bernarta z Valdštejna všechna jejich práva na skalské, semilské a návarovské statky. Z otce na jednoho z jeho synů – Jindřicha – přešla správa Hrubé Skály, Návarova, Semil a Hořic. Jindřich panství rozšířil roku 1559 o hrad Trosky s přilehlými vesnicemi. Pro nás pozoruhodnější osobou byl však Jindřichův syn Zikmund, který koupil dubské a kumburské panství. Šlechtické vychování získal na dvoře císaře Maxmiliána II. a Rudolfa II. Na dvoře Rudolfa II. zastával až do své smrti titulární pozici číšníka. V poslední vůli ze 7. března roku 1605 odkázal své statky synům Jaroslavovi, Jindřichovi Jiřímu a Albrechtu Janovi. Zároveň zaopatřil i svou manželku Hedviku z Házmburka takovým způsobem, že mohla bydlet na Hrubé Skále. Náklonost k jeho manželce byla nejspíše nadměrná, jelikož v případě, kdyby se nemohla Hedvika se syny snést, měli jí dle nebožtíkovy vůle postoupit díl statku. Zikmund zemřel 27. května 1608 v padesáti letech a pohřben byl v Černém Kostelci (dnešní Kostelec nad Černými lesy); dva roky na to ho následovala i vdova.³⁵⁷ Po otcově smrti se navrátil do země jeho syn Jaroslav ze Švýcarska, kde byl vychováván. Chopil se správy otcových statků, dokonce i některé přikoupil. Roku 1610 se oženil s Annou Eliškou ze Zap. Náhle v mladém věku však 16. února 1611 zemřel.³⁵⁸ Prostřední syn Jindřich Jiří nebyl schopen ujmout se panství pro svůj chabý rozum. Nejmladší Albrecht Jan mj. procestoval značnou část západní Evropy. Dokonce byl na dvoře anglického krále Jakuba I. Zasloužil se také o rozšíření residenčního sídla v Jičíně. Po pražské defenestraci, která byla naplánována v jeho paláci na Malostranském náměstí v Praze, se ujal velení pěšího pluku v jižních Čechách. V ležení u Českých Budějovic však dostal zimnici a po léčení a

---

s městečkem Vysokým a zámky pusté Nistějku a Košťálov.“; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 49–50. Viz příloha 13.

³⁵⁵ Mimo hruboskalské panství navíc Žantov městečko, vsi Hnanice, Radvanovice, Karlovku, Svatostovice, Voleveč, Roudný, Bukovinku, Radeč, Drahoňovice, Děčín, Lažany, Krčkovice, Bohuslav, Rokytničku s mlýnem Doubravíci, městečko Rovensko, vsi K outy, Týn, Sýkořice, Žernový, Blatce, Štěpanovice, Bořek, Prosečko mlýn, Újezd, Jivany, ves pustou Lhotu, ves Bělý, Bukovinu, Hrachovice a Klokočí.; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 50.

³⁵⁶ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 50.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 51.

³⁵⁸ DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš – REZEK, Antonín (edd.): *Paměti*. Praha, Matice česká 1878, s. 159.

převozu do Prahy ve svých čtyřiaadvaceti letech zemřel 18. listopadu roku 1618.³⁵⁹ Následně započal spor o dědictví Smiřických, o kterém jsem již psal v předchozích kapitolách.³⁶⁰

Albrecht z Valdštejna byl po své matce nejbližším příbuzným Jindřicha Smiřického a po právu se stal jeho poručníkem. Celý rok trvalo, než Albrecht z Valdštejna mohl přistoupit k držení statků rodu Smiřických. Dne 2. listopadu 1622 došlo mezi Albrechtem z Valdštejna a královskými úředníky k uzavření smlouvy, kterou císař roku 24. dubna 1623 z pozice nejvyššího poručníka sirotků a vdov potvrdil, že Valdštejnovi bude ponechána polovina všech statků, o které zažádal. Do jeho rukou se proto dostaly Kumburk s Úlibicemi, Semily s Návarovem, Hořice, Hrubá Skála s Troskami, Dub s Frýdštejnem a Malou Skálou. Jindřich Smiřický, poslední z mužské linie Smiřických, byl ponechán u hejtmana Bělského a poté dle poslední vůle otce převezen na zámek Hrubá Skála, kde bydlel až do své smrti (1630) náležitě chován svým opatrovníkem. Albrecht z Valdštejna mu přikázal vystrojit okázalý pohřeb. Pochován měl být v kostele města Rovensko pod Troskami. Zdejší turnovský děkan Jan Albert Colcinius však nechtěl povolit obřad, jelikož zesnulý nebyl katolické víry.³⁶¹ Záležitost se dostala až před děkanství v Jičíně. „*Na zejtří po smrti Jindřichově předkládala komora Jičínská děkanovi, že nerozumí tomu, proč by měl býti pohřeb bez zvonění, prosíc, aby taková pocta mrtvému tělu odeprěna nebyla, poněvadž zemřelý, nejsa rozumu svého mocen, byl živ jako dítě, kacírství nijak nakloněn nebyl a jako zachovalý člověk hoden jest křesťanského pohřbu.*“³⁶² Tělo bylo nakonec pohřbeno v rovenském kostele. Hruboskalské panství bylo roku 1623 připojeno ke knížectví frýdlantskému.

K hruboskalskému panství se pojí i represe po prohrané bitvě na Bílé hoře. Obrácení na katolickou víru spadalo mezi úkoly jičínských jezuitů. Sedláček dodává, že jedním z nejhorlivějších byl P. Matyáš Burnatius, který od roku 1624 působil na několika místech v knížectví. V čele vojska se odebral i do Turnova, aby zde potlačil tvrdošijnost nekatolických měšťanů. Dále se vydal do Rovenska. Zde se však přední měšťané nedali zastrašit. Sice Burnatia vyslechli, ale požadovali čas na rozmyšlenou. Burnatiusovi došla

---

³⁵⁹ FRANCEK, Jindřich: *Příběh tajné lásky. Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál*. Praha, Havran 2005, ISBN 80-86515-57-5, s. 51, 64, 67.

³⁶⁰ Více o rodu Smiřických viz: ČECHURA, Jaroslav – KUCROVÁ, Veronika – VLASÁKOVÁ, Zuzana: *Smiřičtí: krátké dějiny úspěšného rodu*.

³⁶¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 51.

³⁶² Tamtéž, s. 52.

trpělivost a začal Rovenským vyhrožovat. Ti nakonec proti jeho požadavkům povstali. Burnatius se zachránil útekem do Svatojánského Újezdu, kde pobýval na tamější faře. Do Rovenska bylo později, později 9. srpna, posláno vojsko, aby odpor zlomilo. Jediným úspěchem vojska však bylo zapálení věže a chrámu na Týně. Kvůli obětovanému vzdoru se vojsko nakonec muselo stáhnout do Turnova. Mezitím Burnatius v Libuni očekával posla, který by mu doručil zprávu o úspěšném přemožení obyvatel Rovenska. Dočkal se ale jen rozhněvaného davu, který zjistil, kde se ukrývá. „*Burnatius jsa právě v zahradě farní s hejtmanem Velišským chtěl zadními dveřmi ujiti, ale lidé dohonivše prchajícího ranili jej oštěpem do hlavy smrtelně a prokláli jej podávkami, takže polomrtev k zemi sklesl a byl dostřelen.*“³⁶³ Společně s ním byl zabit i student Jan Rokyta, Burnatiův průvodce, ve chvíli, kdy připravoval ve stájích koně k útěku.³⁶⁴ Po této události se odpor šířil po celém okolí. Plni sebevědomí vydali se Rovenští z Libuně na Turnov. Na cestě však narazili na vojsko a byli poraženi. Do Jičína bylo odvezeno 17 odbojníků. Zde byli odsouzeni k smrti, ale poté, co po domluvě s jezuitou přestoupili na katolické vyznání, dostali milost a svobodu. Sedláček dodává, že pouze dva vůdcové povstání (krejčí a švec) byli později na rozkaz knížete lámáni v kole.³⁶⁵

Po zavraždění Albrechta z Valdštejna r. 1634 zasáhla jeho panství nespočetná vojenská tažení, která si vyžádala svou cenu. Nejvíce však trpěli prostí lidé. Po Gallasově armádě se do Turnova přesunuli i vojáci hraběte Colloreda. Následně bylo město vydrancováno Sasy, kteří zde zřídili funkci komorníka, který měl panství spravovat pro švédskou korunu. Na podzim se podařilo císařské armádě vyhnat Sasy z tohoto území, ale to nikterak poddaným na panství nepomohlo, jelikož se císařští nechovali o moc lépe nežli Sasové. Po Pražském míru r. 1635 se situace na panství stabilizovala, ale skutečná hrůza obyvatele regionu teprve čekala. V roce 1639 do Čech vpadl švédský generál Johann Bannér, který bez lítosti plenil severní Čechy. Hrubá Skála byla obsazena švédským desátníkem Pavlem Virbynským a město Turnov kapitánem Armisem. Působení švédských vojáků na panství skončilo až v únoru roku 1646. Císařská armáda porazila Švédy a získala do držení Hrubou Skálu a hrady Kost a Veliš. Následně se podařilo Švédy vytlačit i z města Turnov. Roku 1643 se uskutečnil další vpád Švédů do Čech, tentokrát pod velením generála Linharta Torstenssona. Město Turnov vyhořelo, ale hrad Hrubou Skálu se

---

³⁶³ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 52.

³⁶⁴ Barvitě vyprávění o incidentu se dočteme ve spisu regionálního historika Jaroslava Podobského: *Dějiny Rovenska pod Troskami a okolí*, s. 49–51.

³⁶⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 53.

dle Sedláčka dobýt nepodařilo. Při druhém Torstenssonově vpádu r. 1645 se však hrad již dobýt podařilo. Hrubá Skála byla obsazena 50 muži pod velením Viléma Bonara. V únoru roku 1646 se proti Švédům vydalo císařské vojsko pod vedením rytmistra Ungera a oblehlo Švédy ukrývající se na hradě. Dne 2. března se velitel švédské posádky vzdal společně s 20 mušketýry, 27 jezdci a několika důstojníky. Zajatci byli odvedeni do Frýdlantu. Velitelem císařské posádky byl Ehrenfried Anmann z Dürnfeldu. Zdálo se, že boje o hrad a o vliv v okolí ustanou. Tomu tak bylo jen na krátkou dobu. Pár měsíců po dobytí Skály, vpadl ze Slezska do Čech švédský nejvyšší generál Richmond. Jeho vojsko se zastavilo před Hrubou Skálou. Hradní posádce byla učiněna nabídka, ať se vzdá, nebo celé okolí bude vypáleno. Posádka však neopustila své místo, a tak bylo celé okolí vyplněno. Od konce roku 1647 byl velitelem na Hrubé Skále plukovník valdštejnského oddílu, Hans Otto Wittman. Posádka přetrvávala na hradě i po podepsání Vestfálského míru. Je pozoruhodné, že se Turnovským podařilo shánět během války i po ní potraviny pro jejich ochránce či dobyvatele. Dokladem toho je poskytování zásob hradní posádce pod velením Hanse George von Falkenhama, který zde pobýval 40 neděl (29. 3. – 31. 12. 1648). V rozmezí této doby obyvatelé Turnova poslali na hrad okolo 2 880 liber masa.³⁶⁶ Aby se podobným hrůzám alespoň zabránilo, stanula Hrubá Skála na listině pevností, které mají být zbořeny. V porovnání s ostatními hrady byla Skála centrem těch nejzuřivějších bojů, přesto jako jediná unikla kompletnímu zničení.

5.2.2.5 Trosky

Během husitských válek stál pán z Trosek po boku katolických pánů. Fridrich von Bezold ve svém díle udává, že Ota napsal 27. září 1422 dopis markraběti braniborskému,³⁶⁷ ve kterém navrhuje vytvořit spojenectví ve snaze bojovat proti odpadlíkům od pravé víry: „*jsa hotov ve dne i v noci bojovati a porážeti s boží pomocí tupiče svaté víry křesťanské.*“³⁶⁸ Roku 1424 se zastáncům kalicha podařilo dobýt jednu z Otových tvrzí – Chlumec. Sedláček dodává, že ještě předtím měl obléhat Trosky samotný velitel husitských vojsk, Jan Žižka. Hrad se mu nepodařilo získat. Roku 1428 došlo na Troskách k setkání

---

³⁶⁶ Informace o válečných taženích vycházejí především z bádání Augusta Sedláčka a Justina Práška – SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 54; PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, s. 148–157.

³⁶⁷ Dle datace by se mělo jednat o Fridricha I. Braniborského – v roce 1411 byl pověřen Zikmundem I. spravovat Braniborsko, které obdržel v roce 1417 na kostnickém koncilu jako říšské léno; mj. vůdce 3. a 5. křížácké výpravy proti husitům.

³⁶⁸ BEZOLD, Friedrich. *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten bis zum Ausgang des dritten Kreuzzugs*. München, Theodor Ackermann 1872, s. 107. Toto dílo použil a citaci přeložil SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 67.

názorově podobně smýšlejících osob, které se pod záštitou Oty domluvily na boji proti husitům. Trosky se staly středem jednání mezi odpůrci husitů a říšskými knížaty.³⁶⁹ Vyše bylo zmíněno, že se husitům podařilo dobýt Chlumeck, ten byl však už v roce 1433 opět v držení pánů z Bergova, konkrétně Oty a Jana.³⁷⁰ Po husitských válkách existují ještě zmínky o Otovi, který působil nemalé potíže vladykům v Sekyřicích³⁷¹. Ukončení sporu se Ota nedožil. To dokázal až Jan z Bergova.³⁷² Otu před smrtí stihla ještě jedna nepříjemnost. Roku 1439 se podařilo známým zemským škúdcům Šoffovi³⁷³ a Švejkarovi lstí získat hrad Trosky a zajmout Otu.³⁷⁴ Nejednalo se v Českém království o ojedinělý případ; z obdobných důvodů se 13. prosince 1439 sešel zemský sněm, který měl spory urovnat. Na sněmu se dospělo k všeobecným závěrům: „*Item což jest strana straně w té wálce zbožie obholdowala aneb zuosazowala jeden druhému w jeho držení, aby to sobě s uobú stranú propustili a sstúpili.*“³⁷⁵ Jiným způsobem se však řešila situace okolo Trosek: „*o to má pan Bergow wydati přietele a Šoff druhého, a na ně mocně zaručiti bez zbowowanie. Pakliby sie ti přietelé nemohli oč smluwiti: ale mají šest pánow mezi sebú za nejvyššie a mocné rozdielce wywoliti, totiž se páně Bergowowy strany tři a s Šoffovy tři.*“³⁷⁶ Ani poté Ota hrad nezískal zpět do svého držení. Roku 1444 byl hrad stále Šoffův. Ve stejném roce se podařilo Zhořelským a Žitavským porazit Šoffovy posluhovače, kteří loupili na jejich území.³⁷⁷ Ze zápisu v zemských deskách³⁷⁸ víme, že Otovi patřily i poloviční výnosy z města Turnov. Ty roku 1440 prodal za 12 kop grošů Jindřichovi z Vartenberka. Po Otově smrti se dědicem stal nejspíše jeho syn Jan z Bergova. Společně s hradem Trosky vlastnil Chlumeck a zbirožské panství. Zemřel však už v roce 1458. Zbirohy odkázal svým sestřám Žofce a Dorotě, další sestře Barboře zboží v Chlumci. Trosky prodal Janovi Zajíci z Házmburka, pánu na Kosti, čímž se trosecké panství sloučilo s kosteckým.³⁷⁹

---

³⁶⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 67.

³⁷⁰ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*, díl třetí, s. 508.

³⁷¹ Dnešní obec Sekeřice.

³⁷² EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuptionum*, díl I., s. 109–110.

³⁷³ Kryštof Šof (Šuof) z Helfemburka.

³⁷⁴ PALACKÝ, František (edd.): *Starý letopisowé česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračowánj w kronikách Přibjka Pultawy a Benesse z Hořowic*, s. 115.

³⁷⁵ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*, díl první, Praha, K. Řiwnáč 1840, s. 247.

³⁷⁶ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*, díl první, s. 247.

³⁷⁷ PALACKÝ, František (edd.): *Starý letopisowé česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračowánj w kronikách Přibjka Pultawy a Benesse z Hořowic*, s. 137.

³⁷⁸ EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuptionum*, díl II., s. 190.

³⁷⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 70.

Jan Zajíc z Házmburka patřil do protikrálovské Jednoty zelenohorské. Po sňatku s kněžnou Annou Opavskou nabyt na váženosti. Král Matyáš Korvín roku 1466 Jana jmenoval do funkce nejvyššího kancléře v Čechách a vyslal ho roku 1469 s poselstvem k polskému dvoru. Jan Zajíc upadl v nemilost u českého krále Jiřího z Poděbrad. Současně královské vojsko oblehlo Zajícovy hrady Budyň (nad Ohří), Hrubou Skálu, Návarov, Trosky a Kost. V době obléhání se Jan zajíc ukrýval na hradě Budyni, který byl obklopen posádkou pod velením Jindřicha a Mikuláše Střely z Rokyc. Obránci na Hrubé Skále se vzdali 28. srpna; následně byly vydány i Trosky a Kost. Janu Zajícovi nezbylo nic jiného než se domluvit s králem na příměří, jelikož pomoci od Matyáše se nedočkal. Král Jiří Poděbradský Janovi jeho vinu odpustil, a dokonce mu navrátil jeho statky.³⁸⁰ Jan Zajíc z Házmburku po sobě zanechal tři syny: Mikuláše, Jana a Viléma (všichni zemřeli, aniž by zanechali dědice), a dceru Anežku, která byla provdána za Zdeňka ze Šternberka. Anežka ovdověla a stala se doživotní dědičkou hradu Trosky poté, co bratrům a otci zapjala 2 500 kop grošů v roce 1493.³⁸¹ Jan Zajíc zemřel roku 1495, o rok později zemřel jeho syn Mikuláš.³⁸² Před smrtí Mikuláš ustavil svého syna Jana do poručnictví Zdeňka Lva z Rožmitálu. Ten r. 1497 prodal kostecké panství, tvrz Studénku (Bakov nad Jizerou), hrad Trosky, Chřenovy, dvůr poplužní v Újezdě, Čímyšl s rychtou, Libouň, Javornice, Knínice, mlýn v Rankovci, Tachov, Jivinu, Troskovice, Bystřici větší i menší, Jivany a další obce Janovi ze Šelmberka.³⁸³

V letech 1503–1507 zastával Jan pozici nejvyššího komořího. Zemřel roku 1508. Zanechal po sobě několik synů, přičemž z nich jeden z nich, Jindřich ze Šelmberka a na Kosti, zdědil kostecké panství a Trosky. Jindřich se však znatelně zadlužil tak, že nebyl schopen ani splácet dluhy. Okolnosti ho vedly k tomu, že roku 1524 postoupil hrady Trosky a Kost svému věřiteli Janovi z Bibršteina a na Frýdlantu. Po jeho smrti správa majetku přešla na jeho staršího bratra Kryštofa z Bibrštejna (zemřel 1551), ale s podmínkou, že zaplatí veškeré dluhy. Kryštof dostal slibu a chopil se správy panství. Později panství odkázal tetě Anně z Bibrštejna (†1555, manželce Jana z Lobkovic na Horšovském Týně), též Anně z Bibrštejna (manželce Kryštofa Bilinského z Lobkovic) a její sestře Barboře (později provdané Trčkové). Veškeré díly panství nabyt manželský pár

---

³⁸⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 70.

³⁸¹ PAPROCKÝ, Bartoloměj: *Diadochos*, s. 720 (O stavu s. 89).

³⁸² SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 70.

³⁸³ PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl pátý, s. 562.

Kryštofa z Lobkovic a Anny. Majetek dlouho nadrželi a smlouvou z roku 1559 ho prodali: „zámek Trosky s předhradím, dvůr poplužný Chřenov s poplužím, městečko Čímysl, vsi Libuné, Kněnice horní a dolní, Javornice, Troskovice, Jivinu celé, Újezd, Ktovou, Jivany, Tachov, co tu měli Jindřichovi ze Smiřic a na Skalách za 6500 kop grošů českých.“³⁸⁴ Od této doby Trosky spadaly pod správu hruboskalského panství. Připojení ke skalskému panství však nebylo důvodem k zpusnutí hradu, o to se až postarala až třicetiletá válka. Další zápisy o hradu nemáme k dispozici. Roku 1628 se majitelem hruboskalského panství společně s Troskami stal Albrecht z Valdštejna.³⁸⁵

---

³⁸⁴ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 70.

³⁸⁵ BÍLEK, Tomáš: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, část druhá. Praha, Museum Království českého 1883, s. 776.

Závěr

Způsoby zániku hradů popisovaných v diplomové práci můžeme rozdělit na tři druhy: ztrátu na důležitosti v důsledku konkurence jejich významnějších sousedů, raně novověkou přestavbu na zámecká sídla a zrušení opěrných míst, která mohla posloužit nepřátelům. V Jičínské kotlině se postupně staly největšími dominantami hrady Veliš a Kumburk, což vedlo k pustnutí Brady, Bradlece a Železného. Pro Turnovsko je typická stavební přeměna hradů na zámky. Příkladem toho jsou Hrubá Skála a Hrubý Rohozec. Valdštejn a Rotštejn čekali obdobný osud jako méně významné hrady na Jičínsku. Zajímavé je porovnání Jičínska a Turnovska z hlediska vývoje přetrvávajících sídel. Na Jičínsku se z Kumburka a Veliše staly obranné pevnosti. Na Turnovsku se pak ze zdejších hradů staly zámky. Původní využití hradů, jakožto opěrných bodů chránících obchodní stezky, ztratilo na významu. Příkladem toho jsou ostatně Trosky, spojnice mezi Jičínem a Turnovem, které od 16. století chátraly. Přesně vymežit dobu, kdy hrady ztrácely svou původní obrannou funkci, by bylo obtížné. Uvedu raději důvody: častější užívání střelných zbraní a dobová móda v přestavování středověkých hradů na honosná zámecká sídla. Během třicetileté války se ukázalo, že vlastnictví či obsazení pevnosti znamenalo strategickou výhodu. V případě Hrubé Skály se jednalo o sídlo, z kterého švédští vojáci podnikali útoky do severovýchodních Čech. Zkušenosti vedly císařskou radu k výnosu, z kterého plynulo zrušit vybraná opěrná místa v Čechách, aby nemohla být využita v následných konfliktech. Císař Ferdinand III. pověřil italského vojenského inženýra Francesca Pieroniho, aby po okulární vizitě označil hrady, jež by bylo nezbytné doporučit ke zničení. Nejednalo se o kompletní zboření. Ve většině případů stačilo stržení opevnění. Tento proces se ostatně děl v celé západní Evropě pod označením „*démanteler*“.³⁸⁶ Roku 1658 byl k boleslavským hejtmanům povolán císařský inženýr Pieron k bourání hradů Hrubá Skála a Kost. Šetření a samotné práce se však protahovaly do roku 1659. Důsledkem toho bylo, že na Hrubé Skále byla zasypána pouze část příkopu. Na Kostě ustaly práce zcela, jelikož hejtmané nevěděli, zda mají v likvidaci pokračovat.³⁸⁷ Bohužel Veliš a Kumburk se už císařskému výnosu nevyhnuly. Roku 1659 došlo ke stržení jejich hradeb a věží. Pro badatele, historiky a archeology byly však největší škody na některých hradech napáchány až povrchovou těžbou v 19. století. Týkalo se to Veliše, Brady a Železného. V případě monumentálního Veliše těžba znemožnila podrobný archeologický průzkum

---

³⁸⁶ MENCLOVÁ, Dobroslava: *České hrady*, díl druhý. Praha, Odeon 1972, s. 514.

³⁸⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko, s. 55.

jádra hradu. Na nenávratném poškození se také podepsalo rozebírání hradního zdiva, které posloužilo ke stavbě nových šlechtických objektů a v neposlední řadě i místnímu obyvatelstvu. Takový osud postihl většinu hradů, které se staly „oběťmi“ pro vznik nových objektů či vandalismu.

Cílem diplomové práce bylo představit významná panská sídla na Jičínsku a Turnovsku v širších souvislostech. Pohybujeme-li se v tomto regionu, zaujmou náš pohled dominantně vyvýšená místa a stovky let staré zbytky objektů, které byly symbolem dřívější šlechtické vlády. V některých případech bychom je dnes již stěží poznali. Brada, Bradlec, Rotštejn, Veliš a Železný dnes připomínají pouze jejich nepatrné zbytky. V opačném případě se především díky péči Národního památkového ústavu, Klubu českých turistů či soukromých majitelů podařilo uchovat v lepším stavu Hrubou Skálu, Hrubý Rohozec, Valdštejn či Kumburk. Tyto lokace dnes především slouží jako turistická a naučná místa připomínající minulost.

Popsal jsem jejich funkci z hlediska strategického umístění v blízkosti obchodní stezky, která spojovala severovýchodní Čechy s Horní Lužicí. Zkoumání linie hradů chránící tuto cestu jsem si již částečně vytyčil ve své bakalářské práci a následně ji zde rozšířil. Nicméně lze uvažovat i o možném zásahu tohoto tématu do oblasti severních Čech, které by mohlo přispět k získání dalších poznatků o vztazích mezi jednotlivými šlechtickými rody. Z vybraných pramenů jsem se pokusil o vymezení hranic některých panství pro určitá období. Jednalo se však pouze o poznatky přibližující správu panství pro určenou dobu, které se časem měnily následkem prodeje obcí nebo celých částí dominií.

V práci jsem představil stavební podoby hradů a jejich proměny v průběhu staletí. V neposlední řadě jsem se věnoval vlastnickým vztahům šlechty působící v severovýchodních Čechách. K této části bych rád uvedl, že se otevřela řada možných témat pro samostatné vědecké práce. Například by jistě bylo zajímavé zabývat se původem a vztahy jednotlivých větví rodu Vartenberků, podrobněji zpracovat působení jednotlivých šlechticů během husitských válek na Jičínsku a Turnovsku atd. Z regionálního hlediska by jistě bylo pozoruhodné zkoumat detailněji společný hospodářský vývoj města Jičína a Turnova ve středověku a raném novověku. Samostatnou kapitolu by si jistě zasloužili i regionální historici, z jejichž prací jsem částečně vycházel. Snažil jsem se však alespoň krátce zhodnotit jejich přínos v kapitole vztahující se ke kritice a komparaci literatury a pramenů.

Seznam pramenů a literatury

Staré tisky, edice pramenů

BALBÍN, Bohuslav: *Miscellanea historica regni Bohemiae. Decades II. Liber X Curialis seu de magistratibus et officiis curialibus regni Bohemiae*. Praha, Joseph Anton Riegger 1793, 494 s.

BALBÍN, Bohuslav: *Rozmanitosti z historie Království českého*, přeložil Jiří A. ČEPELÁK. Praha, Europa (Academia) 2017, ISBN 978-80-200-2637-8, 614 s.

DAČICKÝ, Mikuláš z Heslova – REZEK, Antonín (edd.): *Paměti*. Praha, Matice česká 1878, 367 s.

DALIMIL – BLÁHOVÁ, Marie (edd.): *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda 1977, 240 s.

DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae. Nejstarší zbytky desk zemských pohonných*. Praha, Král. česká společnost nauk, Typis E. Grégr 1868, 94 s.

EMLER, Josef: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiececim. Ab anno 1399 usque ad annum 1410. Liber sextus*. Praha, Typis Gregorianis 1883. 352 s.

EMLER, Josef: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiececim. Ab anno 1410 usque ad annum 1419. Liber septimus*. Praha, Typis Gregorianis 1886. 350 s.

EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Annorum 1253–1310*. díl II. Praha, Typis Gregorianis 1882, 1483 s.

EMLER, Joseph: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Annorum 1311–1333*, díl III. Praha, Typis Gregorianis 1890, 952 s.

EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých*, díl I. Praha, Typis Joannis Otto 1870, 606 s.

EMLER, Joseph: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých*, díl II. Praha, Typis Joannis Otto 1872, 530 s.

FRIEDRICH, Gustav: *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Iussu comitiorum regni bohemiae*. sv. I. Praha, Typis Alois Wiesner 1904–1907, 567 s.

JIREČEK, Hermenegild: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. 1306–1378*. sv. II., díl I. Praha, Apud Friedrich Tempský 1896, 616 s.

JIREČEK, Hermenegild: *Codex iuris municipalis Bohemici*. Tomi secundi pars altera. Praha, Typis Gregorianis 1870, 416 s.

KLOSOVÁ, Markéta – ČERNÁ, Alena – ČORNEJ, Petr (edd.): *Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy)*, faksim. (Prameny dějin českých. Nová řada, díl 2.). Praha, Filosofia 2003, ISBN 80-7007-184-2, 322 s.

MENČÍK, Ferdinand: *Liber Iudicii civitatis Jičínensis. Ab anno 1362 usque ad annum 1407*. Jičín: Vlastním vydáním 1898, 388 s.

PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl první. Praha, K. Řiwnáč 1840, 612 s.

PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl druhý. Praha, K. Řiwnáč 1842, 579 s.

PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl třetí. Praha, K. Řiwnáč 1844, 628 s.

PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl pátý. Praha, Fridrich Tempsky, 1862, 606 s.

PALACKÝ, František: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, díl šestý. Praha, Fridrich Tempsky 1872, 639 s.

PAPROCKÝ, Bartoloměj: *Diadochos*. Praha, W Impressý Dědice Jana Ssumana 1602, 1690 s.

PRAGENSIS, Vincentius – JARLOCH; HEŘMANSKÝ, František – FIALA, Zdeněk (edd.): *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1957, 318 s.

ŠIMEK, František – KAŇÁK, Miloslav (edd.): *Staré letopisy české z rukopisu Křižovníckého*, Faksim. Praha, SNKLHU 1959, 483 s.

TINGL, František Antonín: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Ab anno 1354 usque 1362. Liber primus. sv. I.* Praha, Typis E. Grégr 1867, 212 s.

TINGL, František Antonín: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Ab anno 1369 usque 1373. Liber secundus.* Praha, Typis B. Stýblo 1868, 101 s.

TINGL, František Antonín: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesim Pragenam. Annus 1390.* Praha, Typis I. L. Kober 1865, 101 s.

VAVŘINEC z Březové – DOLENSKÝ, Antonín (edd.): *Kronika husitská.* Praha, Nakladatel Fr. Strnad 1940, 133 s.

Literatura

ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy III.* Praha, Svoboda 1984, 662 s.

BALATKA, Břetislav: *Zeměpisný lexikon ČR. Vyd. 2.* DEMEK, Jaromír – MAC-KOVČIN, Peter (edd.). Brno: AOPK ČR 2006, ISBN 80-86064-99-9. 580 s.

BENČ, Bohuslav: *Zmizelé Čechy. Novopacko.* Praha, Paseka 2005, ISBN 80-7185-706-8. 152 s.

BENEŠ, Zdeněk: *Dějiny Nové Paky I. do roku 1939.* Nová Paka, Město Nová Paka 2012, ISBN 978-80-260-1701-1. 400 s.

BEZOLD, Friedrich. *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten bis zum Ausgang des dritten Kreuzzugs.* München, Theodor Ackermann, 1872, 155 s.

BÍLEK, Tomáš: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. část první.* Praha, Museum Království českého 1882, 672 s.

BÍLEK, Tomáš: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. část druhá.* Praha, Museum Království českého 1883, 673–1470 s.

BÍNA, Jan – DEMEK, Jaromír: *Z nížin do hor: geomorfologické jednotky České republiky.* Praha, Academia 2012, ISBN 978-80-200-2026-0. 344 s.

BOHÁČ, Zdeněk: *Geneze sídla a plužiny jako pramen k dějinám osídlení*. In: Historická geografie, Sborník příspěvků k problematice sídel a zaniklých středověkých osad a plužin. Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV, sv. 25, 420 s.

ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české*, díl V. Praha, Paseka 2010, ISBN 9788074320071. 792 s.

ČECHURA, Jaroslav – KUCROVÁ, Veronika – VLASÁKOVÁ, Zuzana: *Smířičtí: krátké dějiny úspěšného rodu*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2018, ISBN 978-80-7422-646-5. 480 s.

DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha, Libri, 2002, 307 s.

DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*. In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. dubna 2009 v Turnově. Semily, Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově 2009, s. 79–111.

FÍŠERA, Zdeněk: *Loupeživí rytíři a zemští škůdci Království českého a jejich sídla*. Praha, Agentura Pankrác 2013, ISBN 978-80-86781-20-4. 248 s.

FRANCEK, Jindřich – MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Dějiny Jičína*. Praha, Rybka Publishers 2010, ISBN 978-80-87067-81-9. 600 s.

FRIND, Anton Ludwig: *Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und in ihrer besonderen Beziehung auf die jetzige Leitmeritzer Diöcese*. Band I., Praha, Verlag Friedrich Tempsky 1864, 456 s.

HAVELKA, Jan: *Historie a strategický význam hradu Veliš u Jičína*. Liberec, 2017, bakalářská práce (Bc.). Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie, 88 s.

HOFFMANN, František: *České město ve středověku*. Praha, Panorama, 1992, ISBN 80-7038-182-5. 456 s.

HRAŠE, Jan Karel: *Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách*. 2. vydání. Nové Město nad Metují, nákladem vlastním 1885, 183 s.

KOPIČKOVÁ, Božena: *Česká královna Žofie: ve znamení kalicha a kříže*. Praha, Vyšehrad 2018, ISBN 978-80-742-9974-2. 294 s.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl, H–Kole. Praha, Libri 1997, ISBN 80-85983-14-1. 938 s.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 4. díl, Ml–Pan. Praha, Libri 2000, 941 s.

LAŠTOVKOVÁ, Věra: *Postup osídlení v oblasti labského pravobřeží od 11. do konce 14. století*. In: *Historická geografie, Příspěvky k dějinám osídlení předhusitských Čech*, svazek 17, Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV 1978, s. 273–309.

MENCLOVÁ, Dobroslava: *České hrady*, díl druhý. Praha: Odeon 1972, 559 s.

MENCLOVÁ, Dobroslava: *Trosky. Státní hrad a památky v okolí*. Praha, Sportovní a turistické nakladatelství 1958, 30 s.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenůw*. Od roku 1125 do 1253, díl I., částka 2. Praha, J. G. Kalve 1854, 498 s.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenůw. Wěk Jiřího z Poděbrad. Od roku 1457 do 1471, čili do smrti krále Jiřího*, díl IV. částka 2. Praha, Fridrich Tempský 1860, 614 s.

PALACKÝ, František (edd.): *Stařj letopisowé česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračowánj w kronikách Přibjka Pultawy a Benesse z Hořowic*. Praha, Král. české společnosti nauk, Pismem J. H. Posspissila 1829, 524 s.

PEKAŘ, Josef: *O správním rozdělení země české do pol. 13. století*. In: *Sborník prací historických* [online]. Praha, Historický klub 1906, s. 81–123.

PEROUTKOVÁ MATĚJKOVÁ, Kristýna: *Středověký a novověký Jičín ve světle archeologických nálezů a aspekt dobového hrnčířství*. Brno, Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2008, 127 s.³⁸⁸

PÍSKAČ, František: *Dějiny hradu Velíše a panství Šlikovského*. Historické pojednání. Jičín, F. Návesník 1898, 87 s.

---

³⁸⁸ Dostupné z: <https://theses.cz/id/sxt225/>.

PODOBSKÝ, Jaroslav: *Dějiny Rovenska pod Troskami a okolí. Od pravěku do konce feudalismu roku 1848*, díl I. Rovensko pod Troskami, Místní národní výbor v Rovensku pod Troskami 1971, 145 s.

PRÁŠEK, Justin Václav: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*. Turnov, Nákladem c. k. priv. sboru střeleckého 1879, 392 s.

PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠIMŮNEK, Tomáš: *Novopacko: Hrad Kumburk*. Nová Paka, Město Nová Paka 2010, ISBN 978-80-260-1717-2. 119 s.

Rukopis královédvorský [online], Praha, Městská knihovna v Praze³⁸⁹

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRÁBAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Díl I. Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005. Praha, Český statistický úřad 2006, 623 s.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 5. Podkrkonoší. Praha, Knihtiskárna Františka Šimáčka 1887, 367 s.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl 10. Boleslavsko. Praha, Knihtiskárna Františka Šimáčka 1895, 422 s.

SEDLÁČEK, August: *O starém rozdělení Čech na kraje*. Praha, Nakladatelství Česká akademie věd a umění 1921, 185 s.

SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí*. 2. aktualiz. vyd. Praha, Historický ústav Akademie věd ČR 2002, ISBN 80-7286-042-9. 279 s.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny*, dílu I. část 5. Středověké kolonisace v zemích českých. Praha, Jan Laichter 1938, s. 504–1310.

ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechám, Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy VI*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1989, 724 s.

TOMEK, Wáclav Wladivoj: *Dějepis města Prahy*, díl IV. Praha, František Řivnáč 1879, 747 s.

---

³⁸⁹ 2011 [vid. 5. 4. 2019], dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/62/09/39/rukopis_kralovedvorsky.pdf

ÚLOVEC, Jiří: *Hrad Kumburk. Historie hradu*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 10. Vlastivědný sborník. Semily, Státní okresní archiv Semily 1997, s. 9–38.

ULRYCHOVÁ, Eva: *Hrady jičínské kotliny: Brada, Bradlec, Kumburk, Veliš, Železný*. Archeologické nálezy uložené v jičínském muzeu. Jičín, Regionální muzeum a galerie 2006, ISBN 80-254-9758-5. 14 s.

URBAN, Jan: *Lichtenburkové: Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003, ISBN 9788071065791. 586 s.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1997, ISBN 80-7106-196-4. 660 s.

WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: *Markvartici: z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*. Praha, Klub pro českou heraldiku a genealogii 2000, 124 s.

Slovníky

JUNGMANN, Josef: *Slownjk. česko-německý*. djl IV, S – U. Praha, 1838, 844 s.

Ottův slovník naučný. 26. díl. Praha, J. Otto 1907, 1076 s.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl 1. A–H*. Praha, Academia 1947, 725 s.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl 2. Ch–L*. Praha, Academia 1949, 705 s.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl 3. M–Ř*. Praha, Academia 1951, 629 s.

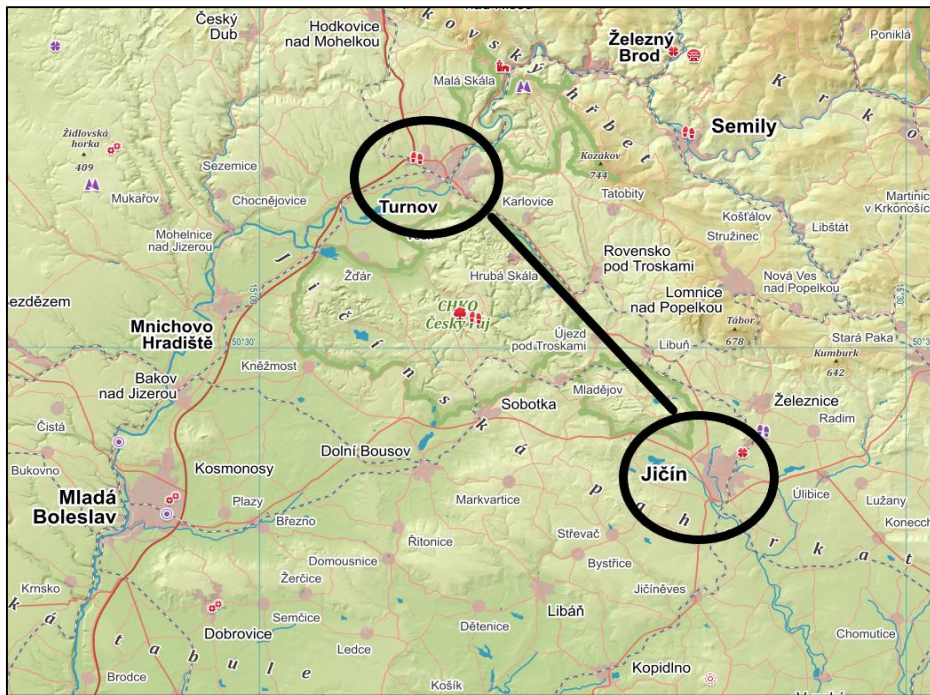
PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl 4. S–Z*. Praha, Academia 1957, 864 s.

Seznam příloh

Příloha 1	I
Příloha 2	I
Příloha 3	II
Příloha 4	II
Příloha 5	III
Příloha 6	IV
Příloha 7	V
Příloha 8	VI
Příloha 9	VII
Příloha 10	VIII
Příloha 11	IX
Příloha 12	X
Příloha 13	XI
Příloha 14	XI
Příloha 15	XII
Příloha 16	XIII
Příloha 17	XIV
Příloha 18	XIV
Příloha 19	XV
Příloha 20	XV
Příloha 21	XVI
Příloha 22	XVI
Příloha 23	XVII
Příloha 24	XVII
Příloha 25	XVIII
Příloha 26	XVIII
Příloha 27	XIX
Příloha 28	XIX
Příloha 29	XX
Příloha 30	XX
Příloha 31	XXI
Příloha 32	XXI

Příloha 33	XXII
Příloha 34	XXII
Příloha 35	XXIII
Příloha 36	XXIII
Příloha 37	XXIV
Příloha 38	XXIV
Příloha 39	XXV
Příloha 40	XXV
Příloha 41	XXVI
Příloha 42	XXVI
Příloha 43	XXVII

Přílohy
Přílohy ke kapitole 3
Příloha 1 ³⁹⁰

*Obrázek 1:
Spojnice měst
Jičín a Turnov*

Příloha 2 ³⁹¹

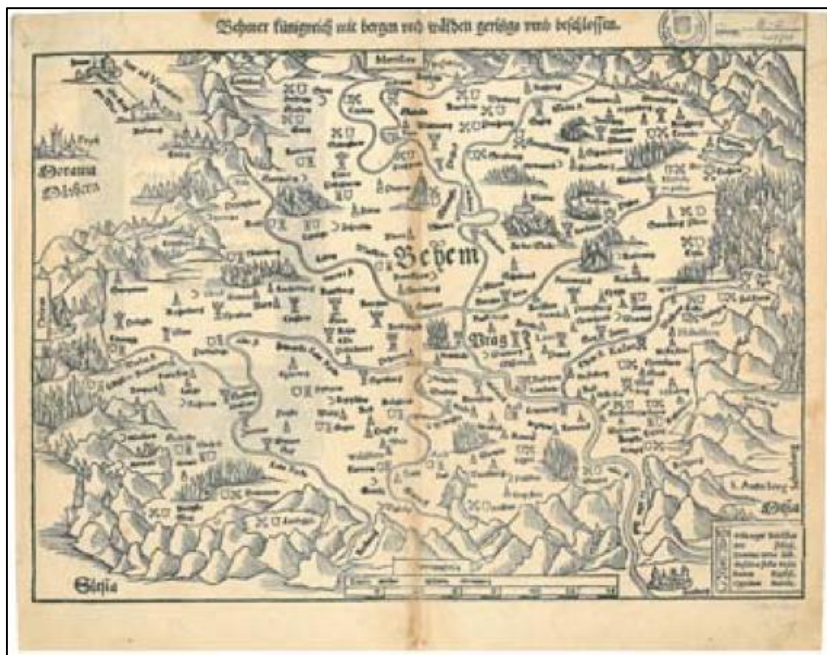
Obrázek 2: Vyznačení Jičínské kotliny za pomoci pomyslného písmene „C“

³⁹⁰ Web: <https://mapy.cz/zemepisna?x=15.2470808&y=50.5550145&z=11>. Autor: Jan Havelka

³⁹¹ Web: <https://www.google.cz/maps/@50.4382619,15.3553902,10999m/data=!3m1!1e3>. Autor: Jan Havelka

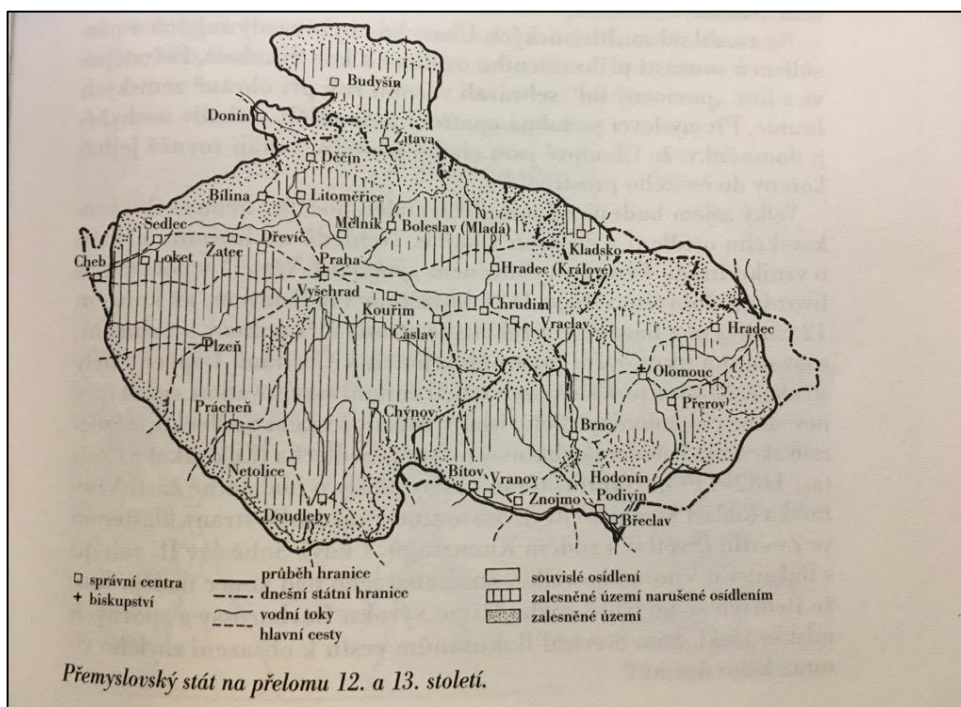

Příloha 3 ³⁹²

Obrázek 3: Mapa Čech od Sebastiana Münstera z 16. století

Příloha 4 ³⁹³

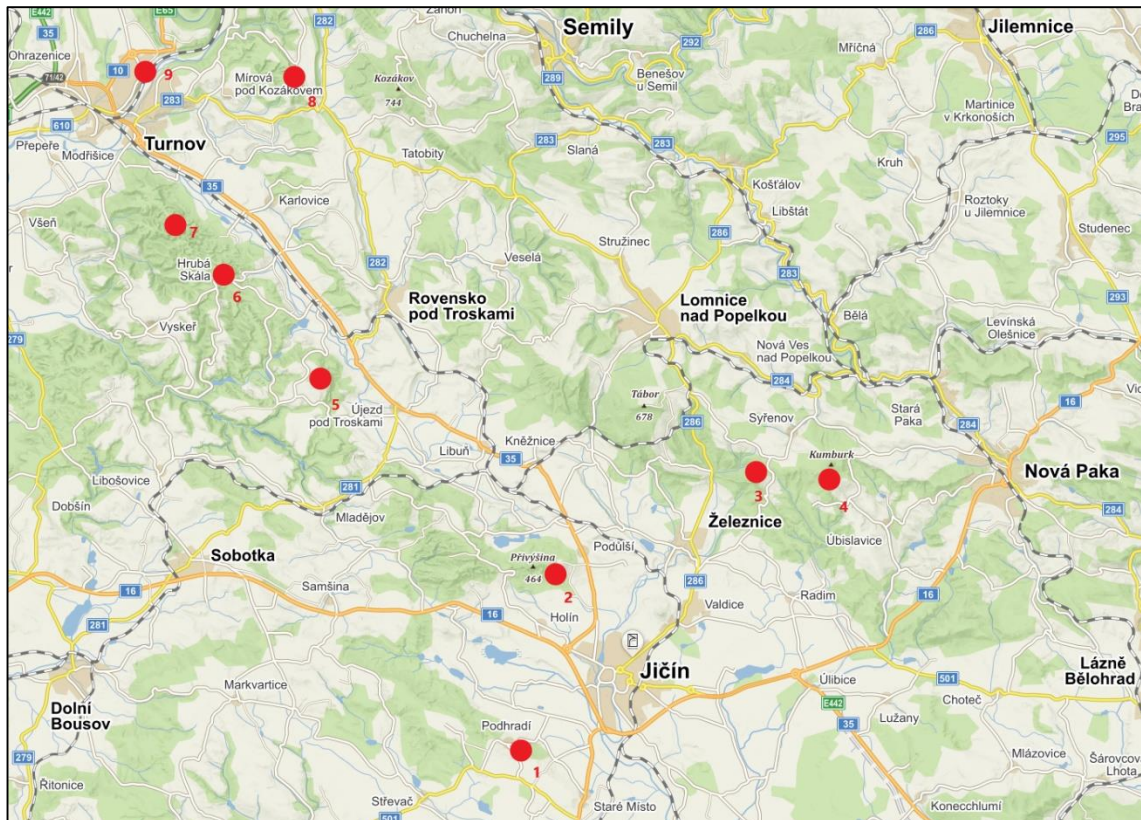

Obrázek 4: Vnitřní kolonizace přemyslovského státu na přelomu 12. a 13. století

³⁹² MÜNSTER, Sebastian: Behmer künigreich mit bergn vnd waelden gerings vmb beschlossen In: GRIM, Tomáš: Staré a nové mapy z území České republiky. Výstava ze sbírek Ústředního archivu zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze [online]. 18. srpna 2014. [cit. 2019-11-12]. © Copyright 2014-2016 RNDr. Tomáš Grim, Ph.D. Dostupné na: <http://www.staremapyceska.cz/stare-nove-mapy-uzemi-ceske-republiky/>

³⁹³ ŽEMLIČKA, Josef: Přemyslovský stát na přelomu 12. a 13. století. In: ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198). Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1997, ISBN 80-7106-196-4. s. 273.

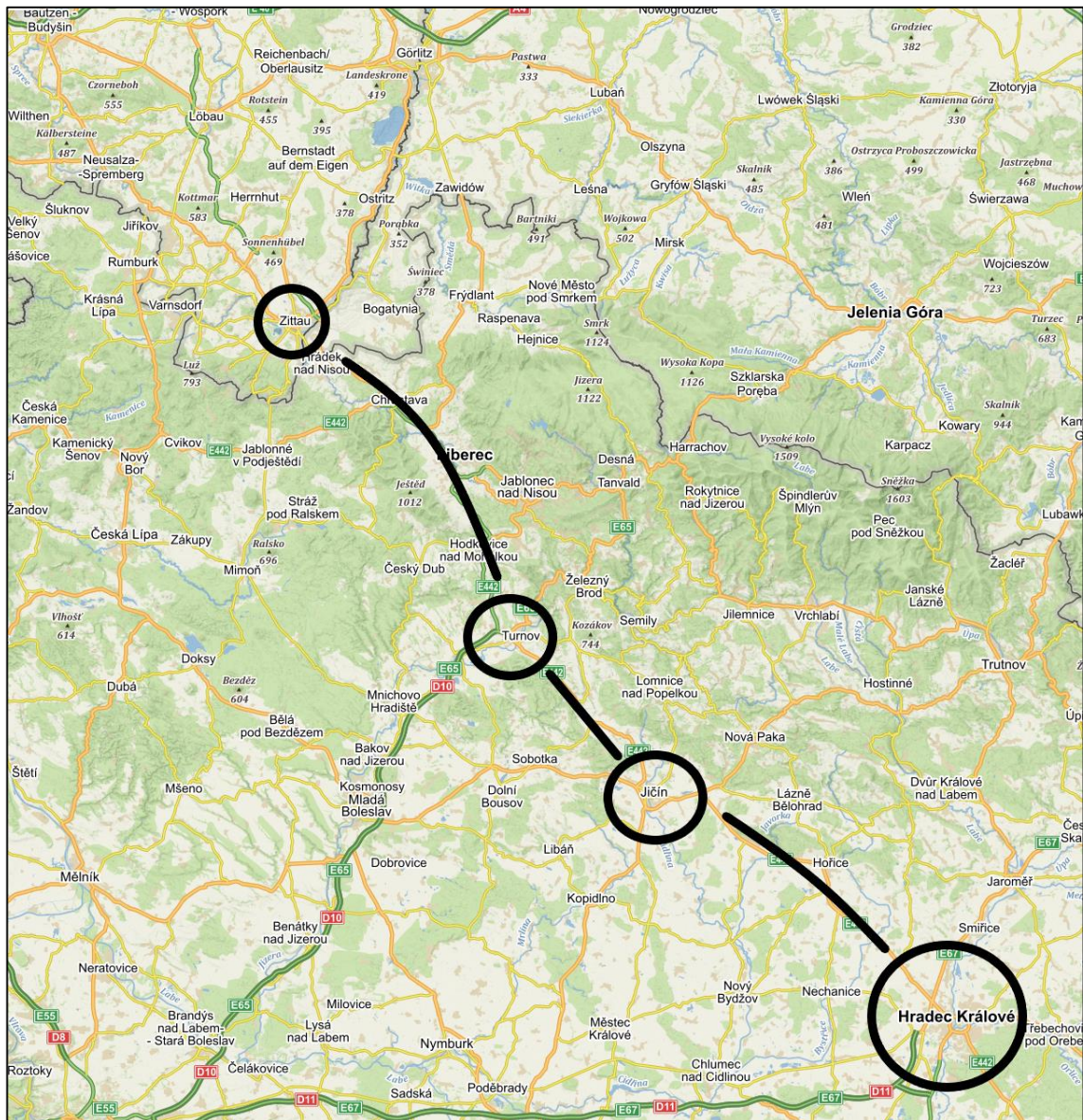

Obrázek 5: Pozorované hrady na Jičínsku a Turnovsku: 1. Veliš, 2. Brada, 3. Bradlec, 4. Kumburk, 5. Trosky, 6. Hrubá Skála, 7. Valdštejn, 8. Roštejn, 9. Hrubý Rohozec

³⁹⁴ Web: <https://mapy.cz/zakladni?x=15.2704268&y=50.5371248&z=12>. Autor: Jan Havelka.

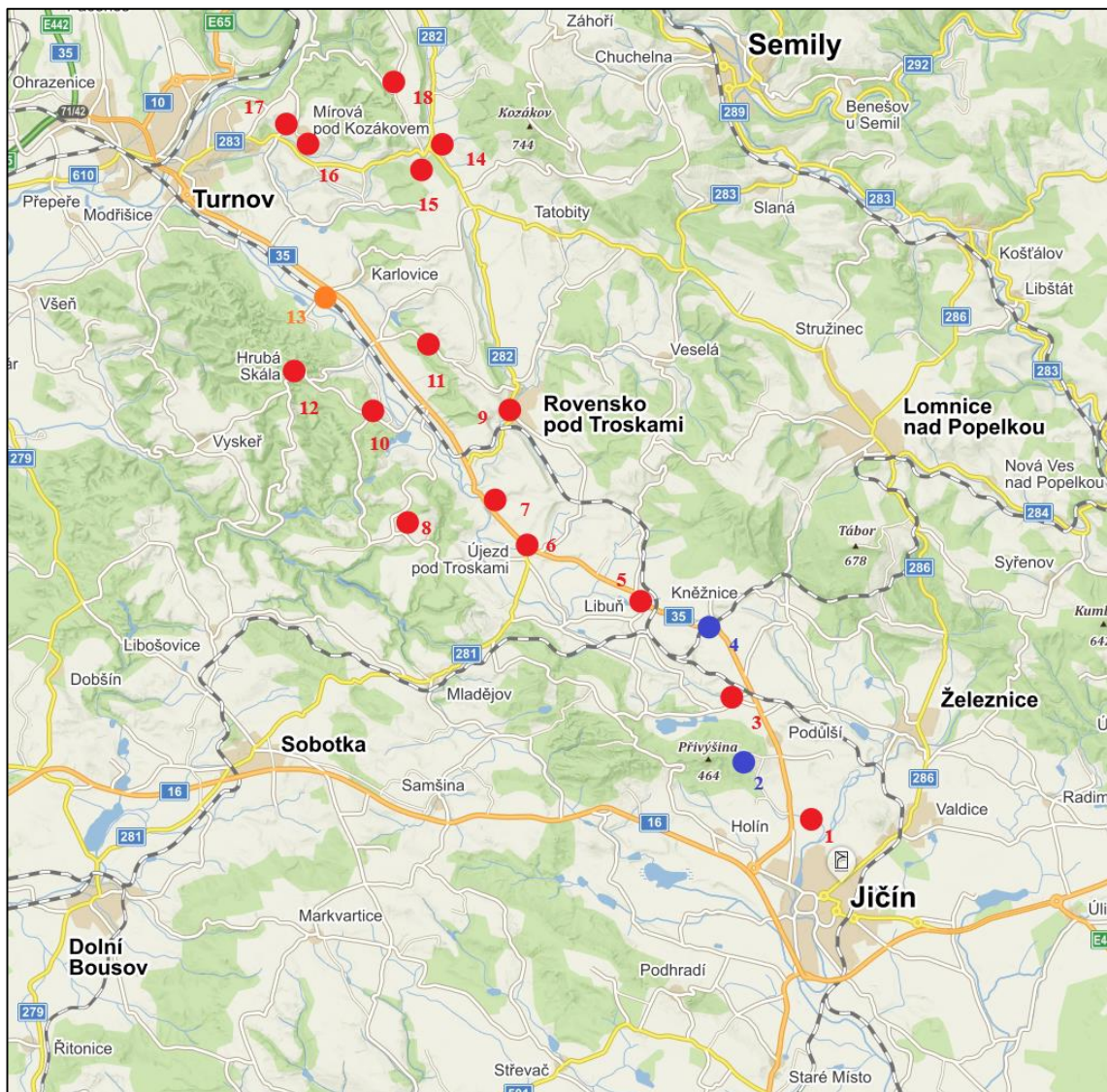

Obrázek 6: Obchodní stezka spojující severovýchodní Čechy s Horní Lužicí

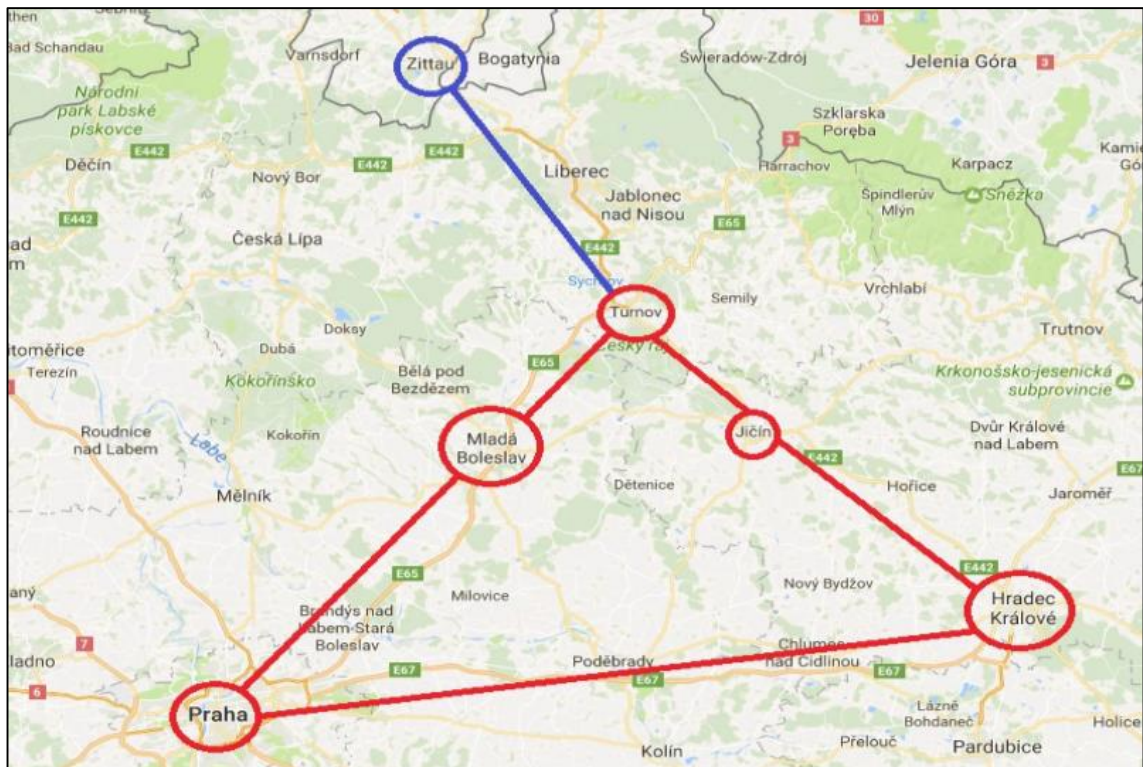
395 Web: <https://mapy.cz/zakladni?x=15.0637465&y=50.6274855&z=10>. Autor: Jan Havelka.

Obrázek 7: Nejstarší osady mezi Jičínem a Turnovem dle prvních písemných zmínek: 1. Kbelnice, 2. Brada, 3. Jinolice, 4. Kněžnice, 5. Libuň, 6. Újezd pod Troskami, 7. Ktová, 8. Troskovic, 9. Rovensko pod Troskami, 10. Rokytnice, 11. Štěpánovice, 12. Hrubá Skála, 13. Sedmihorky, 14. Loktuše, 15. Dubecko, 16. Bukovina, 17. Bělá, 18. Klokočí

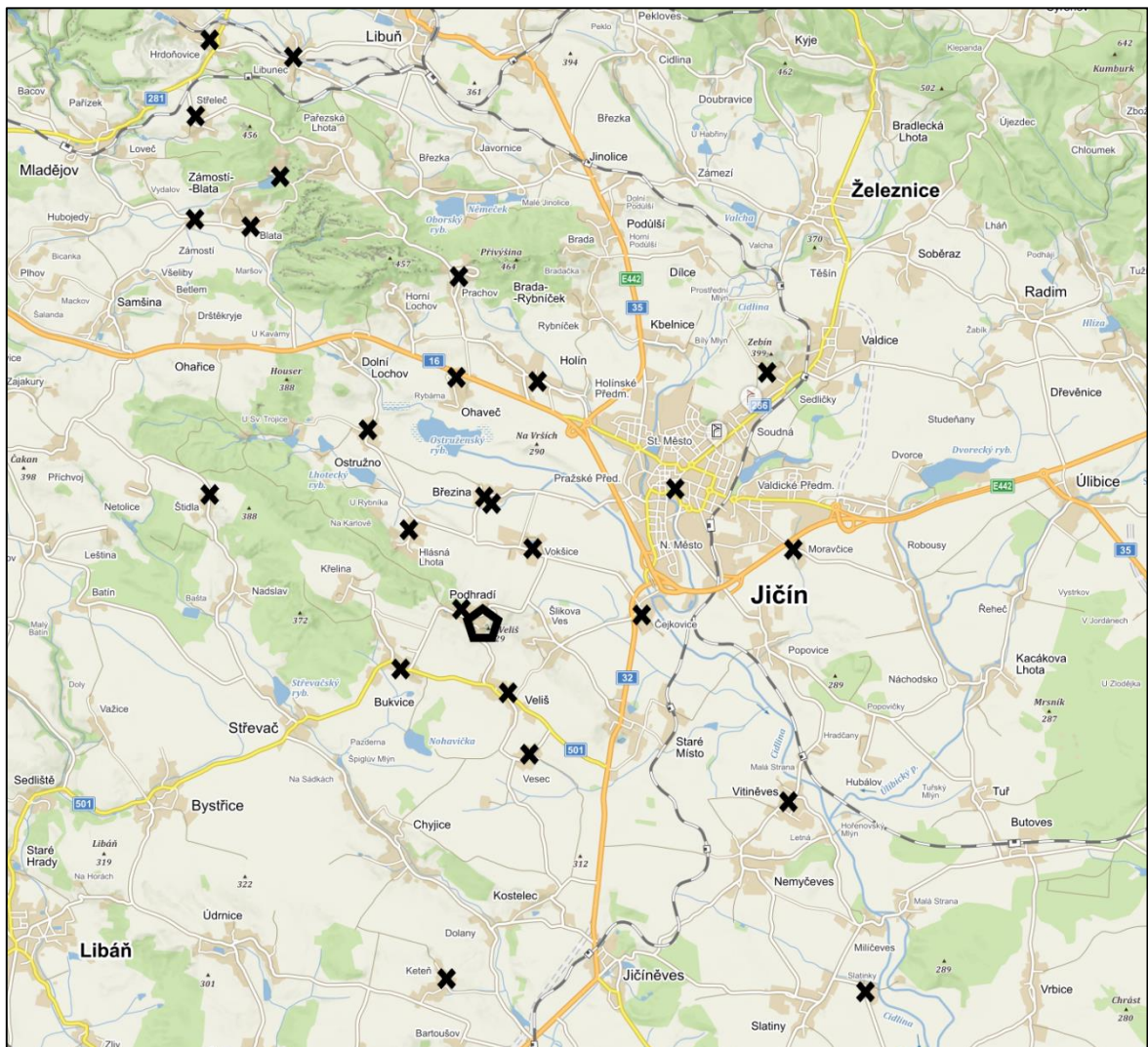
³⁹⁶ Web: <https://mapy.cz/zakladni?x=15.2692251&y=50.5406705&z=12>. Autor: Jan Havelka.

Obrázek 8: Trojúhelníková síť obchodních cest do Žitavy: Praha – Mladá Boleslav – Turnov; Hradec Králové – Jičín – Turnov

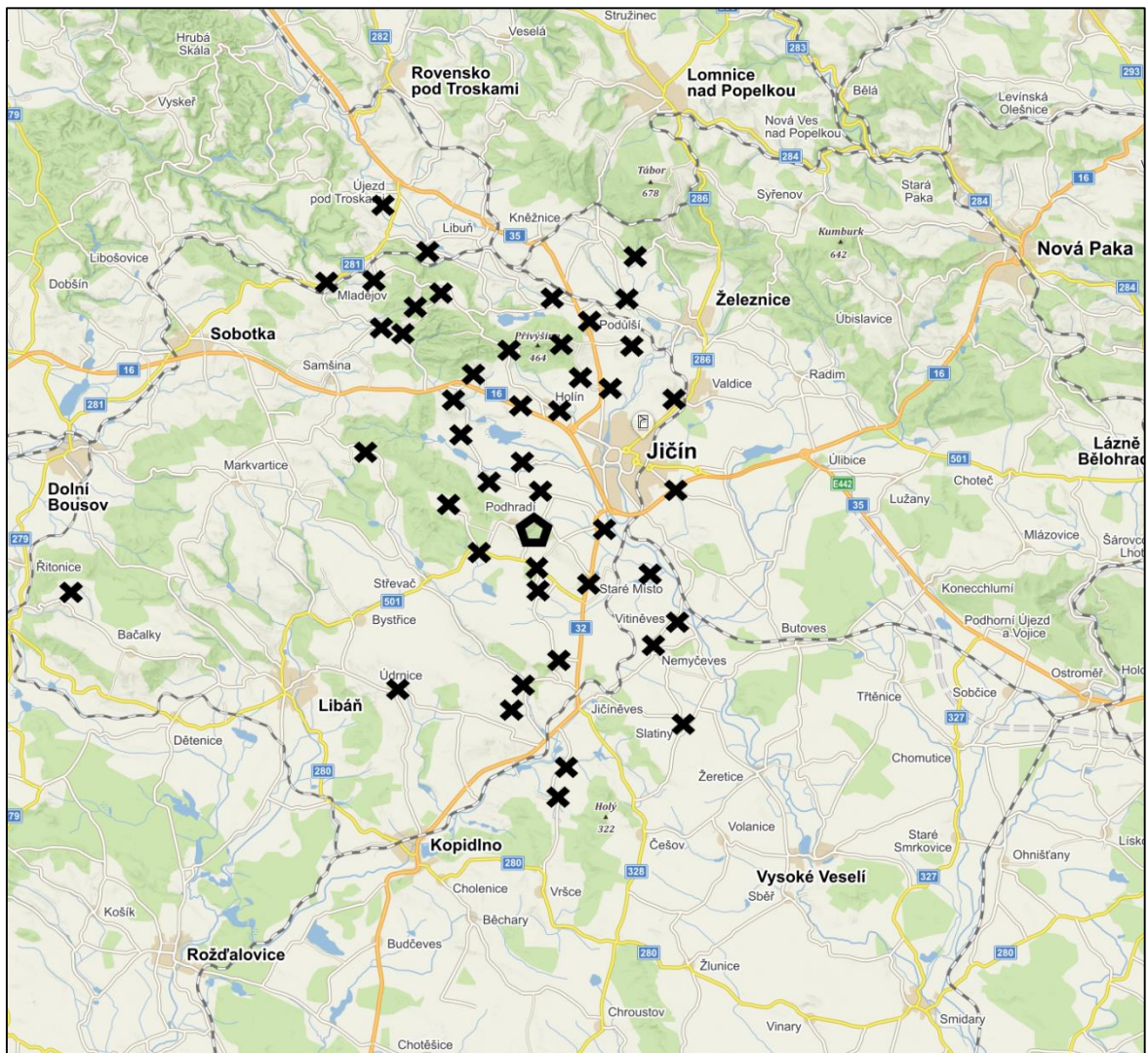
³⁹⁷ Web: <https://www.google.cz/maps/@50.4980857,15.2197258,9.54z>. Autor: Jan Havelka.

Obrázek 9: Velišské panství ke konci 15. století za vlády Trčků

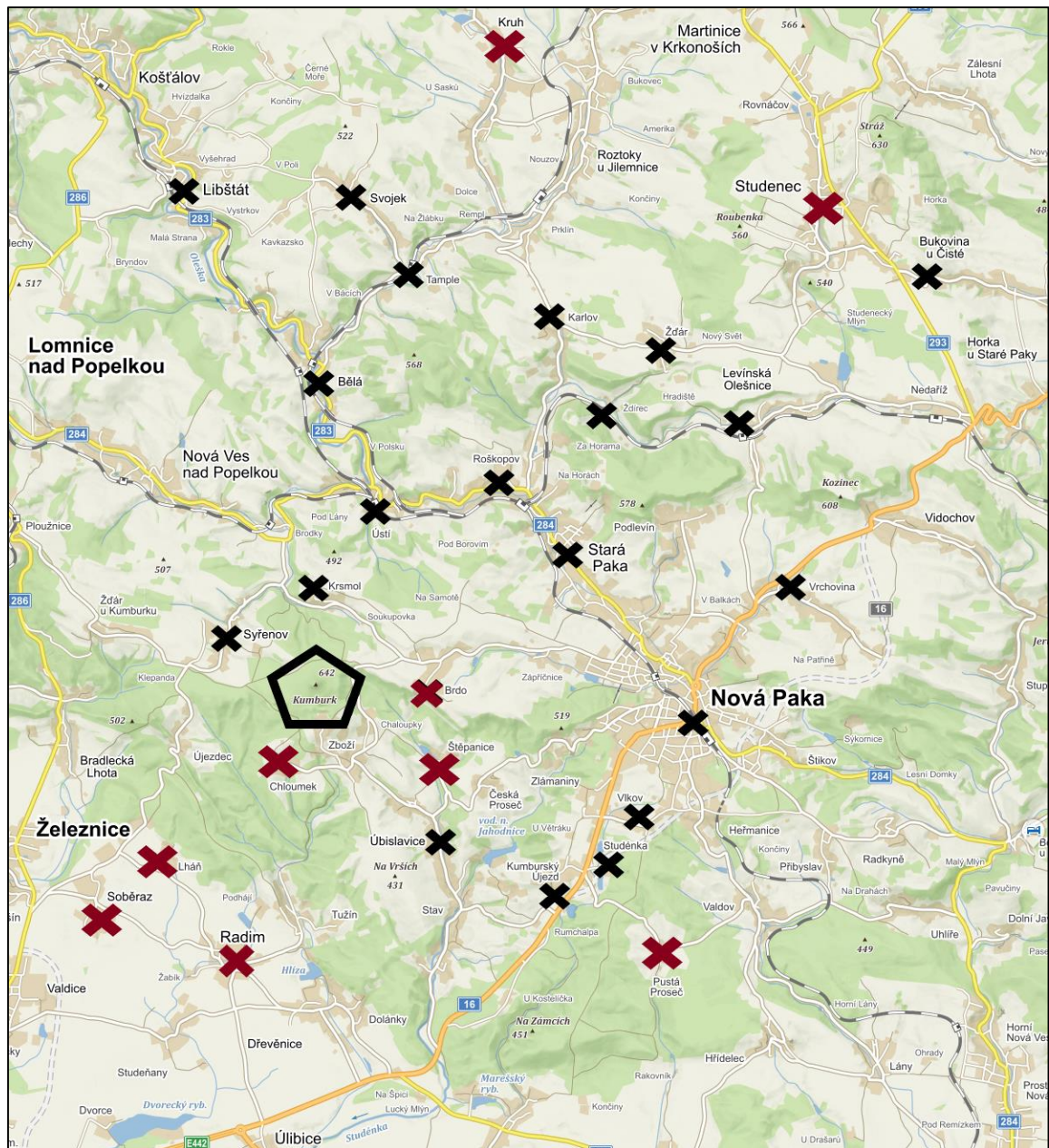
398 <https://mapy.cz/zakladni?x=15.3495627&y=50.4268555&z=13&l=0>. Autor: Jan Havelka.

Obrázek 10: Velišské panství ve 30. letech 16. století za vlády Trčků

³⁹⁹ <https://mapy.cz/zakladni?x=15.3869848&y=50.4238480&z=12&l=0>. Autor: Jan Havelka.

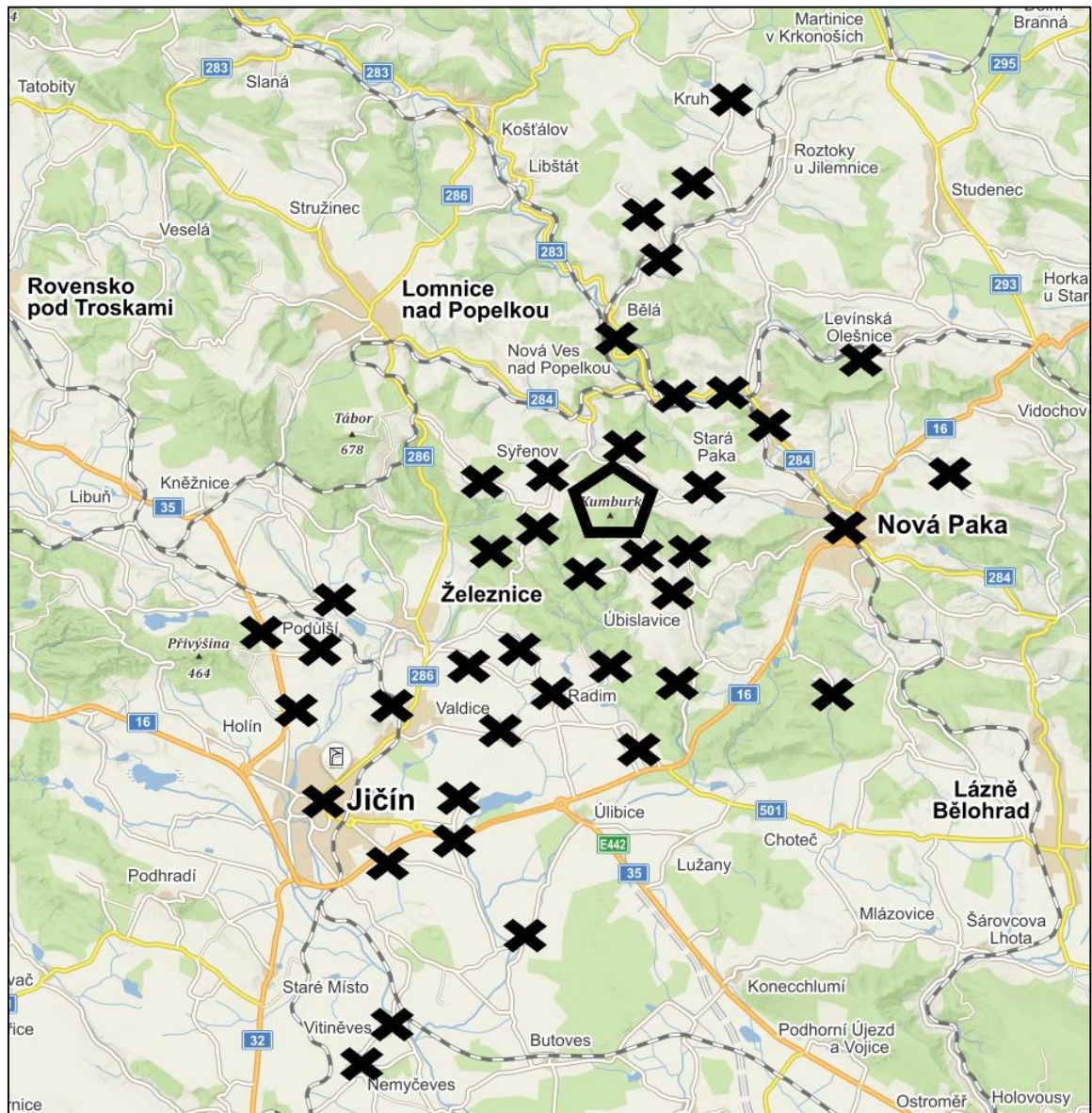

Obrázek 11: Kumburské panství v 15. století za Jana Krušiny z Lichtenburku

⁴⁰⁰ <https://mapy.cz/zakladni?x=15.5339270&y=50.5069478&z=13&l=0>. Autor: Jan Havelka.

Obrázek 12: Kumburské panství na počátku 17. století za vlády Smiřických

⁴⁰¹ <https://mapy.cz/zakladni?x=15.4705839&y=50.5216295&z=12&l=0>. Autor: Jan Havelka.

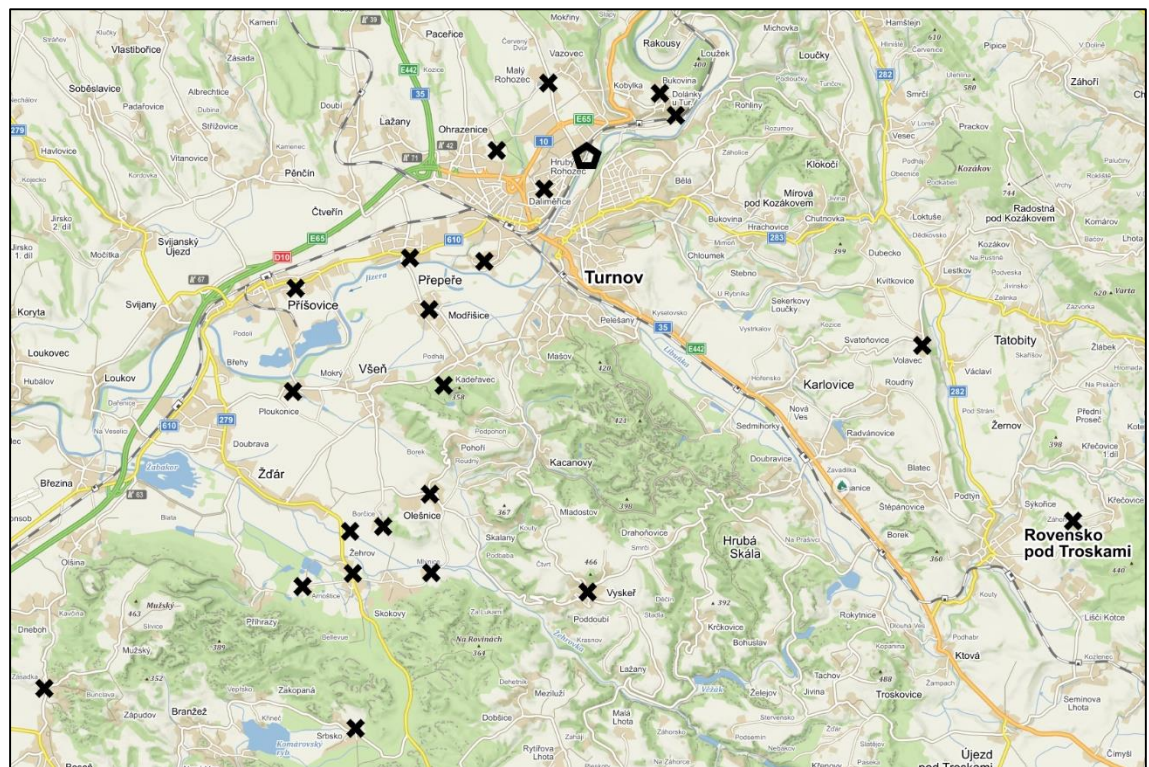

Příloha 13 ⁴⁰²

Obrázek 13: Hruboskalské panství na počátku 16. století

Příloha 14 ⁴⁰³

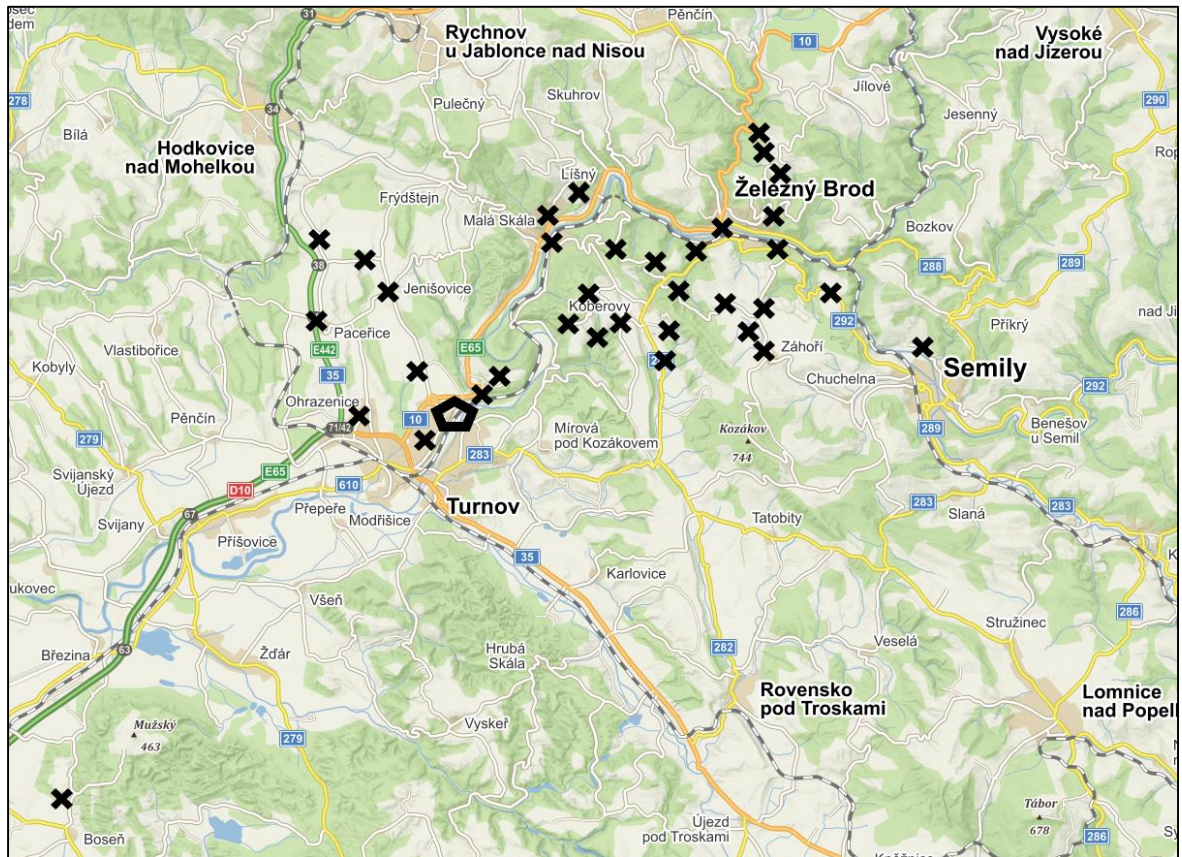

Obrázek 14: Rohozecké panství v první polovině 16. století za vlády Vartenberků

⁴⁰² <https://mapy.cz/zakladni?x=15.1828795&y=50.5738786&z=13&l=0>. Autor: Jan Havelka.

⁴⁰³ <https://mapy.cz/zakladni?x=15.1777296&y=50.5735515&z=13&l=0>. Autor: Jan Havelka.

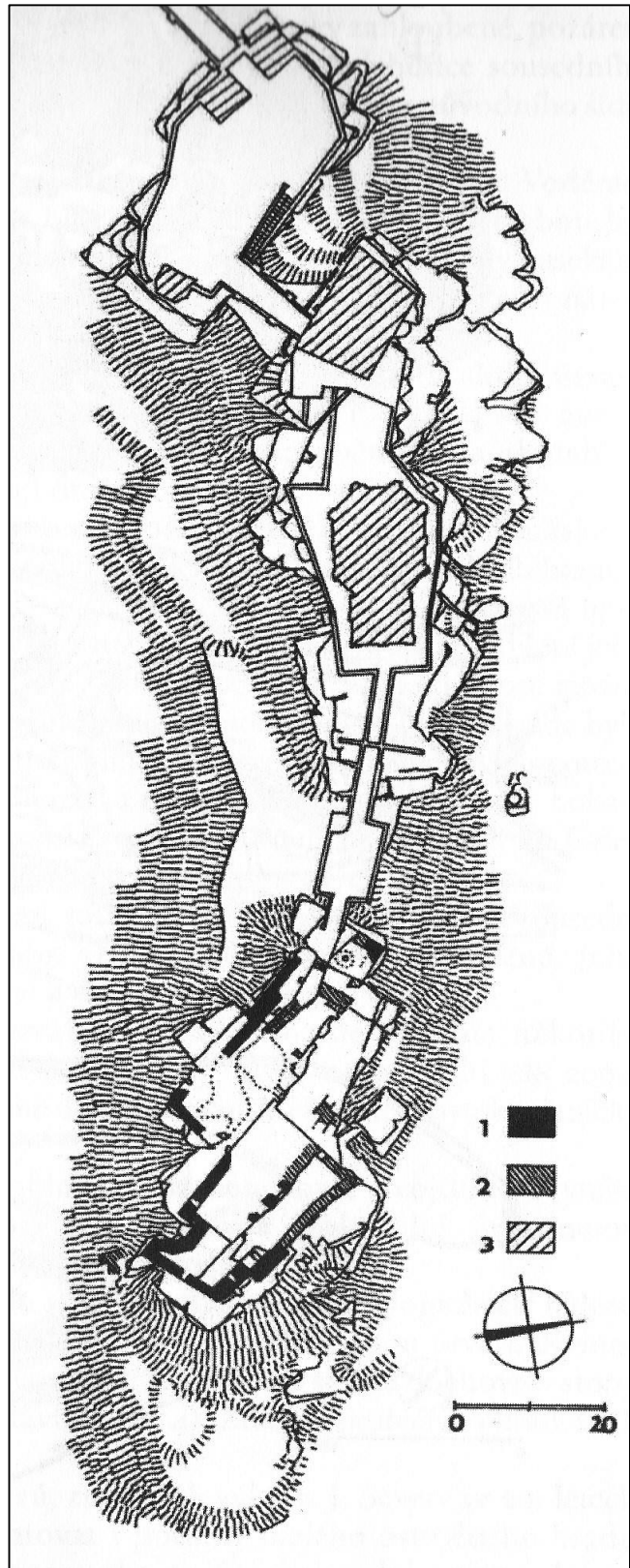

Obrázek 15: Rohozecké panství na počátku 17. století v držení Vartenberků

⁴⁰⁴ <https://mapy.cz/zakladni?x=15.2556639&y=50.6450688&z=12&l=0>. Autor: Jan Havelka.

*Obrázek 16: Půdorys hradu
Valdštejn*

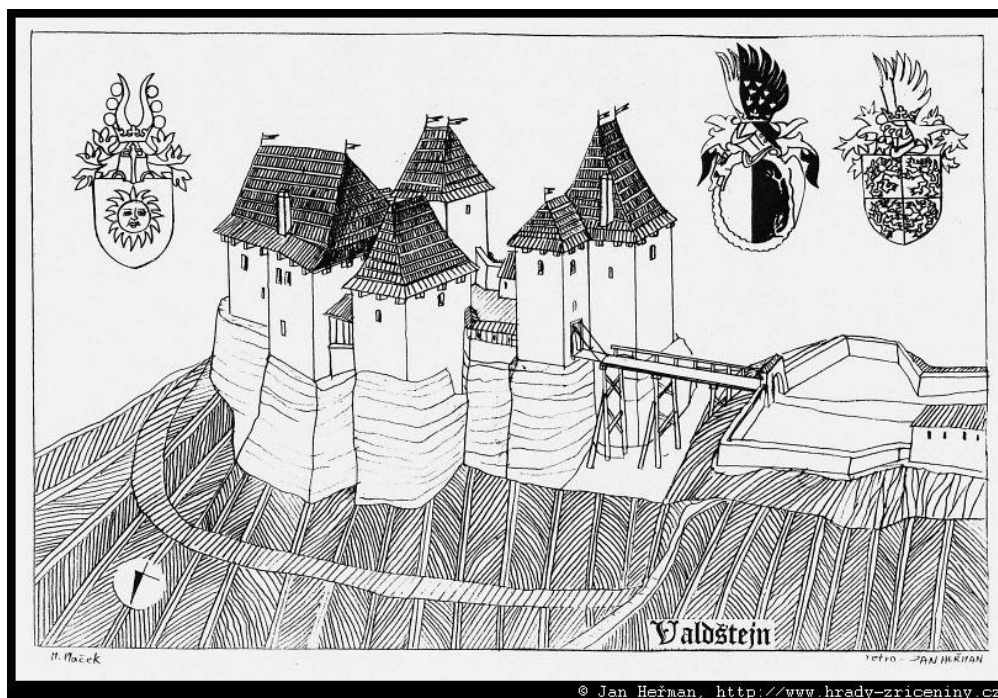

---

⁴⁰⁵ DURDÍK, Tomáš: Hradý Českého ráje, s. 84.

Příloha 17 ⁴⁰⁶

Obrázek 17: Hrad Valdštejn

Příloha 18 ⁴⁰⁷

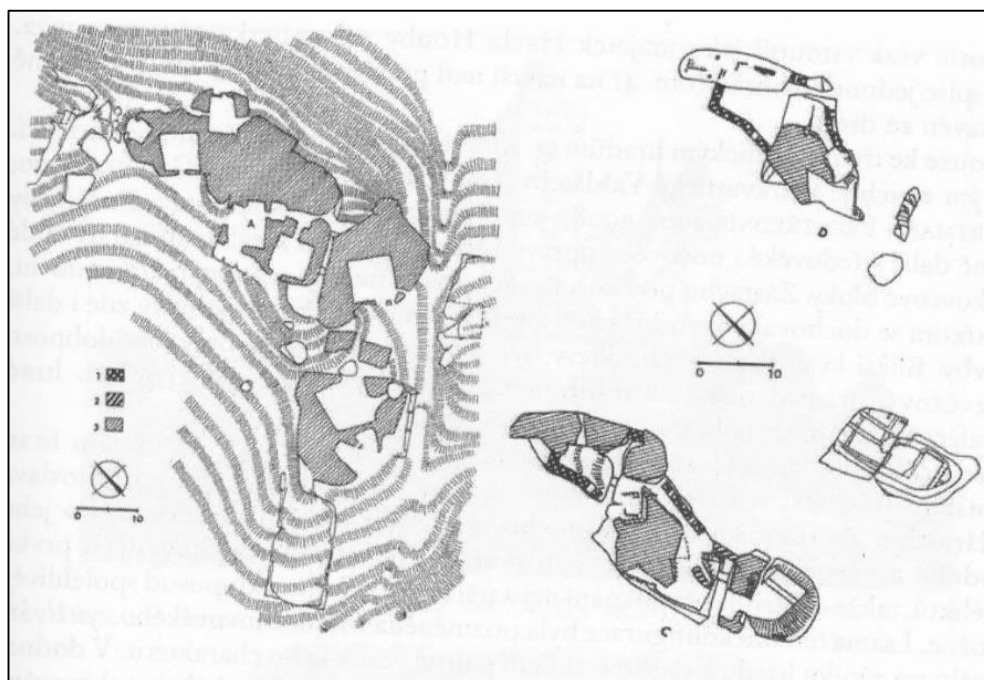

Obrázek 18: Letecký snímek hradu Valdštejn

⁴⁰⁶ HEŘMAN, Jan: <https://www.hrady-zriceniny.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman2/cb/Valdstejn_podle_M_Placka.jpg.

⁴⁰⁷ FIEDLER, Zdeněk: <http://itras.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: <http://itras.cz/hrad-valdstejn/galerie/15483/#foto>.

Příloha 19 ⁴⁰⁸

Obrázek 19: Půdorys hradu Rotštejn

Příloha 20 ⁴⁰⁹

Obrázek 20: Rotštejn na kresbě od F. A. Hebera z roku 1845

⁴⁰⁸ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 85.

⁴⁰⁹ HEBER, František Alexandr, <https://www.hrady-zriceniny.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare6/FA_Heber_kresby/Rotstejn_kresba_FA_Heber_1845.jpg.

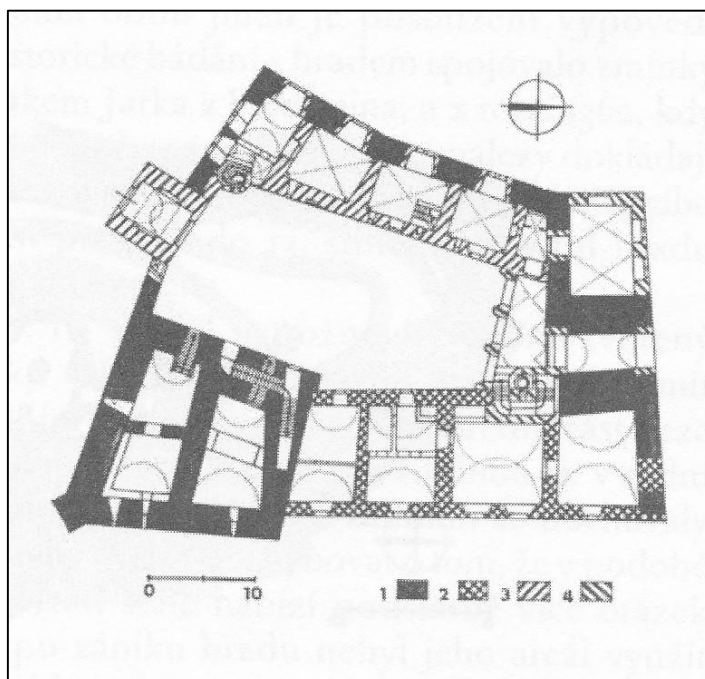

Příloha 21 ⁴¹⁰

Obrázek 21: Zřícenina hradu Rotštejn

Příloha 22 ⁴¹¹

Obrázek 22: Půdorys hradu Hrubý Rohozec

---

⁴¹⁰ DRAHOŇOVSKÝ, Milan: <http://www.mladoholeslavsko.eu/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: <http://www.mladoholeslavsko.eu/dr-cs/1338-zricenina-hradu-rotstejn.html>.

⁴¹¹ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 95.

Příloha 23 ⁴¹²

Obrázek 23: Rekonstrukce hradu Hrubý Rohozec

Příloha 24 ⁴¹³

Obrázek 24: Letecký snímek Hrubého Rohozce

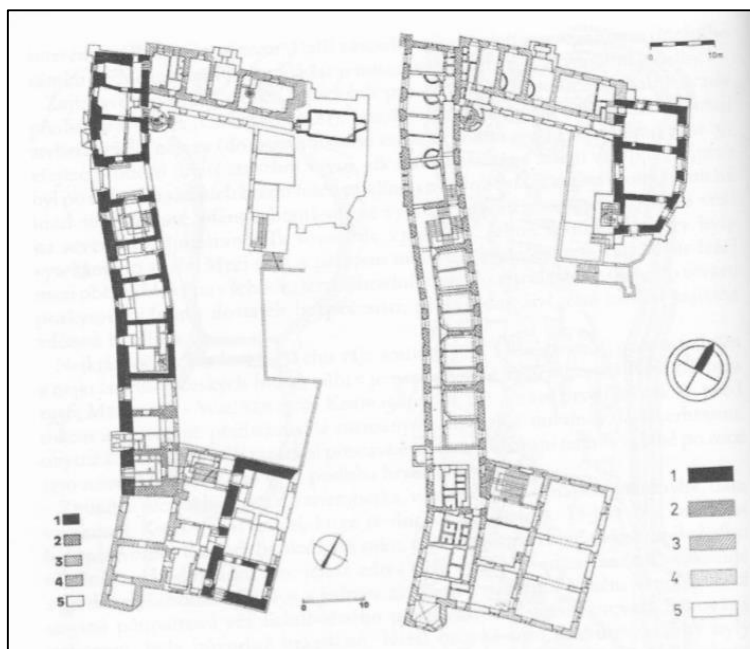
---

⁴¹² Foto Jan Havelka, 27. 4. 2019.

⁴¹³ ZDENĚK, Fiedler: <https://cs.wikipedia.org/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Hrub%C3%BD_Rohozec_\(z%C3%A1mek\)#/media/Soubor:Z%C3%A1mek_Hrub%C3%BD_Rohozec.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hrub%C3%BD_Rohozec_(z%C3%A1mek)#/media/Soubor:Z%C3%A1mek_Hrub%C3%BD_Rohozec.jpg).

Příloha 25 ⁴¹⁴

Obrázek 25: Půdorys Hrubé Skály

Příloha 26 ⁴¹⁵

Obrázek 26: Hrubá Skála dle kresby F. A. Hebera

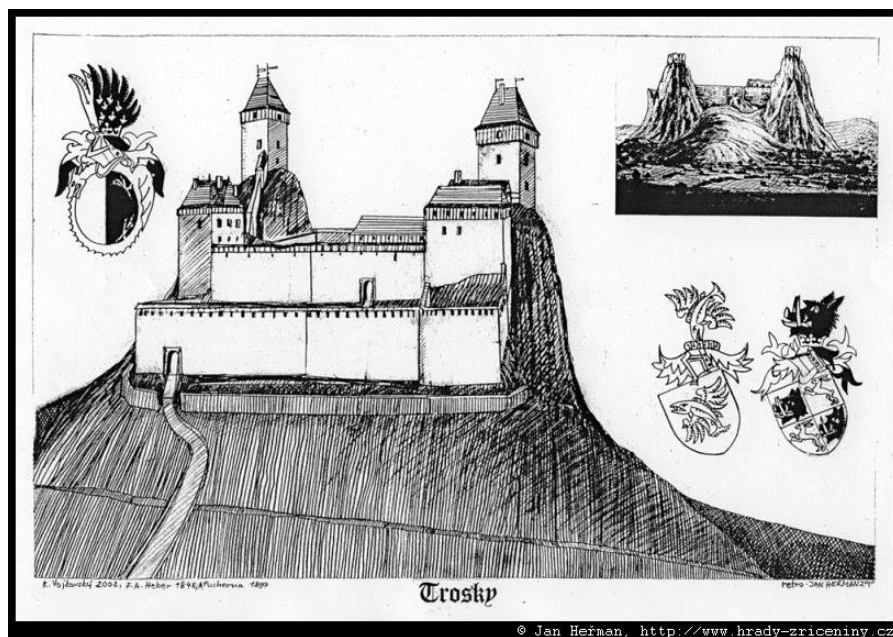
⁴¹⁴ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 96.

⁴¹⁵ HEBER, František Alexandr: <https://www.hrady-zriceniny.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare4/FA_Heber/hruba_skala_fa_heber.jpg.

Příloha 29 ⁴¹⁸

Obrázek 29: Hrad Trosky

Příloha 30 ⁴¹⁹

Obrázek 30: Letecký snímek hradu Trosky

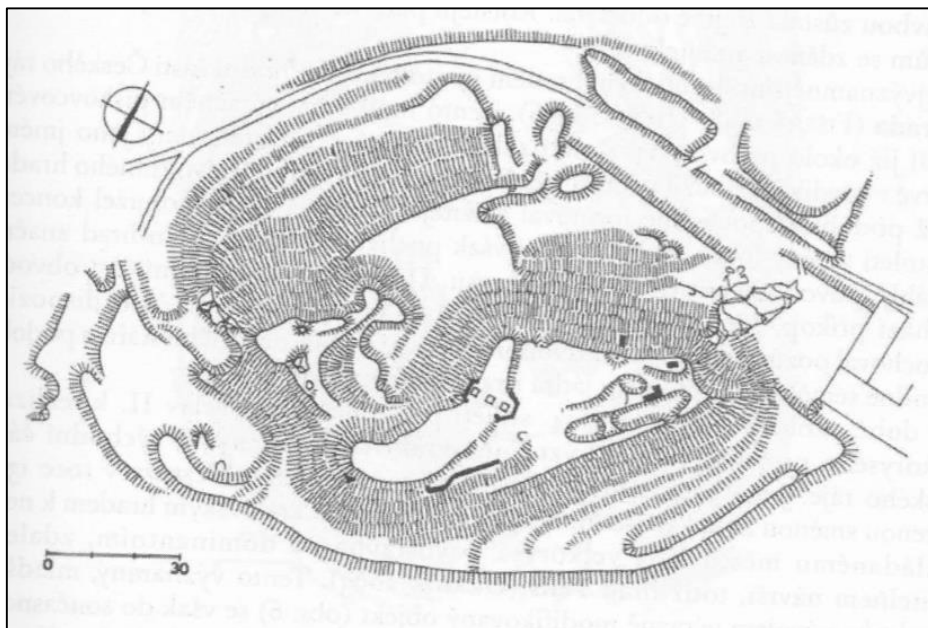
---

⁴¹⁸ HEŘMAN, Jan: <https://www.hrady-zriceniny.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman/cb/Trosky%20podle%20R%20Vojtkovskeho,%20FA%20Hebera,%20A%20Pucherny.jpg.

⁴¹⁹ BOUSAK66: <http://www.interregion.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: http://www.interregion.cz/turistika/hrady_zamky/trosky/trosky_hrad.htm.

Příloha 31 ⁴²⁰

Obrázek 31: Půdorys hradu Brada

Příloha 32 ⁴²¹

Obrázek 32: Rekonstrukce hradu Brada

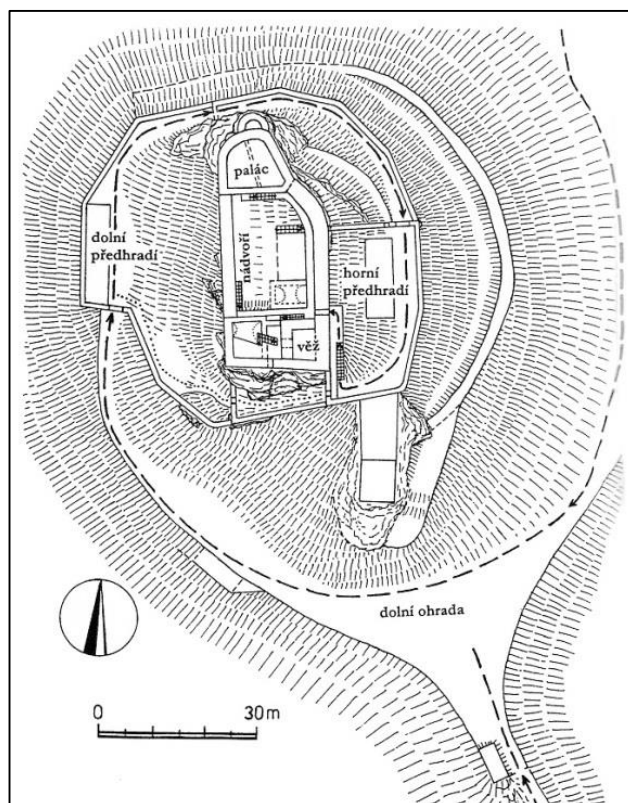
---

⁴²⁰ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 85.

⁴²¹ Foto Jan Havelka, 5. 5. 2019.

Příloha 33 ⁴²²

Obrázek 33: Půdorys hradu Bradlec

Příloha 34 ⁴²³

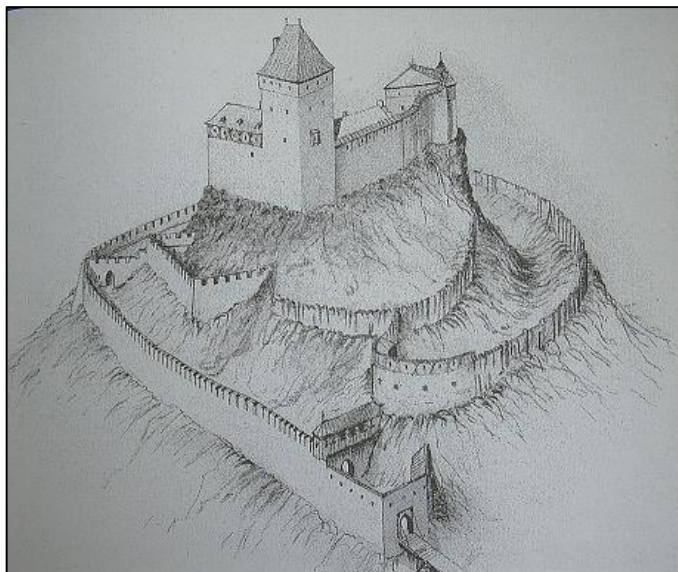
Obrázek 34: Bradlec dle kresby F. A. Hebera

⁴²² TOMÍČEK, Tomáš – ÚLOVEC, Jiří: *Castellogica Bohemica 8*, Praha, Archeologický ústav AV ČR a Společnosti přátel starožitností 2002, s. 228.

⁴²³ HEBER, František Alexandr: <https://www.hrady-zriceniny.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare4/FA_Heber/bradlec-j-fark-podle-fa-hebera-1845.jpg.

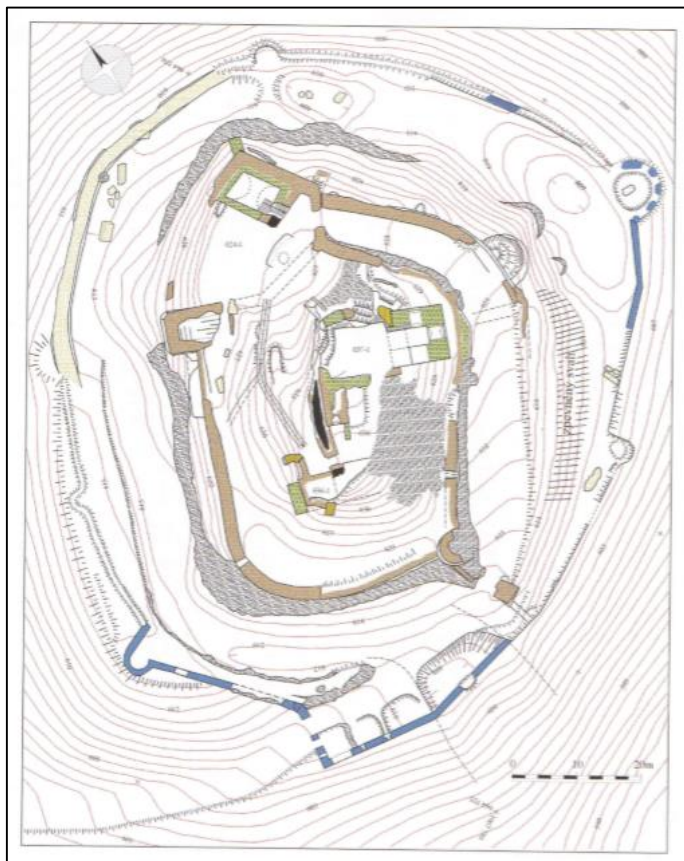

Příloha 35 ⁴²⁴

Obrázek 35: Rekonstrukce hradu Bradlec

Příloha 36 ⁴²⁵

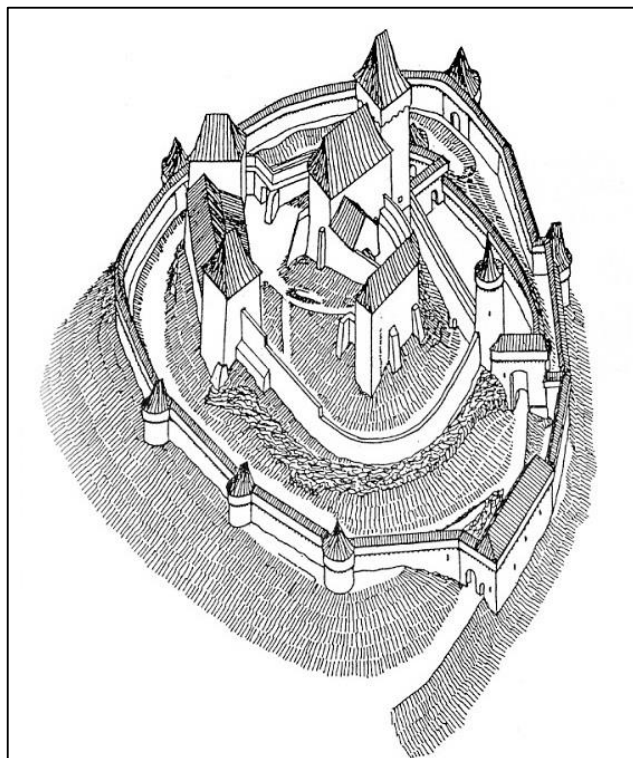
Obrázek 36: Půdorys hradu Kumburk

---

⁴²⁴ VOJKOVSKÝ, Rostislav: <http://www.e-stredovek.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: <http://www.e-stredovek.cz/view.php?cislocclanku=2006070104>.

⁴²⁵ PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠIMŮNEK, Tomáš – BENČ, Bohuslav: *Novopacko. Hrad Kumburk*. Nová Paka, Město Nová Paka 2010, ISBN:978-80-260-1717-2, s. 9.

Příloha 37 ⁴²⁶

Obrázek 37: Rekonstrukce hradu Kumburk

Příloha 38 ⁴²⁷

Obrázek 38: Letecký snímek hradu Kumburk

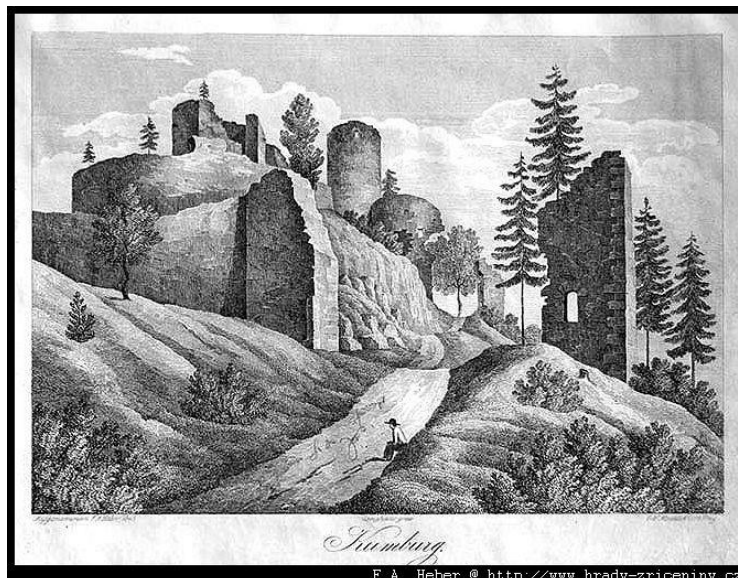
---

⁴²⁶ DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha, Libri 2002, s. 307.

⁴²⁷ PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠIMŮNEK, Tomáš – BENČ, Bohuslav: *Novopacko. Hrad Kumburk*, Nová Paka, Město Nová Paka 2010, ISBN:978-80-260-1717-2, s. 4.

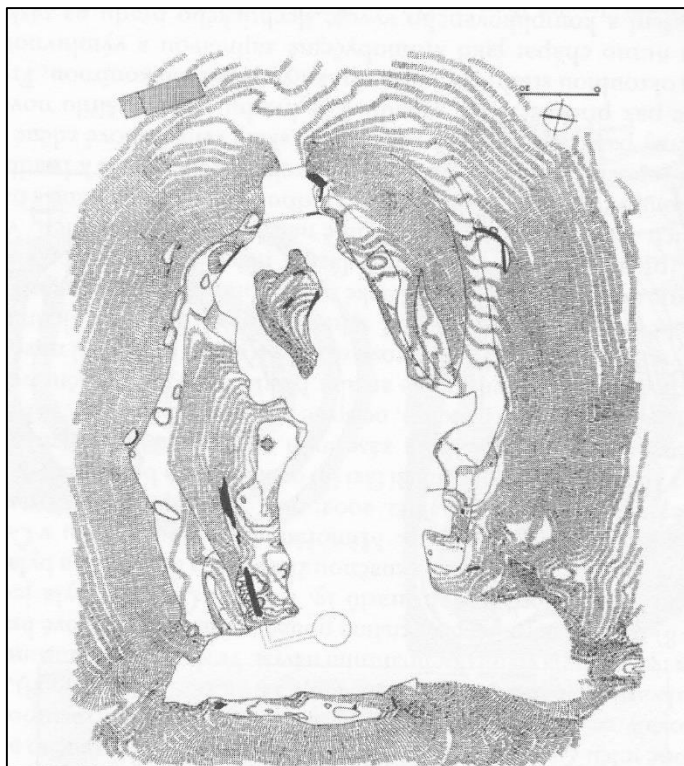

Příloha 39 ⁴²⁸

Obrázek 39: Hrad Kumburk dle kresby F. A. Hebera

Příloha 40 ⁴²⁹

Příloha 41 ⁴³⁰ *Obrázek 40: Půdorys hradu Velíš*

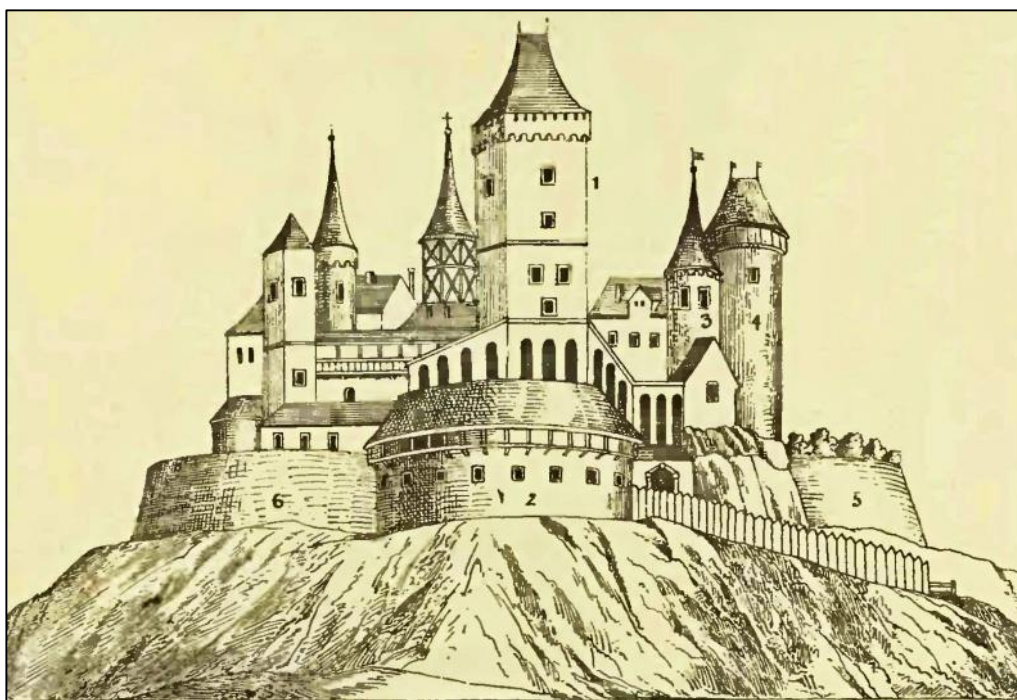
---

⁴²⁸ HEBER, František Alexandr: <https://www.hrady-zriceniny.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare4/FA_Heber/kumburk-podle-fa-hebera-1843.jpg.

⁴²⁹ DURDÍK, Tomáš: *Hrady Českého ráje*, s. 87.

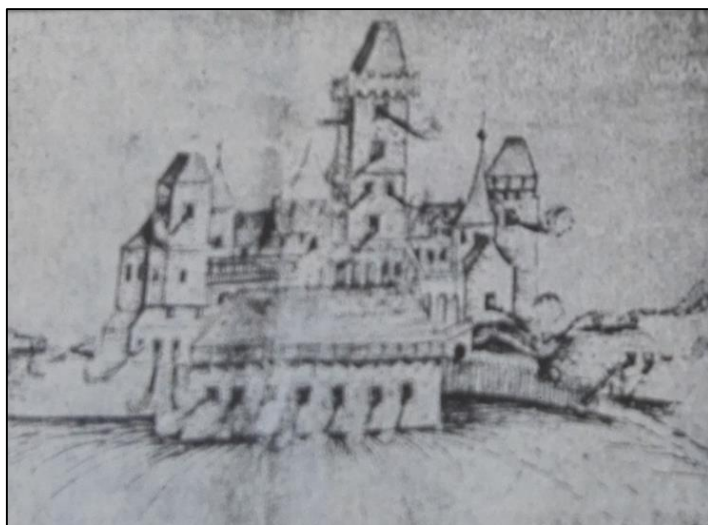
⁴³⁰ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl 10. Boleslavsko*. Praha, Knihovna Františka Šimáčka 1895, s. 251.

Obrázek 41: Hrad z pohledu od Jičina od B. Kutin

Příloha 42 ⁴³¹

Obrázek 42: Nejstarší kresba hradu Veliše od zemského měřiče Andrea Bernarda Klausera z roku 1698

Příloha 43 ⁴³²

---

⁴³¹ TROJANOVÁ-HORÁKOVÁ, Hana: *Veliš. Umělecké památky*. In: Muzejní noviny, č. 6. 12/1994, Jičín: Okresní muzeum a galerie 1994, s. 10.

⁴³² BOUSAK66: <http://www.interregion.cz/> [online], [vid. 18.12.2019], dostupné z: http://www.interregion.cz/turistika/hrady_zamky/velis/velis_hrad.htm.

Obrázek 43: Letecký snímek zříceniny hradu Velíš